

प्रबोध रत्न.

नानासाहब देवशंकर वैद्य.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૬૧૭ વર્ગિક.

પુસ્તકનું નામ પ્રાચીન ઇતિહાસ

વિષય ઇ. ઇ. ૧૦૦૦

પ્રબોધરત્ન.

કવ્વના એક ખોળ મહાત્મા સાજનસાધનાં કવ્વી ગુજરાતી
અને હિન્દી કાવ્યોનાં એકત્ર સંગ્રહ.

કેટલાંક કાવ્યોનાં વિવરણ અને સાક્ષર શ્રીયુત તનમુખરામભાઈ
મનઃમુખરામ ત્રિપાઠીએ લખેલ પ્રસ્તાવના સાથે

સંગ્રહકર્તા,

નાનાલાલ વિ. દેવશંકર વૈદ્ય.

મુંબરા—૬૫૭.

પ્રકાશક,

બાંદાલીભાઈ ઇસ્માઈલ મુરાજ,

મુંબરા—૬૫૭.

ઈ. સ. ૧૯૧૮ સંવત્ ૧૯૭૫

(પ્રથમાવૃત્તિ પત્ર ૫૦૦)

કિશોર વ્યાસ બાર.

ગરબાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
 ગુજરાતી કોપીરાઈટ સંગ્રહ
 ૮૩૧૬

અમદાવાદ,

ધો—અમદાવાદ યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લીમિટેડમાં
 મોતીલાલ સામળદાસે છાપ્યું—ટંકશાળ.

શ્રીયુત્તર શેઠ લલિતભાઈ અબ્દુલ્લારામજી.

જન્મ-સંવત્ ૧૯૫૦ ના પોષ.

અવસાન-સંવત્ ૧૯૭૨ ના વૈશાક વદિ ૦૧)

લક્ષ્મી આરં, ભાવનગર, મુંબઈ.

અર્પણપત્રિકા.

આ પુસ્તકનું પ્રકાશન જેમને અત્યંત પ્રિય

અને અભિલાષિત હતું તે મમ પરમ

સ્નેહી સાધુ આત્મા સ્વર્ગસ્થ

શ્રીયુત લઘુભાઈ અબ્દુલાભાઈ

રામજીને પરમ શાન્તિની

વાંચના પૂર્વક

અર્પણ.

લી.

બંદાલી ઈસ્માલ મુરાજ.

પ્રકાશકના બે બોલ.

વિશ્વેશ્વરનાં અચિંત્ય અને અગાધ સામર્થ્યનાં જ્ઞાનનો સ્વરૂપાંશ પણ કોણ જાણી શક્યું છે ? ઘડીઘડીએ પરિવર્તન પામતા સંજોગોનું બાવી સ્વરૂપ કોણ જોઈ જાણી શકે છે ? આ પુસ્તકના પ્રકાશક તરીકે મારે નિમિત્ત થવાનો યોગ પણ એજ વિશ્વાત્માની અતર્ક્ય ઘટનાને યોગે કમલાએ બની આગ્યો છે.

આ પુસ્તક પ્રકાશવા સંબંધીની તમામ વ્યવસ્થા સ્વર્ગસ્થ શેઠ લઘુ-બાઈએ કરીજ મૂકી હતી. મુંબઈના એકાદ પ્રેસવાળાને પુસ્તક સોંપાયું પણ હતું, દરમ્યાન શેઠ લઘુબાઈ બિમાર પડ્યા અને એજ બિમારીમાં એમનું શોકજનક અવસાન પરિણમ્યું.

કુદરતની ગતિ વિચિત્ર છે. જેમના દ્વારા આ પુસ્તકનું પ્રકાશન થવાનું હતું અને જેમના હાથથી આ બે બોલ લખાવાના હતા તેમનાંજ મર-જની દુઃખદ નોંધ લેવાનો અને તેમનાં જીવનની ટૂંકી સ્મૃતિઓ આલેખ-વાનો શોકજનક સંયોગ પ્રાપ્ત થયો ! ! !

સાધુ મહાત્મા સાજનબક્ષની કાવ્યપ્રસાદીનું પ્રકાશન એક દૃષ્ટિએ તેમના જેવા સાધુ આત્મા લઘુબાઈ તરફથી થયું હોત તો બહુ ઉચિત હતું પણ બવી પાસે નિરૂપાય.

સ્વર્ગસ્થ શેઠ લઘુબાઈને આ પુસ્તક બહાર પાડવાનો ઘણો ઉમંગ હતો કમ્મ જેવા વિદ્યાવિમુખ અને પછાત મનાતા દેશમાં તત્ત્વજ્ઞાનના અટપટા વિચારોને પ્રકાશનારા જ્ઞાનીઓ થઈ ગયા છે એ જાણી એમનું સ્વદેશવા-ત્સલ્ય પૂર્ણ હૃદય સાબિમાન આનન્દ પામતું અને તેઓ તેનાં પ્રકાશન માટે પૂર્ણ ઔત્સુક્ય દર્શાવતા હતા.

પ્રસ્તુત વિષય પર આવતાં મારે જણાવવું જોઈએ કે ગુર્જરસાહિત્યના વિશાળ પ્રદેશના એક સ્વરૂપભાગને ખેડવાને કચ્છ કેટલાક જ્ઞાનીઓ, પંડિતો, કવિઓ કિંવા ભગવદ્ભક્તોને બહાર પાડ્યા છે. કચ્છ પ્રાન્ત અને કચ્છી ભાષા બીજા પ્રાન્ત અને બીજી ભાષાઓને મુકાબલે પછાત ગણાય છે એમાં તત્ત્વજ્ઞો તત્ત્વચિંતકો તત્ત્વજિજ્ઞાસુઓનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હશે ઉન્નત અને ગહન વિચારો દર્શાવાયા હશે એમ ભાગ્યેજ કોઈ ધારી શકે. છતાં કચ્છમાં અને કચ્છી ભાષામાં તેવા મહાત્માઓ પ્રકટયા છે અને તેવા વિચારો સરળ રીતે દર્શાવાય છે. મહાત્મા સાજનભક્તનાં અર્ધિં પ્રકટ કરેલાં પદો ઉપરાંત બીજાં પદો પણ અસ્તિત્વમાં હશે પરંતુ ખનતા પ્રયત્ન કર્યા છતાં તે મલી શક્યાં નથી. અન્ય કોઈ સાહિત્યપ્રેમી સજ્જન એ દિશામાં પ્રયત્ન કરશે તો ઉપકાર થશે.

સાજન ભક્તનાં જીવન દૃષ્ટાન્તની સામગ્રીઓ મેળવવા પ્રયાસ કર્યો પરંતુ મળી શકી નથી, એટલે જે કાંઈ માહિતી મેળવી શકાય તે ઉપરથી તેમનાં જીવન સંબંધી લેખ આ પુસ્તક સાથે જોડી અમે ઋણ મુક્ત થઈએ છીએ એમનું સંપૂર્ણ જીવન બહાર પાડવા માટે ઓછ પ્રયાસ લેશે તો બરેબર મોટા ઉપકાર થશે.

આ પુસ્તકમાંનાં પદોનું સંપાદન સંશોધન અને કેટલાંક પદોનું વિવેચન બાઇ નાનાલાલ તરફથી કરવામાં આવ્યું છે. ઉપરાંત અમ જેવા સાહિત્યના અભ્યાસીઓને પ્રોત્સાહક અને આનન્દજનક વાત એ થઈ છે કે સાક્ષર વર્ગે શ્રીયુત તનસુખરામભાઈની વિદ્વત્તા પૂર્ણ પ્રસ્તાવનાથી આ નાનાં સરખાં પુસ્તકને અલંકૃત કરવાનો સુયોગ મળી ગયો છે. બહુ કાર્યોના બારથી મારે થઈ પડેલા વ્યવસાયો અને સરીર પ્રકૃતિના મન્દતા છતાં એમણે કેવળ વિશુદ્ધ સાહિત્ય પ્રેમથી પ્રેરાઈ અહિંતુક કૃપા દૃષ્ટિથી જે પરિશ્રમ લીધો છે તેના માટે શતશઃ ધન્યવાદ પૂર્વક તેમનો આભાર માનીએ છીએ અને આશા રાખીએ છીએ કે એથી આ સ્વરૂપ પ્રયાસ વિદ્વજ્જનોની પ્રીતિને પાત્ર નીવડશે.

આ કૃતિમાં ન્યૂનતાઓ રહી જવા પામી છે. તેમ અપૂર્ણતા અને ખામીઓ પણ હશે, છતાં આ પ્રયાસને જોઈ કોઈ સાહિત્યરસિક બાઇ આવાં જુદા જુદા જુદા કચ્છી મહાત્માઓનાં જ્ઞાનપૂર્ણ પદો જોઈને રૂપે

બહાર પાડે અને ધર્મ પ્રેમી જિજ્ઞાસુ તથા રાસકવર્ગને તેમની રૂચિને પોષક તત્ત્વ આમાંથી મળી રહેં એમાં આ પુસ્તકનાં પ્રકાશનનું સાકલ્ય માન્યું છે.

આ પુસ્તક સંબંધી કંઈ સૂચનાઓ અમને મળશે તો ઇશ્વરેચ્છાએ બીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવાનો યોગ થયે તેનો યોગ્ય વિચાર કરવામાં આવશે.

બંદાણી ઇન્દ્રમાલ મુરારી.

સંવત્સરીને હીવસે.

(સોરઠા—રાગ કમ્ભો કરાયલ.)

- ત્રીત્યા મહીના ખાર, દષ્ટિ પશુ ખા'રજ રહી;
હૈયું બન્યું અચેત, મોલો મોહમયી મહિં— ૧
- ચડયું રજેરજ ઘેન, બૂલ્યો બાન શરીરનું;
ખોલે હાવાં નેન, સુરતા તુજ સુરત તણી— ૨
- તૂટ્યા તાર તમામ, તુખીએ તૂટી પડી;
વિરમ્યું હૈયે ગાન, તાત કને કહેજે જરી— ૩
- ઓ ! બહાલા મહેમાન, મહેમાની કીધી નથી;
રહી અધૂરી હામ, અર્પું આજે અંજલિ— ૪
- તુજ આતમની પાંખ, દિવ્ય સૂરણે રાજતી;
નિરખી ઠરતી આંખ, તે જ્યોતિર્મય તરવમાં— ૫
- ઉડ્યા શુભ અભિષાપ, અમી નીગળતી આંખડા;
તુજ મુખડાંનું હાસ્ય, બહું ના કોદી સખા— ૬
- પડી બવવગડે ધાડ, લૂટારા લૂટી રહ્યા;
કરજે તહિં પોકાર, ગંધુ મુજ શૂટાય છે— ૭
- ઉધડે અંતર આંખ, પ્રકટે પાંખો હિડવા;
ટળે આતમની આંખ, તાત કને કે'જે જરી— ૮

ઘટમાં રમતા રામ, ઘટઘટમાં જ્યોતિર્જલે;
પગ લેછે રસધામ, ભાગ્યહીન બાળે નહિ—

ઝો રસભીના વીર, વીનવળે રસરાજને;
રસવર્ષા વરસાવ, ધરણી ધગધગતી પ્રભો— ૧૦

તુળ તુરંગત બ્રહ્માંડ, સમર મનરંગની બરી;
કાળચક્રની પાંખ, દોળે વાયુ રેન દિન— ૧૧

મુશરિ લાલણ વ્યાસ.

નિવાપાંજલિ.

મન્દાકાન્તા.

પ્રાધુ પહેં જીવન મીઠું કૂર કાળે અકાળે,
સ્વપ્નાં જેવું હતું ન હતું એ હા થયું સ્વરૂપ કાળે;
જે દીવાથી વિજયું કળ સૌ શોભતું લાગતું તું,
હૃદયો તે વિનિ પણ ચાલે મૂર્ખ આવો હશે શું ? ! ૧

મધુ વહાલા, હૃદયગુણથી પ્રિય સૌને હતો તું,
ભાંગ્યાં તૂટ્યાં અમજીવનનું સ્થાન આરામનું તું;
સૌજન્યેને સરળહૃદયે ઉર ઉદારતાએ,
દીપાવ્યું તે જીવન; જન તો આત્મ સર્વે રમે રે. ૨

વાક્યાવાને પુનિતહૃદયે પુણ્યકર્મો કર્યા તે,
ને મંત્રોષ્યાં પ્રિયજન સહુ ઉઘ હા આત્મભોગે;
કેવી તારી વિનોત મનની ધર્મ્ય ઉંચી મહેચ્છા !
કેવી તારી સમજથ મરી સાત્વિકી ધર્મનિષ્ઠા. ૩

કેવો હાંસે મુજ ધર અહો દોડતો આવતો તું,
વિહૃદ્યોગે રસિક ઠરીને અંતરે રાગતો શું !
મારાં ઓછાં અનુભવ અને જ્ઞાન તે શ્રેષ્ઠ માન્યાં,
જેવાં તેવાં પથ અફ કરી રંકનાં કાર્ય માન્યાં- ૪

હોતું જાણું જીવન મધું આમ દ્વંકામ જાણી,
 હોતું જાણું દુષ્ક્રમ બધા સ્નેહના બંધ થાણી,
 હોતું જાણું જીવનવનના માર્ગ સૌ ઘેર થાણી,
 રે રે જાણી ન કંઈ વિધિની વંચનાએ જરાએ. ૫

રે રે બહાલા અતિથિ નથી મેં કાંઈ આતિથ્ય કીધું,
 જોયું જાણું સુખ અનુભવ્યું એ થયું સ્વપ્ન જોયું;
 ના પુરાયા વિવિધ મનના કોઈ શું શું કહેવું ?
 મોઝાણું અનુસરણ એ માન રાખી રહેવું. ૬

મારે માયા ન જરી મમતા મારતાંએ મરેછે,
 જાણું તોએ હૃદય અનુશીએ અહોહો બળે છે;
 તોએ તારાં સુકૃત નિરંખી બિધડે શાન દૃષ્ટિ,
 બંધાઈ છે ચર અચર સૌ કર્મસૂત્રેજ સૃષ્ટિ. ૭

મંસારે આ વિધિવિવક્ષતા પ્રાણી સૌને લખી છે,
 શાન્તિકંદે સ્થળ અચળ તો તત્ત્વનિષ્ઠા કહી છે;
 નિષ્ઠા ક્યાંથી ? પણ જરી કરી દૃષ્ટિ એ તત્ત્વયેને;
 અર્ધું બંધુ ત્રુટિતચિતથી આ નિવાપાંજલિને. ૮

શેઠ લઘુભાઈ અબ્દુલ્લાનાં જીવનની

ટૂંક સ્મૃતિ.

Torry a while O. Death. I cannot die,
With all my blossoming hopes unharvested;
My joys nngarnered all my songs unsung,
And all my tears unshed.

ભાવાર્થ:—રે મૃત્યુ થોડાંવાર થોભ; મારી ખીલતી આશાઓનો બધો પાક લણ્યા પહેલાં, મારા આનન્દ કાઠારમાં લાવીને ભર્યા પહેલાં, મારા બધાં ગીત ગાયા પહેલાં અને મારાં બધાં આંસુ પાડ્યા પહેલાં મારાથી મરી શકાય નહિ.

(સરોજિની નેહુ)

મૃત્યુ પાસે આવી ચામના કાણુ નહિ કરતું હોય? જીવન માટે ઉતકંઠા હોવી એ સ્વાભાવિક છે એટલુંજ નહિ પણ ધર્મ્ય છે. શ્રુતિ ઉપદેશ છે કે:--

કુર્વમેવેહકર્માણિ જિજીવિષેત્ જ્ઞાતં સમાઃ ॥

કર્મ કરતાં સો વર્ષ જીવવાની ઇચ્છા રાખવી. ક્ષુદ્ર વિષય વાસનાઓ, ક્ષુદ્રક સ્વાર્થો અને ઇન્દ્રિયોની તૃષ્ણાથી પ્રેરાઇને નહિ પણ પરાર્થ, ધર્મ તેમજ આત્મકલ્યાણઅર્થે નિષ્કામ ભાવનાથી પ્રેરાઇને રખાતી જીવન-ઇચ્છા ધર્મ્ય છે. સદ્ગત લઘુભાઈના મંબંધમાં એમનું કુટુંબ, કુટુંબી વર્ગ તેમજ વખાર વેપાર વગેરેની પરિસ્થિતિ, એમનું પોતાનું વયઃ એ સર્વેનો

વિચાર કરીએ તો ઉપરનાં કાવ્યના પ્રતિધ્વનિરૂપ કંઈક ઉદ્દગાર સહેજ ની-
કળી જાય એમ છે. જીવન ઇચ્છાના ઉચ્ચ પ્રેરક હેતુઓનો વિચાર જરા મૂકી
દેખીએ અને સામાન્ય દૃષ્ટિથી જોઈએ તો સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે એમની
પોતાની તેમજ એમનાં કુટુંબીઓની અનેક ખીલતી આશાઓના પાકને
પરિપૂર્ણતા પામવાની આશી હતી, એમના આનન્દના કોહાર ભરવાની હજી
તો મન્દ શરૂઆતજ હતી, અનેક હર્ષ શોકનાં ગીત ગાવાં આશી હતાં,
એમને અને એમનાં કુટુંબીઓને પ્રભાત થવાનાં મીઠાં સ્વપ્નાં આવતાં હતાં
પણ એટલામાં હાહન્તહન્ત નલિની ગજ ઉજ્જહાર ॥ કાળ રૂપી હાથી
એ કમળનેજ હરી ચાલતો થઈ ગયો ખરેખર મૃત્યુ કોહાર અને નમેરા
લૂટારો-ઘાડપાડુ છે. એને કોઈની દેહેશત નથી, એ કોઈનો ગાંજો જાય
એમ નથી, કોઈની સ્થિતિનો વિચાર કરીને કે યાચનાનો સ્વીકાર કરીને એ
પોતાનો ઠરાવ ફેરવે એવો નથી. મનુષ્ય વિચારો કરે, આશાઓ આંધે,
યોજનાઓ ધડે પણ સંજોગ ઘડવા એના હાથમાં નથી, એ વિચારો, એ
આશાઓ અને એ યોજનાઓનાં ફળ ધાર્યાં ઉતારવાં એ એની સત્તાની
બહારની વાત છે. ખરું કહેવાયું છે કે Duties are ours events
are God's.

એ મૃત્યુ તે શું અને શા માટે હોયું જોઈએ ? આ અને એવા ખીજા
પ્રશ્નોનું ચિંતન સર્વ દેશમાં બહુ જીવતા કાળથી થતું આવ્યું છે, સામાન્ય
દૃષ્ટિથી જોતાં જે જે કાંઈ અનિષ્ટ, અહિત, અપ્રિય અને ભયંકર હોય તે
સર્વનાં મૂળ રૂપ તે એ મૃત્યુ છે એમ મનાય છે. એના અભેદ કાળા પડ-
દાની પાછળ ગએલી વ્યક્તિનાં દર્શન ફરીને કોટિ ઉપાયે પણ થતાં નથી.

૬ આ કાવ્ય બહુ અર્થ ભર્યું છે.

રાત્રીર્ગમિષ્યતિ મવિષ્યતિ સુપ્રભાતમ
માસ્વાનુદૈષ્યતિ હસિષ્યતિ વંકજમ્ભી ।
इत्येव चिंतयति कोशगते द्विरेफे
हा हन्तहन्त नलिनी गज उज्जहार ॥

કમળદળમાં પૂરાયસો બમર વિચાર કરે છે. “રાત્રી વીતી જશે, સુપ્ર-
ભાત થશે, સૂર્ય ઉગશે અને કમળ ખીલશે” આમ ચિંતન કરેછે એક-
લામાં તો એક હાથી એ કમળને તોડી ઉખાડી ખેંચે.

આ નજરે જોતાં જગતમાં અન્યાય અને અવ્યવસ્થા પ્રવર્તતાં હોય એમ જણાય છે. મૃત્યુ મહા ત્રાસદાયક છે. એના વિચારમાત્રથી માણસ કંપી જાય છે. પણ વિવેક દૃષ્ટિએ જોતાં મૃત્યુ કેવલ અંધકારમય કે અનિષ્ટનાં આદિ સ્થાન રૂપ નથી, પરંતુ મનુષ્યજાતનાં કલ્યાણ અર્થે યોગ્યલી એક ઇશ્વરી ઘટના છે, સનાતન જીવન સિંદુના એક મુદ્દપુદ્દ જેવું છે જીવાત્માની ઉન્નતિ અને વૃદ્ધિ અર્થે નકામાં થઇ પડેલાં સ્થૂલ દેહનો જ ભંગ છે, એક રૂપ નકામાં જેવું થતાં તેના ત્યાગ પૂર્વક નવાં અનુકૂલ પડતાં રૂપનું અદ્યક્ષ માત્ર છે, અવસ્થાન્તર છે, વિકાસ ક્રમનું એક પગથીડું છે, પરમાત્માની એક વિભૂતિ છે, શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન કહે છે કે—

મૃત્યુઃ સર્વહરશ્ચાહ મુદુભવશ્ચ ભવિષ્યતામ્ ॥

સર્વને હરી લેનાર મૃત્યુ હું છું તેમજ થનાર પ્રાણીઓનું ઉદ્ભવ સ્થાન પણ હું જ છું. આમ દેહ થાય છે ત્યારે મૃત્યુનો ત્રાસ એટલો બધો રહેતો નથી. સ્નેહ, અહંતા, મમતા, અશક્તિ અને સ્વાર્થ, માની લીધેલા સંબંધો એજ શોક કરાવે છે, અને મૃત્યુની ભયંકરતા અનુભવાવે છે વાસ્તવિક રીતે જોતાં મૃત્યુ અને દુઃખ વિશ્વ વ્યવસ્થામાં અસ્થાને કે નિષ્પ્રયોજન નથી, તત્ત્વજ્ઞાનનાં રહસ્યો એજ ખોલે છે ખરી વસ્તુસ્થિતિનું જ્ઞાન પણ એજ કરાવે છે. પરમશ્રેયને માર્ગે પણ એજ ચઢાવે છે. જે કામ શાસ્ત્રો અને ગુરુઓથી નથી ખનતું તે મૃત્યુ સહેજમાં કરાવે છે અને એટલા જ માટે કંઠાપનિપત્તમાં નચિકેતા યમરાજને કહે છે કે:—

વક્તા વાસ્યત્વાદગન્યો નલભ્યઃ ॥

તારા જેવો આ તત્ત્વજ્ઞાનનો વક્તા અન્ય કોઇ મલી શકે એમ નથી. વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ વિચારતાં પણ જણાય છે કે માણસની ખરી કીમત મૃત્યુ જ આંકે છે. માણસના ગુણો અને કામોની કદર એ કરાવે છે તેની તેના જીવનકાળમાં થતી નથી આમ મૃત્યુનું સ્વરૂપ યથાવત્ સમજાય છે ત્યારે તેની કારણ અને ભયાનક દાદોમાં પરમાત્માનાં સૌમ્ય સ્વરૂપનું દર્શન થાય છે. અને વ્યથા વિમુદ્ધતા તથા ભય માત્ર દૂર થાય છે. પરંતુ આ સ્થળે તેના વિચારો કરવાનું નથી, તેમ મરનારના મૃત્યુનો હૃદયવેધક શોક

પણ અહિં અપ્રાસંગિક છે. જો મૃત્યુ અપરિહાર્ય છે, નક્કી છે, ઇશ્વરી ઘટના છે અને વળી મનુજાતમાના વિકાસ અને વૃદ્ધિનું આવશ્યક દ્વાર છે તો ત-
નિમિત્ત શોક નિષ્ફળ હોઈ હવે તો મરનારનાં ટૂંકાં અતિ ટૂંકાં અને અલ્પ
વિસ્તારવાળાં પણ સાધુ જીવનનાં ટૂંકાં સ્મરણની નોંધ લઈ તેમાંથી ફલિત
થતો બોધ ગાંઠ બાંધવો એજ ઉચિત છે.

આરંભમાં જણાવી દેવું જરૂરનું છે કે આ લેખ કંઈ પ્રસિદ્ધ અર્થે કે
સ્તુતિમાન અર્થે યોજાયો નથી. સંસારમાં કોઈ બારે પરાક્રમ કર્યું હોય તેવા
મહા પુરુષોનાં જીવન ચિત્રે પ્રથમ દૃષ્ટિએ જ લોકોપકારક હોય છે. આ
લેખની વિષયભુત વ્યક્તિનાં જીવનમાં ઐહિક પરાક્રમ હતું નહિ, હોય પણ
શું? બીજાવસ્થામાં જ જીવન ટુંકાઈ ગયું તેમાં એવાં પરાક્રમો વિરલ હોય
છે. એટલે તે દેખાડવાનો અહિં ઉપક્રમ પણ નથી. પરાક્રમ સિદ્ધ થવાનું
સંયોગબળને અધિન છે, અને તે ઉપર રહેલી કીર્તિનું પણ તેમજ છે.
આવાં પરાક્રમો જેમણે સિદ્ધ કર્યાં હોય તેવા મહા પુરુષોનાં જીવન ચરિતો
પ્રસિદ્ધ થાય છે અને થવાં જોઈએ. પણ તેથી કાંઈ એવાં પરાક્રમો કર-
વાના સંયોગો જેમને મળી શક્યા નથી છતાં જેઓએ શક્તિ સામર્થ્ય અને
અનુકૂળતાઓ મળ્યા છતાં ભોગવિલાસની વાસનાઓથી દૂર રહી સરળ અને
સાદું જીવન ગાળ્યું હોય તેમનાં જીવનનાં સ્મરણોની નોંધ પ્રસિદ્ધિને અયો-
ગ્ય છે એમ સિદ્ધ થઈ શકે નહિ. એવી નોંધોમાં પણ જો ઔચિત્ય જળ-
વાય તો ધણી રીતે લોકોપકારનાં બીજાં વેરાએલાં હોય છે જ. આ લઘુ
લેખ યોજવામાં વહી મુખ્ય પ્રયોજન તો એ છે કે એથી સમાનવૃત્તિ
સ્થિતિ અને દુઃખવાળાં બંધુ ભગિનીઓને સમાધાસન, સંતોષ અને બોધ
મળે. આ લેખમાં શ્રીયુત લઘુભાષનાં જીવનનાં તમામ સ્મરણો સવિસ્તર
પ્રકટ કરવાનું ઇષ્ટ ધાર્યું નથી, અમુક મર્યાદાઓ સ્વીકારી તેમાં રહીને એ
પ્રસંગો વિલોકવામાં આવ્યા છે, કેમકે આ કંઈ ખાસ તેમનાં જીવનચરિતનો
ગ્રંથ નથી.

શેઠ લઘુભાષીનો જન્મ કચ્છ મુદરામાં સંવત ૧૯૫૦ ના પોષ માસમાં
થયો હતો. એમના માતૃપક્ષ સંબંધમાં વિશેષ જાણવા જેવું આશું છે. એ-
મનાં માતાજી બાણુબાઈ^૧ કેવાં ભલાં ભોળાં ધર્મપ્રેમી અને નિખાલસ હૃદયનાં
છે તે તો તેમના સહેજ પણ સંબંધમાં આવનારને જણાઈ રહે તેમ છે.

૧ આ બાઈ થોડા માસપર સ્વર્ગવાસી થયેલ છે.

સાદાઈ નિરંબિમાન, દયા, ઉદારતા, જાતની પણ દરકાર ન રાખતાં અન્ય જનોનાં મન રાખવાની તત્પરતા બલાઈ આદિ નિષ્કલંક હૃદયના ગુણોનો થોડો ઘણો વારસો લઘુભાઈને એમનાં માતા તરફથી મળ્યો હતો એમ વાસ્તવિક રીતે કહી શકાય. મહંમના પિતૃપક્ષ સંગે બળુવા જેવું ઘણું છે પણ તે આ ક્ષેત્રનું જે સ્વરૂપ સ્વીકાર્યું છે તેની મર્યાદાથી બહાર જતું હોઈ અહિં વિસ્તાર્યું નથી. ટૂંકમાં એટલુંજ કે દાતુ ડોસાણીના સાત પુત્રો પૈકી સૌથી મોટા પુત્ર મુરાજબાઈએ આ કુટુંબને પ્રસિદ્ધ પ્રતિષ્ઠિત અને સુસન્ન કર્યું છે; નામદારશ્રી આગાખાન તરફથી તેમને કામડીઆની પદવી મળી હતી; નાતની તેમણે એવી સંવાઓ બળવી છે કે મુંદરાની ખોળા જાતિના ઇતિહાસમાં એ ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવે છે. વેપાર જમાવવાની કુનેલ પણ તેમનામાં બહુ સારી હતી, દેશાવરોમાં તેમણે પેઢીઓ ખોલી હતી; અને આજ પણ તેમનેજ નામે મુંદરાની પેઢી ચાલે છે. લઘુભાઈના પિતા અબ્દુલ્લાભાઈ તથા પિતામહ રામજીભાઈ પણ કુશળ, સાહસિક, ધર્મચુસ્ત અને વહેવાર નિપુણ હતા. અબ્દુલ્લાભાઈને સાહિત્યનાં વાચનનો શોખ હતો; દુઃખીઓનાં દુઃખ જોઈ તેમનું હૃદય પીગળી જતું. પરોપકાર કરતા, અને કોઈનું પણ દિલ કચવાઈ જાય નહિ તે માટે કાળજી રાખતા, તેમની બુદ્ધિ શક્તિ ઘણી તેજસ્વી હતી. અબ્દુલ્લાભાઈને છ પુત્રો થએલા હતા. જેમાંથી પાંચ નાની વયમાંજ ગુજરી ગયા હતા. પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે તલસતાં શ્રીમાન અને સાધન સંપન્ન કુટુંબમાં લઘુભાઈનો જન્મ થયો હતો એટલે તેમનાં પાલન પોષણમાં તેમજ લાઠ લડાવવામાં કંઈ મળ્યા રહે નહિ એ દેખીતું છે. તેઓ કંઈક નાબૂદ પ્રકૃતિના પણ સારી કાન્તિવાળા હતા.

ઉચ્ચ કુલમાં અને ગર્ભશ્રીમન્ત સ્થિતિમાં જન્મવું અને ઉછરવું એથી અનેક લાભ છે એ ખરૂં તથાપિ આ જગત્ની સર્વ સ્થિતિમાં લાભ હાનિ ઉભય રહેલાં છે. અંતઃકરણ રસાળ બને છે, મન ઉચ્ચ થાય છે, ચિત્ત અતિ સ્વાર્થી થતું નથી અને ટૂંકનું અભિમાન હલકા રસ્તાએ વળવા દેતું નથી, બહારનો દેખાવ આકર્ષક અને મોહક બને છે, આચાર અને મર્યાદા પણ જળવાય છે. આમ સંપત્તિમાન કુટુંબમાં ઉછરવાના લાભ અનાયાસે જ મળે છે એ ખરૂં છે તો પણ ઉદ્યોગ અને વિદ્યાનો સંયોગ તે સાથે ન હોય તો એવા લાભ ન મળતાં ઉલટી હાનિ થાય છે, તેનાં મનુષ્યનું મન શરીર બંને નકામાં પડી જાય છે. કેવળ ધનનીજ અનુકૂળતા કે અધિકારની અનુકૂળતાવાળાં પણ સત્સંસ્કાર, વિદ્યા અને ઉદ્યોગના પ્રતાપથી હોન એવાં શ્રીમાન

કે અધિકારી કુટુંબોનાં છોકરાં વાતવાતમાં પસંદગી, પરોપજીવી, આળસ, પ્રમાદી અને જડ અતિ લાલસાવાળાં, સ્વચ્છંદી, ભુંજ્યો પાપક પણ ભાંગી ન શકે એવાં દુખળાં અને માંદલાં હોય છે એ અવલોકન કરનારને સમજાવવું પડે તેમ નથી.

મર્મશ્રીમાન લઘુભાષીની ઉછરવાની ઘટના કંઈ જુદીજ રીતે થઈ હતી અને તેને પરિણામે એવી સ્થિતિમાં ઉછરવાનાં લાભહાનિ બંને તેમને થયાં હતાં. તેમના કેટલાક ઉંચા ગુણો, ટેવો અને રીતભાતો માટે ખાસ તેમના પૂર્વ સંસ્કારને અને અદૃષ્ટને કારણરૂપ માની શકાય છે. આનુવંશિક સંસ્કારો તેમજ તેમના પોતાના વર્તમાન પ્રયત્નોની અસર પણ તેમનાં વ્યક્તિત્વમાં જણાઈ આવતાં હતાં. તેમના પિતા અબ્દુલ્લાભાઈ તેમને અગીઆર વર્ષના મૂઠી સ્વર્ગવાસી થયા હતા અને ત્યાર પછી થોડીજ મુદતે પિતામહ રામજીભાઈ ગત થયા હતા. આવી રીતે તેઓ બહુ નાની અવસ્થામાંજ એકલા પડ્યા આખાં કુટુંબમાં પુરૂષ વર્ગમાં કેવળ લઘુભાષીજ હતા. આ સ્થિતિ તેમનાં શિક્ષણની પ્રગતિમાં મોટા અંતરાયરૂપ નીવડી. તેમના પિતાને કેળવણીની કીમત બહુ જણાતી એટલે તેમની કેળવણીની પાછળ ઘણું ખર્ચ કરવામાં આવ્યું હતું—જેટલું તેમની સ્થિતિના શ્રીમત્ત વર્ગમાંથી કોઈજ કરે. અબ્દુલ્લાભાઈ પુત્રને વિદ્યાવાન બેવાને બહુ આતુર હતા એટલે વિદ્યા મેળવવાનાં તમામ સાધનો પૂરાં પાડવામાં જરા પણ આનાકાની કરતા નહિ—એમના માટે ખાનગી શિક્ષણની ગોઠવણુ પ્રથમથી તે છેવટ સુધી રહી હતી અને સ્કૂલમાં પણ જતા. એ ખર્ચ એ હોંસ અને એ સાધનોની પુષ્કળતાનાં પ્રમાણમાં પોતાનું પ્રાથમિક શિક્ષણ સંતોષકારક નહતું એમ તેઓ પોતેજ પાછળથી જણાવતા. પરિસ્થિતિનું બળ સુવ્યવસ્થિત અને નિયમિત શિક્ષણનો અભાવ બાળપણમાં રહેતું સ્વાભાવિક અજ્ઞાન અને નાણુક તર્ખાયત એ સર્વની અસરને લીધે આવશ્યક એવા ગુણો ઝોછા ખીલે અને કેટલીક શક્તિઓ અચેત પડી રહે એ દેખાતુંજ છે. એકંદર છએક ખાનગી શિક્ષકોના સહવાસમાં એ આવ્યા હતા અને તેમના સહવાસના જુદા જુદા લાભ તેમણે મેળવ્યા હતા. સ્કૂલનું ધોરણસર શિક્ષણ તેઓએ અંગ્રેજી ચોથાં ધોરણ સુધીનું લીધું હતું. તે વખતે મુંદરામાં એથી વધારે શીખવાની સગવડ ન હોવાથી તેઓ ગોંડળ અને મુંગઢ જવા તૈયાર થયા હતા. અને જાતે ત્યાં જઈને સર્વ વ્યવસ્થા બેઠા આવ્યા હતા પરંતુ કૌટુંબિક અડ-

મણીને લીધે ત્યાં રહી શકાયું નહિ. તે પશુ જ્ઞાન અને શક્તિ મેળવવાની તથા આત્મસુધારણા કરવાની ઉકટ ઇચ્છાને લીધે ખાનગી અભ્યાસ તો જરૂરીજ રાખ્યો હતો. જ્યારથી પોતે સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરતા થયા અને પોતાની વાસ્તવિક સ્થિતિ સમજવા લાગ્યા ત્યારથી તેમને પોતાની અપૂર્ણતા જણાવા લાગી અને તેને ટાળવાની ઝંખના જાગી. દેવયોગે અંગ્રેજીનું સારું જ્ઞાન ધરાવતા માસ્તરો મિ. રામૈયા અને મિ. પ્રભાશંકર હરિશંકર વ્યાસનો યોગ થયો અને અંગ્રેજી જ્ઞાનમાં આગળ વધાયું: આમથોડની એજન્સીનાં કામને અંગે અંગ્રેજી પત્રવ્યવહાર ચાલતો હોવાથી તેમજ સંગોપાત અંગ્રેજ ગૃહસ્થોના પરિચયમાં આવવું થતું હોવાથી એ જ્ઞાનમાં અનુભવસિદ્ધ વધારો થતો.

વ્યાપારી શિક્ષણ મેળવવાની પોતાને જરૂર છે એમ જાણી તેઓ મુંબઇમાં દાવર્સ કોલેજમાં જોડાયા હતા પરંતુ પુત્રવત્સલ માતાના આગ્રહને લીધે એ અભ્યાસ અખંડ જરૂરી ન રહ્યો-તો જે કે મુંદરામાં એના અભ્યાસક્રમનાં પુસ્તકો વાંચવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું. પોતાની કેળવણી અપૂર્ણ અને ખામીવાળી છે એમ તેઓ પોતે કહેતા અને તે માટે ભારે શોક દર્શાવતા.

એમની પાંચ બહેનોમાંથી હાલ બે વિદ્યમાન છે. સહીનાબાઇ અને હાતમાબાઇ. બહેન સહીના બાઇને ધર્મનો-વેદાન્ત ધર્મનો, અને સાહિત્યનો સારો શોખ છે. કંઈક સંસ્કૃત પણ જાણે છે, ગીતા પંચદશી અને યોગ-વસિષ્ઠ જેવા ગ્રંથો સમજી શકે છે, શુન્સાતી માન્ય સાક્ષરોના લક્ષણ તમામ ગ્રંથો, સરસ્વતી, મહાકાલ, પ્રાતઃકાળ જેવાં સાસિકો લેખને ત્યાંથી નીકળી શકે. તેઓ વખતે વખતે કવિતાઓ પણ સાસિકોમાં મોકલે છે. બહેન હાતમાબાઇ સાધારણ બણેલ છે પણ ખાસ કરીને ધર્મ ઉપર તેમને શ્રદ્ધા ધણી છે. શોકજનક અસંતોષપ્રદ વાત એ છે કે તેઓ બંને વૈધવ્ય દશામાં છે. બહેન સહીનાબાઇના પતિ શ્રીયુત કરમાલી મેસ્ત્રી પટેલ જે મુંબઇમાં વસતા હતા તેઓ સને ૧૯૦૭ ના મે માસની પહેલી તારીખે ગાડીના અકસ્માતથી ગત થયા. પાછળ બે પુત્રો અને એક પુત્રી મૃત્યુ ગયા. બહેન હાતમાબાઇના પતિ શેઠ કાસરભાઈભાઈ પણ પાછળથી સ્વર્ગવાસી ગયા. તેમને કંઈ સંતાન ન રહ્યું. આ મરણોથી લઘુબાઇનાં હૃદયને ભારે આઘાત લાગ્યો. આ બાઇ બહેનો વચ્ચે બંને પ્રેમ હતા. આ સુસૌલ નિર્દોષ સાહિત્યરસિક

અને ધર્મનિષ્ઠ બહેનોના સહવાસના લાભ એમનાં જીવનના પ્રત્યેક વિભાગમાં થોડા કે ઘણા અંશમાં દેખાઈ આવતા હતા.

આ લેખક સાથે તેમને પરિચય હતો. આ પુસ્તકના પ્રકાશક શ્રીયુત બંદાલીભાઈ સાથે તેમને અતિ નિકટ સ્નેહ સંબંધ હતો. આમ બહેનો અને બીજા સાહિત્ય રસિક સ્નેહી સંબંધીઓની સંગતિને લીધે તેમનામાં સાહિત્યનાં પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ જાગ્યો હતો. શાળાની કેળવણીની અધૂરાશનો બદલો આ રસ્તેથી ફીક વળ્યો.

પુસ્તક વાંચન, સાક્ષર સમાગમ, વિદ્યાર્થી સુધારો અને વેદાન્ત એ એમના પ્રિય વિષયો હતા. પોતાનાં ટૂંકાં જીવનમાં પણ તેમણે કેટલાક સારા વિદ્વાનોનાં દર્શન અને સહવાસનો લાભ મેળવ્યો હતો.

પોતે મુખ્યમંત્રી બહેનને કામજો લખતાં તેમાં પણ સાહિત્યના વિષયો અને સાક્ષરો સંબંધી ઘણું લખતા મુખ્યમંત્રી શ્રીયુત માસ્તર શામજીભાઈ પાસે જતા અને વેદાન્તની વાતો સાંભળતા.

ગુજરાતી કવિતાનાં સાહિત્યમાં કલાપીની કવિતાઓ તેમજ શ્રીયુત કવિ નાનાલાલભાઈની નવીન પદ્ધતિની કવિતાઓ તેમને પ્રિય હતી, જ્યાં જયન્તને બહુ વખાણતા. શ્રીયુત મણિલાલભાઈ, ગોવર્ધનરામભાઈ તેમજ શ્રેયઃ સાધક અધિકારી વર્ગવાળા રા. છોટાલાલભાઈ એમના ગદ્ય લેખો તેમને પસંદ હતા. સ્વામી વિવેકાનન્દ અને સ્વામી રામતીર્થનાં પુસ્તકો ઉપર તેમનો ભક્તિભાવ હતો. આવી રીતે પુસ્તક વાંચન વિદ્વત્સમાગમ અને ઉચ્ચ વિષયોની ચર્ચાઓથી તેમનાં જીવનમાં કંઈક દિવ્યતાનો ભાસ કુટુંબી વર્ગને થતો. કુટુંબમાં કોઈએ ન દેખાડેલા એવા ઉચ્ચ ગુણો અને રીત-ભાતો તેમનામાં દેખાતા હતા.

દાન ખેરીઆત એ આ કામડીઆ કુટુંબનું કુલવ્રત છે; આ કુલવ્રત પાળવું એ લઘુભાઈ પોતાનાં જીવનનું એક મુખ્ય કર્તવ્ય સમજતા હતા. સ્વત્વના સંપૂર્ણ ત્યાગપૂર્વક સ્વાભાવિક સરળતાથી જ દાનધર્મ થતો. કેવળ અન્ન વસ્ત્ર કે ધન આપવું એ સંકુચિત અર્થ ઉપરાંત દાન બહોળા અર્થમાં થવું. અર્થાત્ બીજાનાં સુખ સગવડ જાળવવા, બીજાઓને રાજી રાખવા પોતાનાં સુખ સગવડ પોતાની પ્રકૃતિની પસંદગી અહંતા મમતા

પણ તેઓ એક તરફ મૂકી દેતા. ખોટ ખમતા, દ્રવ્યહાનિ તો ઠીક પણ શરીર હાનિએ કબૂલી સામાનું મન રાખવા કાળજી રાખતા, પરાયે સ્વાર્પણ એ તો એમનો સ્વભાવ સિદ્ધ ગુણ હતો. વ્યવહાર કુશળ બુદ્ધિ તેમની આ દેવને બોળાઇમાં ગણી કાઢે પણ ધર્મ શાસ્ત્રો આ ગુણને દૈવી ગુણ કહે છે. સત્કાર કે માનની ઇચ્છાથી કે દંભ અહંકારથી નહિ પણ હૃદયની ક્રોધ અકથ્ય સરળતાથીજ તેમને હાથે કામ થતું; જેને વણિવૃત્તિ વાણી-આશાહી વૃત્તિ કહે છે તે તો તેમનામાં અંશમાત્ર ન હતી. પોતાની જાતનાં લાભ હાનિના વિચાર કરતાં સામાની જાતનાં લાભ હાનિના વિચારને જ તેઓ પ્રાધાન્ય આપતા. વખતે તો પારકાનું હિત કરવાની તત્પરતામાં પોતાની જાતને પણ ભૂલી જતા. વિદ્યા અને લક્ષ્મીનો યોગ વિરલ મનાય છે. યૌવન, લક્ષ્મી અને સ્વાતંત્ર્ય એમનો એકત્ર યોગ ગર્વ અવિવેક આદિ દુર્ગુણોનો પોષક મનાય છે, પણ લઘુભાષને એ યૌવન, લક્ષ્મી, સ્વાતંત્ર્ય, એ સર્વેનો યોગ હતો, આડે રસ્તે ઉતરી જવાની ઘણીખરી અનુકૂળતા હતી છતાં તેમને વિદ્યા અને સદ્ગુણો પર પ્રીતિ હતી અને તેમનાં જીવનનું સ્વરૂપ દૈવીજ ઘડાયું; એ ઘટના ખરેજ આશ્ચર્યજનક છે.

મનુષ્ય તરીકે તેમનામાં અપૂર્ણતાના અંશો હોય એ સ્વાભાવિક છે, બુદ્ધિની કેટલીક શક્તિઓ આવડી ટુંકી અવસ્થામાં અચેત રહી જવા પામે એ બનવા જોગ છે, વ્યવહાર પક્ષની કેટલીક સામાન્ય સમજણો તો હજી એ મેળવતાજ થયા હતા, અનુભવ પણ અતિ મર્યાદિત હતો, દુનિયાના જુદા જુદા રંગોનું સર્વ પાસનું અવલોકન તો સંપૂર્ણ કેમ જ હોઇ શકે ? ટુંકી જીંદગીમાં આવી આવી ખામીઓ રહી જવા પામે એ દેખીતુંજ છે. છતાં ઢાંક પિછોડો કરવો પડે એવી એક પણ ખામી તેમનામાં ન હતી એ તેમને જાણખનારાઓને કહેવું પડે તેમ નથી. એ સર્વ સ્પૂલ ભૂમિકા પર જ દૃષ્ટિને ન ટેકવતાં જરા સૂક્ષ્મ ભૂમિકામાં દૃષ્ટિને ફેરવશું તો ત્યાં તેમનાં નિષ્કલંક સત્સંસ્કારોથી સમૃદ્ધ દૈવી હૃદયનું દર્શન થશે કે જેવું હૃદય એમના જેવી પરિસ્થિતિમાં ઉછરેલા અને રહેલા એમના જેવડી વયના શ્રીમન્ત કાચા જીવાનીઆમાં ભાગ્યેજ જોવામાં આવે છે. એમનું જીવન લંબાયુ હોત તો અવશ્ય આ સૂક્ષ્મ અવસ્થાના હૃદયગુણો સ્પૂલ ભૂમિકામાં વધારે ઉચ્ચ રીતે દીપી નીકળત એમ કહેવામાં લેશ પણ અતિશયોક્તિ નથી.

એમનું કુદૃઘ્ય જીવન બહુ સાદું અને સમાધાનકારક હતું. આત્મ-

સંયમ અને આત્માર્પણના ગુણોથી પ્રત્યેક કુટુમ્બી તેમજ સાતિજનની પ્રીતિ સંપાદન કરી હતી. વડવાઓની પ્રતિષ્ઠા તથા પોતાની સુજનતાને લીધે લોક પ્રીતિ પણ તેમણે સારી મેળવી હતી. નળળી તખીઅત, અને તરણુ અવસ્થાને લીધે થતો સંકોચ વગેરે કારણોને લીધે તેમણે જાહેર કા-
મોમાં બહુ જૂજ દેખાવ આપ્યો છે એ ખરું પણ લોકહિતનાં કામમાં પૈસાની મદદ છૂટથી તેઓ આપતા. તેઓ મુંદરાની ખોળ સાતિની ઇસ્મા-
ઇલી મંડળીના તેમજ શેઠ રણસીભાઇ દેવરાજ મુંદરા ઇંગ્લિશ સ્કૂલની મેને
જીંગ કમિટીના સભ્ય તરીકે ચૂંટાયા હતા.

એમનાં કુટુમ્બમાં તો તેઓ દીવા રૂપજ હતા, એમના ઉપરજ સૌની આશાઓ હતી; એમનાં વૃદ્ધાવસ્થા અને શોકથી ઘસાઇ ગયેલાં માતા, બે વિધવા બહેનો, પત્ની તેમજ બાલ મંતાનો સર્વેના આધાર સ્થાન એજ એક હતા. વખારમાં તેમજ વહીવટલાં પણ એમના ઉપરજ બધો ભાર હતો પોતાની મિલકત અને વહીવટને મરણુ અગાઉ માત્ર થોડાજ મહિના ઉપર કાયદાસર તેમણે હાથમાં લીધાં હતાં દુનિયાની રંગભૂમિ પર હજી તો આવવાજ માંડ્યું હતું. આ સ્થિતિમાં આવા વખતમાં તેઓ માત્ર બાવીસ વર્ષની કાચી વયે મૃત્યુના ભોગ થઇ પડ્યા. ખરાં જીવનમાં પ્રવેશ થતો હતો તેવામાંજ કેવળ અકૃતકૃત્યસ્થિતિમાં તેમનું આવી રીતે જવું થયું એ સં-
બંધી વર્ગને અસહ્ય થઇ પડે, હરિશ્ચન્દ્ર પોતાના મૃત પુત્રને ઉદેશીને કહેછે તેમ તેઓ પણ:—

वत्स त्वं तुदनोषिमेऽद्य हृदयं येनाङ्गशयोचितः

क्रूणाकृतकृत्य एव विधिना दष्टोऽसि दैवाहिना ॥

પુત્ર મારા ખોળા રૂપ શય્યામાં સૂતારો તું તેને આજ કૃતકૃત્ય થયા વિના સર્પ જેવા કૂર વધિએ દંશ દીધો તેથી તારી એ સ્થિતિ મને બહુ ખૂંચે છે, એવા વાત્સલ્ય ભાવ પૂર્ણ ઉદ્દગાર કહાડે એ સ્વભાવિક છે. આ સ્થિતિ હૃદયને કટકો બધો આઘાત કરનારી છે તેનો ખ્યાલ વાંચકેજ કરી લેવો અમારી વૃત્તિ તો રાજર્ષિ પ્રવર શ્રી ભર્તૃહરિના આ ઉદ્દગારોનું સ્મરણ કરી થંભી જાય છે:—

सृजसि तावदशेष गुणाकरम्

पुरुषरत्न मलंकरणं भुवः ।

**તદપિ તત્ક્ષણ મંગિકરોષિચે—
દહહ કષ્ટ મપંડિતતા વિષેઃ ॥**

સર્વ ગુણોના ભંડાર અને પૃથ્વીના શણગાર રૂપ પુરૂષ રત્નને સરજે
છતાં તેને અદ્યાયુ-ક્ષણભંગુર-કરે એ વિધિની અપંડિતતા ખરેખર કષ્ટ-
કારક છે.....

મહૂમ શેઠને બે પુત્ર અને એક પુત્રી છે. મશ્વર આ સચ્ચારિત્રશીળ
પુરૂષને શાશ્વત સુખમાં રાખે અને એમના પુત્રોને એમના જોતીજ ઉદાર
વૃત્તિ અને ઉજ્જલ કીર્તિ પણ એમના કરતાં અધિક આયુષ્ય આપે એવી
પ્રાર્થના છે.

નાનાલાલ પિ. દેવશંકર વૈદ્ય.

મહાત્મા સાજન ભક્ત.

તજ્ઞાનં પ્રશમકરં ચદીન્દ્રિયાણાં
તજ્ઞેયં ચદુપાનિષત્સુ નિશ્ચિતાર્યમ્ ।
તે ઘન્યા ભુવિ પરમાર્ય નિશ્ચિતેહાઃ
શેષાસ્તુ ભ્રમનિલયે પરિભ્રમાન્તિ ॥

તેજ્ઞ જ્ઞાન છે કે જે ઇન્દ્રિયોને પ્રશાન્ત કરે, તેજ્ઞ જાણવા યોગ્ય છે કે જેનો અર્થ ઉપનિષદોમાં નિશ્ચિત થયો છે, તેઓજ ઘન્ય છે કે જેમણે પરમાર્થમાં જ ઇચ્છા રાખી છે. ખીજાઓ તો ભ્રમના ખાડામાં પરિભ્રમણ કરે છે.

શ્રીમત્ શંકરાચાર્ય વિરચિત ‘ઘન્યાષ્ટક’

જ્ઞાન વિરાગાદિરૂપ નિવૃત્તિ ધર્મના ચુસ્ત ઉપાસકોનું જીવન બહુધા સાદું, એકાન્તપ્રિય, ઓછી ઉપાધિવાળું અને ધાંધલ વગરનું હોય છે. સામાન્ય મનુષ્યોને હોય છે તેવો નામનો, પદવીનો અધિકારનો, લોકસ્તુતિનો કે કીર્તિનો મોહ તેમને હોતોજ નથી. તેઓ નિવૃત્તિપરાયણ હોય છે એટલે કેવળ કર્મશૂન્ય હોય છે વા પરાયે કંઈપણ ન કરતાં કેવળ પોતામાંજ સંતુષ્ટ રહે છે એમ સમજવાનું નથી. એવા જ્ઞાની મહાત્માઓ પોતપોતાનાં પ્રારબ્ધાનુસાર જૂઠા જૂઠા બ્યવહાર સેવે છે. જ્ઞાનના અંજનથી એમની દૃષ્ટિ રાગદ્વેષાદિ વિકારોનાં પડળથી મુક્ત થઈને એવી તો સમીભૂત સ્વચ્છ વિશાળ અને પારદર્શી બની હોય છે કે તેમને ભેદભુક્તિ ન રહેતાં તેમની સર્વ પ્રવૃત્તિ હિમતથી અને પરાયેજ હોય છે. પ્રલાશ અને કર્તૃત્વ અભિમાન

તેમનામાં હોતાં નથી એટલે તેમની નિર્વાસન નિષ્કામ પ્રવૃત્તિઓનાં ગીત લોકોમાં બહુ ગાજતાં નથી; તેમનાં ચિત્તમાં જે ભાવો ચઢ ઉતર કરતા હોય છે, તેમની પ્રવૃત્તિઓમાં જે ઉંડાણ રહ્યું હોય છે તે સર્વનું જ્ઞાન સામાન્ય લોકોને હોતું નથી; અનેક ઉપાધિઓ વચ્ચે વર્તતાં છતાં પણ તેઓ આકાશવત્ નિર્લેપ રહી શકે છે; આવાં કારણને લીધે એવા જ્ઞાની મહાત્માઓનાં જીવન ઉકેલવાં વખતે સુસ્કેલ થઈ પડે છે. એવાઓનાં જીવનનાં બાહ્ય અંગોની હકીકત પણ દુષ્પ્રાપ્ય હોય છે, કેમકે તેઓ બહુ માણસોના પરિચયમાં આવતા નથી પોતા સંબંધી કંઈપણ વાત વિસ્તારથી જણાવતા નથી. તેમ તેમની પ્રકૃતિ પણ વિચિત્ર પ્રકારની—સામાન્ય જનસમૂહને માફક ન આવે તેવી હોય છે. વૃક્ષની સ્ત્રીતળ છાયા અને મિઠા ફળનો લાભ લેવો એમાં હાપણુ છે અને નહિ કે તે વૃક્ષના ઇતિહાસની ઘડમથલમાં પડવું તેમાં આમ માનતા હોય કેટલાક લોકો મહાત્માનાં જીવન સંબંધી બહુ દરકાર કરતા નથી, પણ કેવળ તેમના ઉપદેશનો લાભ લે છે. અમુક દષ્ટિએ એ રીતિ ઠીક હશે પરંતુ જરા વિશાળ દષ્ટિએ જોતાં જીવનચરિતની અપેક્ષા પણ ઉપદેશ જ્ઞાન જેટલીજ બરકે તેથી પણ વધારે રહે છે. મહાત્મા સાજનના સંબંધમાં પણ આમ બન્યું છે. તેમને પોતાને તો પોતાના જીવન સંબંધી જણાવવાની વૃત્તિજ ઝોછી હતી, પણ તેમના સંબંધમાં આવનાર વર્ગે પણ એમના જીવનને પ્રકાશમાં આણવા માટે કંઈ પણ કર્યું નથી, કેવળ તેમનો ઉપદેશ સંગ્રહાયો છે. એ પણ ભાગ્યની વાત!! સાજનભક્તને થઈ ગયે કંઈ બહુ કાળ ગયો નથી તેમ તેમને જોયા ન હોય એવા માણસો નથી એમ પણ નથી છતાં એમનો કાળ નિર્ણય, નિવાસસ્થાન, કેળવણી, કુટુંબ, વેદાન્તાનુરાગ ઇત્યાદિ વિષયો સંબંધમાં કંઈપણ માહિતી ઘણી શોધ અને પડપૂછ કર્યા છતાં પણ મળી શકી નથી. આ માટે જેટલી દીલગીરી બતાવીએ તેટલી થોડીજ, કેમકે આ લોક સિવાય અન્ય કંઈ નથી એમ માની કેવળ સ્વાર્થ, ઇન્દ્રિય સુખ એનેજ મનુષ્ય જન્મનું સાધ્ય સમજી તેમાંજ રચી પચી રહેલા, અનેક પ્રકારનાં અસત્ અને મિથ્યા કર્મોમાં લાગી રહેલા કર્તવ્ય અકર્તવ્યનાં જ્ઞાનથી રહિત એવા મનુષ્યોને પસર્થ તત્પરતા સ્વાર્પણ, ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, મનોનિરોધ આદિનાં જીવન્ત ઉદ્ધારણો પૂરાં પાડવાનું એથી અટકી પડે છે, અને આ જ્ઞાની વર્ગ લેખાદિકારા પોતાનો અક્ષરદેહ નિર્માણ કરતા ન હોય તો સમસ્ત વિશ્વમાં અંધકારજ વ્યાપી રહે. ઇશ્વરી પ્રેરણા કહો, લોક સંગ્રહણુદ્ધિ કહો, નિર્દિષ્ટાસનની એક પદ્ધતિ કહો

કે ગમે તે બીજું કાંઈ પણ કારણ કહે. આ વર્ગ-જેમનું રથૂલ જીવન અંધારામાં રહે છે તે પોતાના ઉત્તમ વિચારોને જ્ઞાન અને અનુભવને મધ વા પધ રૂપે બહાર કાઢે છે અને તેથી જગતપર પ્રકાશ નાંખે છે. આજ એવાં ઘણાં બોધકપદો, વાર્તાઓ અને કથાઓ આપણે વાંચીએ છીએ, બોલીએ કે સાંભળીએ છીએ કે જેના કર્તાઓ વિશે બહુ ચોડાંમાં થોડું જણવામાં આવ્યું હોય છે. આપણામાંના બહુ લોકોનો સ્વભાવજ એવો હોય છે કે જેથી તેમનામાં ઇતિહાસ અને જીવનચરિત સંબંધી બા-જેજ નિજાસાદૃશિ ઉઠે છે. એટલું ખરું કે એ અજ્ઞાત જ્ઞાની મહાત્માઓના વિચારો જે પદમાં ગુંથાએલા હોય છે તે પદબાગ ઘણાઓને મોંઝે હોય છે અને તેથી તેમનું જીવન કટલેક અંશે ઉચ્ચ પણ બને છે. અર્થાત્ વ્રક્ષની શીતળ છાંયા અને મિષ્ટ ફળોનો લાભ તેઓ યથેચ્છ લે છે પણ તે વ્રક્ષના ઇતિહાસ સંબંધમાં છેકજ અજ્ઞાન રહે છે.

મહાત્મા રાજનનાં પદોમાં જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ એ ખોળા હતા, વેદાન્ત ઉપર તેમને બહુ ભાવ હતો. સુલજ અને દેવકરણ એમ એ ગુરુઓ પાસેથી એ જ્ઞાનનો લાભ તેમણે લીધો હતો. ઘણે ભાગે તેઓનું વસતું મુખ્ય તરફ થયેલું હોય એમ જણાય છે. એમના બાકીના જીવન વિભાગો અંધારામાં રહ્યા છે. એમનાં પદો ઉપરથી કહી શકાય કે તેઓ સાદા સરળ એકાન્તપ્રિય ચિંતનાત્મક જીવન ગાળનાર હતા છતાં વ્યવહારનું અવલોકન તેમણે સારી પેઠે કર્યું હોય એમ જણાય છે. ચાલુ જમાનાની નિંદા પ્રવ-તિઓ, તકલાદી સુધારાઓ, બહારના ઠંડારા નીચે સંતાપ રહેલાં દુષ્ટતા કૃષ્ણતા, સ્વાર્થસાધક યુક્તિઓ, વિદ્યા અને લક્ષ્મીના ઝળકાટ નીચે રહેલાં વિદ્વાનો અને ધનવાનોનાં અંધ પામર જીવન એ સર્વ એમની નજરથી બહાર રહેવા પામ્યાં નથી.

એમનું પોતાનું વાચન કેટલું હતું એ જણવાનું સાધન નથી તેમ મંસ્કૃતભાષાનું જ્ઞાન તેમને કેટલું હતું એ પણ જણી શકાય એમ નથી છતાં પુરાણ, ઉપનિષદ, ગીતા, વેદાન્તના પ્રકરણ અંથો તેમજ અખો તથા બીજા જુના ગુજરાતી કવ્વળી અને હિંદી કવિઓનાં કાવ્યો તેમણે સાંભળ્યાં કે વાંચ્યાં હોય એમ જણાય છે. વેદાન્તના પારિભાષિક શબ્દો તે સાર્થ જાણે છે. કુરાન તેમજ સુરીવાદ સંબંધી પણ તેમનાં લખાણમાં રહેજ ઉલ્લેખ છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે તેમની દષ્ટિ સંકુચિત ન હતી, વાચન શ્રવણ

પશુ સમર્થાદ ન હતું. અભેદમયી વિસ્તૃત દૃષ્ટિથી તેમણે સ-તત્ત્વનું ઉપાસન કર્યું છે. પછી તે સત્ તત્ત્વ ગમે તે ઉપાધિમાં હોય-ઉપાધિ પ્રત્યે તેમની દૃષ્ટિ કે વૃત્તિ હતીજ નહિ. તેમના ધાર્મિક વિચારોનો સાર ખેંચીએ તો એટલું સમજાય છે કે વસ્તુ એક છે, ઉપાધિ અનેક છે, અને તે પશુ સકારણ-હોવી જોઈએ માટે છે-એ અનેક ઉપાધિઓ પ્રત્યે ઉપેક્ષા કે સહનશીલતા રાખી તેમાં વિલસતાં એક અવિકૃત તત્ત્વનું ઉપાસન કરવું યોગ્ય છે. ઉપાધિઓની ભૂલભૂલામણીમાં ન પડતાં ‘ જિડાં તિડાં રામ ઠિસ ’ ‘ હરિ હરિ ધિલધાર ’ એ ઉપદેશને અનુસરવું.

એમનાં પદોમાં કેટલેક સ્થળે સખ ઠપકાના રૂપમાં આકરા શબ્દોમાં મોઢા અપાયો છે, તેમ કવિતાની રમણીયતા કેટલેક સ્થળે જોવામાં આવતી નથી તો પશુ એકંદર વિચાર કરતાં તેમનામાં અદ્ભુત કાવ્યશક્તિ જણાયા વગર રહેતી નથી. એમની કવિતા સાહિત્યની દૃષ્ટિએ જોતાં ખામી ભરેલી જણાય ખરી પરંતુ ભક્તિ જ્ઞાન વિરાગના ઉપદેશની દૃષ્ટિએ જોતાં હૃદય પર સચોટ અસર કરનારી જણાય છે, જ્ઞાનીને કવિમાં ન ગણવાની સૂચના અખો ભક્ત આપી જ ગયા છે એટલે સાજનભક્તને એ નજરે જોવાનાજ નથી.

ખોજા જ્ઞાતિમાં વેદાન્ત અનુરાગ મીમે ધીમે વધતો જાય છે અને તેમનાં ધર્મજીવન ઉપર પશુ તેની છાપ કેટલેક સ્થળે દેખાઈ આવે છે એ પશુ સાજનભક્ત અને તેના પુરોગામી ખોજા જ્ઞાની ભક્તોનાં પદોનેજ આભારી છે. આવા જ્ઞાની ભક્તોનાં ચરિત્રો એકઠાં કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે તો જનસમાજને લાભ થાય એ નિઃસંય છે.

મુંદરા,

કચ્છ

}

નાનાલાલ વિ. દેવશંકર વૈદ્ય.

સંગ્રહકર્તાની પ્રસ્તાવના.

માયા કરતાં પાલડી મોટી થઇ જવા જેવું જણાશે તો પણ એક બે વાત જણાવવી આવશ્યક ધારી જણાવવાનું કે આ સંગ્રહમાં સાજન બાવનીની શરૂઆતમાં વિવરણ જરા વિસ્તારથી કર્યું છે પણ પાછળથી કેટલાક એનાએ વિચારોનું પુનરાવર્તન થતું હોવાથી એ સંક્ષેપે થયું છે. પાછળનાં ખીજાં કાવ્યોનું સ્પષ્ટીકરણ લખવાનો ઇરાદો હતો પણ અપેક્ષિત સંજોગોનો સુયોગ ન મળવાથી હાલ તો તેમ બની શક્યું નથી. ઇશ્વરે-આએ ખીજા આવૃત્તિ બહાર પાડવાનો યોગ પ્રાપ્ત થયે જરૂર જણાશે તો તે લખવા ધારણા છે.

આમાંનાં કેટલાક પદો કચ્છી ભાષામાં છે તેમજ કેટલાક વિચારો કચ્છી ભાષાની રૂઢીમાં (Idioms) દર્શાવાયા છે. કચ્છી ભાષાનાં સંપૂર્ણ જ્ઞાનના અભાવથી તેમજ એ ભાષાના ખરા ઉચ્ચાર લખી બતાવવામાં મહા મુશ્કેલી પડતી હોવાથી તથા સાજનભક્તે કોઇ સ્થળે સંસ્કૃત શબ્દોને શુદ્ધ રૂપે અને કોઇ સ્થળે કચ્છી ભાષામાં તે બોલાય તે રૂપે લખેલ હોવાથી કચ્છી ભાષા શાસ્ત્રી દૃષ્ટિએ ભાષા દોષ અને વિવરણમાં વિચાર દોષ જણાશે ખરા. ગુજરાતી અને હિંદી કાવ્યોની ભાષા પણ જેવી મહાત્મા સાજન ભક્તે લખેલી છે તેવીજ રાખી છે. જેરણી વગેરેમાં કંઇ ફેરફાર કરેલ નથી. આવા દોષો પ્રતિ હંસવૃત્તિ રાખવાની વાચક વર્ગ પાસે નમ્ર પ્રાર્થના છે.

કચ્છ કેરાનાં ખોળા ગાતિનાં પ્રસિદ્ધ વેદાન્તાનુરાગી ભક્ત બાઇ રાજ-બાઇનાં શિષ્ય બાઇ રાજબાઇ પાસેથી આ સંગ્રહમાંનાં પદોની મૂળ પ્રત મળેલી છે. તે માટે એમને ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

નાનાલાલ વિ. દવશંકર વૈદ્ય.

પ્રસ્તાવના.

(લેખક—તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી.)

કોઈ પણ ગ્રંથ કોઈ પણ વાચકે વાંચતાં પહેલાં તેણે ગ્રંથનો વિષય, તેનું પ્રયોજન (જેથી તે ગ્રંથ વાચવાનો શ્રમ લેવાથી થું ફલ મળશે તે જાણવામાં આવેછે)' પોતાનું અધિકારિત્વ (તે ગ્રંથથી મળનારું ફલ પોતાને ઇષ્ટ છે કે નહિ, અને જો ઇષ્ટ હોય તો તે ગ્રંથ સમજવા પોતામાં યોગ્યતા છે કે નહિ તેનું જ્ઞાન), અને એ ત્રણેનો પરસ્પર સંબંધ (સંબંધ બે છે કે નહિ) એ ચાર જે અનુબંધ ચતુષ્ટય એ નામથી ઓળખાય છે તે—જાણવાં આવશ્યક છે; કારણ તે ચારે સુઘટિત માલમ પડે તો તે ગ્રંથમાં કરેલી વાચન આદિ પ્રવૃત્તિ સફલ થાય છે.

એ ઉપરાંત ગ્રંથ અને તેના કર્તા વચ્ચે કર્તૃ-કર્મ સંબંધ હોવાથી તેના રચનાર વિષયે પણ થોડું ધ્યાન જાણવા વાચકને સ્વાભાવિક રીતિએ ઇચ્છા થાય છે, અને બહુવાર તેનું જ્ઞાન તે કૃતિ સારી રીતિએ સમજવામાં સહાયક થાય છે.

પ્રકૃત નાની કૃતિઓના સુયોગ્ય સંગ્રાહક વિદ્વાન્ નાનાલાલ વિંદ્યેશંકર વૈદ્યે આ આકાંક્ષાઓમાંની કેટલીએકને પૂત કરવા શ્રમ લીધો છે. તેઓએ, આરંભમાં આના કર્તા સાજન (સજ્જન) ભક્ત, તથા તેના પ્રકાશનમાં મૂલ કારણભૂત શેઠ લધુભાઈ અબ્દુલ્લાનાં જીવનચરિત્રો એ સાથે સંયોજ્યાં છે.

સા. નાનાલાલે એ ઉભય ચરિતો સુંદરરીતિએ આલેખ્યાં છે. શેઠ લઘુ ભાષિના જીવનમાં અનેક અનુકરણીય વ્યાવહારિક બોધપ્રસંગો છે. સાજનનં ભક્તનું વિશેષ ચરિત ઉપલબ્ધ ન થવાથી, લેખકે, મહાત્માઓના જીવન-પ્રસંગોના જ્ઞાનની ઉપયોગિતા સંબંધમાં મનનીય વિચારો પ્રકાશ્યા છે; અને સાજનભક્તના જે સ્વાતુભવ પૂર્વક સ્વાભાવિક ઉદ્ગારો (કવિતા) તેનું લક્ષ્ય યોગ્ય રીતિએ સમજાવ્યું છે. એ ઉભય ચરિત્રોમાં પ્રકટિત વિચારોની સુંદરતા તથા યાથાતથ્યથી (સત્યતાથી), કોઈ પણ વાચકે તે વાચવા જેવાં છે.

રા. નાનાલાલે આ ગ્રંથગત પદોનો સંગ્રહ કરવાનું તેમજ તેને પ્રકટ કરી સજીવ રાખવાનું સ્તુત્ય કાર્ય કર્યું છે, એટલું જ નહિ પણ, કોઈ કોઈ સ્થલે અર્થ પ્રકાશક ટિપ્પણ પણ આપ્યું છે.

વસ્તુતઃ આવા ગ્રંથોનો આ સ્વાદ વાચક પૂર્ણપણે પામે તે સાર વિસ્તૃત વ્યાખ્યાની અપેક્ષા રહે છે. વળી આ ગ્રંથનો લગભગ અર્ધ ભાગ વાચક વર્ગના મોટા ભાગને અપરિચિત ‘ કચ્છી ભાષા ’ માં છે, તે સંપૂર્ણ અર્થોની અપેક્ષા રાખે છે, જે વિના તે ભાષાના અનભિજ્ઞ વાચકોથી તે ભાગનો લાભ લેવાઈ શકાય તેમ નથી. તેવા શબ્દોનો કોશ પણ કંઈક અંશે સહાયક થાત. આશા છે કે આ અપૂર્ણતાઓ ભવિષ્યની આવૃત્તિઓમાં દૂર થશે. x x x

જેમ અનુબંધોનું જ્ઞાન વાચક અને વાચનીય (ગ્રંથ) ની સફલતા સાર ગ્રંથમાં આવશ્યક છે, તેમ તેને સંબંધ ધરાવનારા કેટલાએક આનુષંગિક અંશો હોય છે, જેની પણ સ્વાભાવિક રીતિએ જિજ્ઞાસા થાય છે, અથવા જેનું જ્ઞાન તે ગ્રંથ વાચનમાં ઉપકારક, રસપ્રદ, કે બોધક થાય છે. તેવા કેટલાક વિષયોનો પ્રસંગ સંગતિથી અત્ર સંક્ષેપમાં ઉલ્લેખ કરવો પ્રાપ્ત થાય છે. x x x

પ્રકૃત ગ્રંથ જેને સંગ્રહ કર્તાએ ‘ પ્રબોધરત્ન ’ એ નામ આપ્યું છે, તે ‘ એક ખોળ મહાત્માનાં કચ્છીઆદિ ત્રણ ભાષાઓમાં રચાયલાં જ્ઞાત રસમય પ્રબોધક લઘુ કાવ્યોનો સંગ્રહ છે. ’

(ખોળ.)

“ ખોળ ” એ નામથી પ્રસિદ્ધ એક મુસલમાની જ્ઞાતિ છે, જેનાં મુખ્ય મૂલનિવાસસ્થાન કાઠિયાવાડ, કચ્છ, સિંધ આદિ છે.

જેમ બ્રાહ્મણ અને વૈશ્ય વર્ણોના ઉપભોદા મુખ્યત્વે નિવાસસ્થાનના ભેદથી થયા છે અને ક્ષત્રિયોના ભિન્ન ભિન્ન વંશ સ્થાપકોથી થયા છે, તેમ મુસલમાન આદિ વિદેશીય જાતિઓમાં ઉપભોદા કે જાતિઓ એક જ ધર્મના ઉપસિદ્ધાંતોના ભેદથી તથા તેથી જન્ય (ક્રિયા) વિધિના ભેદથી થઈ જણાય છે.

“ જોળ વૃત્તાંત ” અને “ જોળ કોમનો ઇતિહાસ એ જે ગુજરાતી ગ્રંથોમાં તેઓની ઉત્પત્તિ આદિ સંબંધમાં પ્રચલિત અથવા પ્રસિદ્ધ કથાઓ, અને તેમનું ધર્મસ્વરૂપ વગેરે વર્ણવેલાં છે. તે અનુસાર આમ તર્ક કરી શકાય છે.

પૂર્વે, કેટલાએક ધર્માભિમાનીઓ સ્વધર્મની વૃદ્ધિ કરવાના હેતુથી પર-ધર્મીઓને ‘દાન’ (લોભ) કે ‘દંડ’ (બલ) ના પ્રયોગથી સ્વધર્મ ત્યજવી, પોતાનો ધર્મ સ્વીકારાવતા (વટલાવતા) કાલક્રમે કેટલાએક મુસલમાન ધર્મ ગુરુઓએ (પીરોએ) તે પ્રયોગોને બદલે સામ નીતિનો પ્રયોગ આજ્ઞે; જેનું મુખ્ય સ્વરૂપ-શાકત આદિ સામાન્ય વર્ગના હિંદુઓના તથા મુસલમાન ધર્મોએ ઉભયમાંથી કેટલાએક જ્ઞાન સંબંધી અંશો તથા કેટલીએક ક્રિયાઓનું મિશ્રણ અને તેના ઉપદેશથી હિંદુઓને મુસલમાન ધર્મમાં આકર્ષવા—એ હતું.

એ સામ પ્રયોગોનો આરંભ આશરે ૮૦૦ વર્ષ પૂર્વે કાશ્મીર, પંજાબ, અને સિંધના દેશોમાં થયો જણાય છે. અને ત્યારપછી આશરે ૩૦૦ વર્ષે તે પીર સદરૂદીને તે કચ્છ કાઠિયાવાડમાં કર્યો જણાય છે. તેઓએ હિંદુઓને તેઓની કેટલીએક જ્ઞાન-ક્રિયા પોતાના ધર્મમાં પણ હોવાનું બતાવી ખેંચ્યા. એમ નવીન ધર્મમોહથી જે હિંદુઓનું મુસલમાન ધર્મીઓમાં પરિવર્તન થયું તેઓ “ જોળ ” નામથી પ્રસિદ્ધ થયા. એ નામ “ જોળવું ” એટલે શોધવું (આત્માને કે ઈશ્વરના તત્ત્વને) એ ઉપરથી પડ્યું હોય.

એમ * આ પરિવર્તન પામનારા પુરૂષો મૂલે શ્રદ્ધાલુ હોવાથી તથા એ પરિવર્તનમાં મુખ્ય ખીજ જ્ઞાન હોવાથી, આ જોળજાતિમાં અપર તેવી જાતિઓ કરતાં વિશેષે કરી ધર્મ તથા આત્મજ્ઞાનની ભાવનાઓ અધાપિ

* એવીજ રીતે એક પ્રાણનાથ નામે પુરુષે (આશરે સંવત ૧૭૦૦) હિંદુ અને મુસમાનોના મતોનું મિશ્રણ કરી યુદ્ધેશખંડમાં ધામીઓનો પંથ ચલાવ્યો હતો, અને હાલ તે ‘ધામીઓની’ એક જુદીજ જાતિ થઈ છે.

રક્ષિત રહેલી જણાય છે. તેથી એ જાણના બહુ ભેદો તેમના જીવસિદ્ધાંતો તુલ્ય વિચારવાળા અમા બક્ત આદિના અંથો તથા વેદાંતના અંગ્રોનું પરિ-
શીલન કરતા જણાયા છે.

ગુજરાતીમાં પ્રથમ યોગવાસિષ્ઠના ઉત્પત્તિ પ્રકરણનું ભાષાંતર પ્રકટ કર-
નાર.....નામે જોગગૃહસ્થજ હતા, અને વેદાંતના હૈંદી વિચાર સાગર
આદિ પ્રસિદ્ધ અંથોના પ્રથમ પ્રકાશક પણ શરીરભાષ સાલેહમહંમદ જોગ
ગૃહસ્થજ હતા; અને નીતિ-વૈરાગ્ય-શાંતિમય પ્રગટત કાવ્યસંગ્રહના કર્તા પણ
તેજ શાંતિના છે.

(મહાત્મા.)

‘મહાત્મા’ શબ્દ, મહાન એટલે મોટો છે ‘આત્મા’ જેનો તે ‘મ-
હાત્મા’ એ પ્રકારે સમાસ થવાથી સમસ્ત પદ છે. ‘આત્મા’ શબ્દના શરીર,
સ્વભાવ, અંતઃકરણ, ધૈર્ય, બુદ્ધિ, પોતાને અધિન, તથા બ્રહ્મ એમ સાત
બુદ્ધા બુદ્ધા અર્થ થાય છે. અને તેથી કેટલાએક હાલમાં કેટલાએક કોષ
‘દૃઢ ધૈર્યવાન’, કિંવા ‘ઉદાર અંતઃકરણવાન’, ‘તીવ્રબુદ્ધિવાળા,’ કે સૌમ્ય
સ્વભાવ વાળા હોય, તો તેનો પણ પરિચય એ ‘મહાત્મા’ પદથી કરાવે છે.
પરંતુ એ સર્વ અર્થો જે એકમાં અંતર્ગત થાય છે, તેવા વાસ્તવિક “મહા-
ત્મા” તો તે છે, જેઓએ જગતનું વાસ્તવિક મિથ્યાસ્વરૂપ જાણી સત્ત્વસ્વ-
રૂપ આત્મા તથા બ્રહ્મને જોજી (શોધી) જાણ્યા છે, તથા તેના એક્ય જ્ઞાનથી
‘સર્વાત્મભાવ’ને પામ્યા છે.

એથી એ પર (મુખ્ય) અર્થને સાર્થક કરનારા વિરલ ‘મહાત્મા’ અને
હાલના કેવલ એકાદ અપર (ગૌણ) અર્થને સાર્થક કરવાથી કહેવાતા ‘મ-
હાત્માઓ’ મધ્યે, સમાન સંજ્ઞા હોવા છતાં મહત્ત્વ અંતર (મોટું છેડું) છે,
એ સ્પષ્ટ જ છે.

સાજન બક્તની કેટલીએક કવિતા સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે તેઓ યથાર્થ
મહાત્મા હતા, અને તેથી તેઓની કૃતિઓ તેના વાચકો અને શ્રોતાઓના
અંતઃકરણોમાં તેઓના અધિકાર અનુસાર પ્રકાશ પાડવા સમર્થ છે. x x x

(કચ્છી ભાષા)

જ્યાં સુધી ભારતની ભૂમિ ઉપર મુસલમાન રાજાઓનું આધિપત્ય ન હતું ત્યાં સુધી લોક પ્રચલિત ભાષાઓનું સ્વરૂપ “ અપભ્રંશ ” હતું પરંતુ તેઓની સ્થિતિ પછી અપભ્રંશ ભાષાઓ રાજભાષાથી સંકીર્ણ (સંકર દો-પવાળી) થવા માંડી, અને કેટલીએક નવી પણ સંકીર્ણ ભાષાઓ ઉત્પન્ન થઈ. તેમાંની એક કચ્છી ભાષા છે. તેમાં સિંધી, હિંદી તથા ગુજરાતી ભાષાઓના શબ્દો તથા વ્યાકરણનું મિશ્રણ થઈ ગયું છે.

આરંભમાં કચ્છી ભાષા એ દેશભાષા વા લોકભાષા હતી, અને લેખ-ભાષા ન હતી; તો પણ અનુકરણ ન્યાયથી તેમાં પણ સાહિત્યનો પ્રાદુર્ભાવ થવા માંડ્યો, અને આરંભમાં ઇતરભાષાઓમાં છે તેમ પદ લખાવા માંડ્યું. એ ભાષામાં એમ સાહિત્યના આરંભનો કાલ ભવિષ્યમાં વિશેષે નિશ્ચિત થાય, પરંતુ સાહિત્ય પ્રદેશમાં હાલ જેટલું જણાયું છે તે અનુસાર આસરે સવાસો વર્ષ ઉપર કચ્છના ઓસવાળ વાણીઆ સાધુ કૃષ્ણદાસે વૈરાગ્યનીતિનાં છત્રીસ મનોહર કવિત કચ્છી ભાષામાં રચ્યાં હતાં. તે ગુજરાતી અર્થસહિત સં. ૧૯૨૫ માં ૬૦ લીલાધર હરિદાસે છપાવ્યાં હતાં; ત્યાર પછી અર્ધ શતકે આ બીજી કચ્છી કવિતા પ્રસિદ્ધ થાય છે.

આ ગ્રંથો ભાષાઓના અભ્યાસીઓને ઉપયોગી થશે.

હીંદી ભાષા અનેક કારણોથી પૂર્વે પણ હિંદુસ્તાનના ઉત્તરાર્ધમાં વ્યાપક ભાષા મનાતી અને લોકોમાં તેનું જ્ઞાન અને તેના ઉપર પ્રેમ હતાં, તેથી ઘણા ગુર્જર કવિઓ—અખો, સામળભટ્ટ, દયારામ આદિઓએ થોડી ઘણી કવિતા તે ભાષામાં પણ રચી છે; અને મુસલમાન વર્ગને તો તે ભાષા મુલભ હોય છે. એમાંના કાષ્ઠ કારણથી સાજનભકતે હીંદી ભાષામાં પણ કવિતા રચી છે. વળી કચ્છમાં અમુક ઉચ્ચ વર્ગોમાં તથા કેટલાએક સામાન્ય વ્યવહારમાં ગુજરાતી ભાષા પણ પ્રવર્તે છે, તેથી તે ભાષામાં પણ થોડી કવિતા લખી જણાય છે એમ સાજનભકતના સ્વદેશના ઉચ્ચતીય સર્વ વર્ગોને તે તે પરિચિત ભાષાદ્વારા તેમની કૃતિઓમાંથી લાભ મળી શકે તેમ છે. x x x

(શાંતરસ અને કાવ્યત્વ.)

પ્રકૃત ગ્રંથની સંજ્ઞાતીય કવિતા ‘પદ્યબંધ’ જ કહેવાય કે ‘કાવ્ય’ કહેવાય એ સંબંધમાં વિવાદ પ્રચલિત જ છે તેમાં, જેમ અન્યત્ર છે તેમ, કેટલેક અંશે વાદકર્તાઓનું અજ્ઞાન પણ એક કારણ છે. આતો પ્રસિદ્ધ છે કે જેમાં માત્ર કથનીય વસ્તુ, અલંકારાદિ વિના વાચ્યાર્થક શબ્દોથી કવિતા માં કહેવાય છે, તે “પદ્યબંધ” છે; પણ જેમાંનું વસ્તુ ભાવ-વિભાવ-અલંકારાદિથી વર્ણિત-ભૂષિત હોય છે, તે ‘કાવ્ય’ કહેવાય છે. એમ હોતાં, ભાવ વિભાવાદિની વિલક્ષણતાથી ‘શાન્ત’ એ નવમો રસ સ્વીકારાયો છે. તેમાં ‘શમ’ એ સ્થાયી ભાવ છે. એ કસોટીથી અખાબકતની કૃતિઓનો અમુક ભાગ ‘પદ્યબંધ’ જ છે, ત્યારે તેનાં કેટલાંએક પદો ‘કાવ્ય’ ગુણ વાળાં છે. તેવીજ રીતિએ દયારામનાં ભક્તિ-વૈરાગ્યનાં પદોમાં ‘શમ’ ભાવ આદિ હોવાથી તે ‘કાવ્ય’ જ છે. એ ન્યાયે પ્રકૃત સંગ્રહની પણ કેટલીએક કવિતામાં ‘કાવ્યત્વ’ જણાશે; અને વિશેષમાં આ પ્રકારની કવિતાઓનું કાવ્યત્વ જ્યારે તે ગવાય છે ત્યારે શ્રોતાઓના રોમાંચ, હર્ષ, એકાગ્રતા આદિ અનુભવોથી નિઃસંદિગ્ધ સિદ્ધ થાય છે. x x x

(પ્રબોધ માર્ગ.)

વ્યાવહારિક પદાર્થો વિષયક જ્ઞાન એ બોધ છે. સતતતત્ત્વનું જ્ઞાન એ પ્રબોધ છે. તે જ્ઞાન પામવાના, એક પ્રકારે, બે માર્ગ છે. એક વિચાર અને બીજો પ્રેમભક્તિ પ્રથમ માર્ગ ઉત્તમ અધિકારીઓનો છે, અને તે માર્ગે તેઓ સાક્ષાત્ નિર્ગુણ બ્રહ્મને જાણી કૃતકૃલ થાય છે.

બીજો માર્ગ મધ્યમ અધિકારીઓનો છે. વસ્તુમાં જે પ્રેમ હોય છે, તે પ્રેમ વિશેષતા કે પરિપાકને પામતાં ભક્તિરૂપ થાય છે, એ વ્યવહારમાં સર્વને દૃષ્ટ અને અનુભૂત છે. એથી મધ્યમ અધિકારીઓનાં ઇન્દ્રિયો તથા મનને આસક્ત કરનાર જે લૌકિક પ્રેમસ્થાન હોય, તેમાં તેઓની આસક્તિ ક્રમે કરી ક્ષીણ કરી નષ્ટ કરાવવા, સર્વોત્કૃષ્ટ ફલાર્પક અલૌકિક ઇશ્વર-એ પ્રેમસ્થાન ગુરુઓથી બોધાય છે. એ ઇશ્વર પ્રાયઃ સર્વ મતોમાં સગુણ મનાયો છે. પરંતુ મુસલમાન ધર્મીઓમાં માત્ર સુધીમતાવલંબીઓ, તથા હિંદુ ધર્મીઓમાં માત્ર કેવલાદૈતવાદી શાંકર વેદાંતીઓ નિર્ગુણ બ્રહ્મને પરમતત્ત્વ માને છે. તે પરમ પદને પામવા પ્રેમભક્તિ એક સરલ સાધન છે. તેથી

સુક્રીમતાનુયાયીઓએ “ ઇશ્કે મિન્નજી ” ના (શૃંગારરસના) બાલ રૂપની સહાયતાથી મુમુક્ષુઓને “ ઇશ્કે હકીકી ” (સગુણની પ્રેમભક્તિમાં) લેઇ જઇ, નિર્ગુણ સાથે અદ્વૈતત્વનો (એકતાનો) બોધ કરવાનો માર્ગ સ્વીકાર્યો છે. કૃષ્ણમાં પ્રેમ ભક્તિનો ઉપદેશ એ પ્રકારનો જ છે.

વેદાંતીઓએ વિચારદ્વારા વૈરાગ્યાદિ ઉત્પન્ન કરી તેજ પરમપદ પામવા પ્રણાલિકા બાંધી છે.

પ્રકૃત ગ્રંથમાં આ બીજો માર્ગ અનુસરાયો છે,

(ઉપસંહાર.)

પ્રસિદ્ધ છે કે લેખનો વિષય એકજ હોય તો પણ લેખકોના તાર-તમ્બથી તે તે વિષયબોધક લેખોમાં ગુણભેદ રહે છે, તેમ વાચકોના તાર-તમ્બથી તે લેખોની ગ્રાહ્યતામાં ભેદ રહે છે.

તે જ ન્યાયે, પ્રકૃત ગ્રંથપ્રતિ તે એક ખોળ મહાત્માથી અથિતહોવાથી સ્વકુલાભિમાનથી ખોળ ગૃહસ્થો, તેમજ બાષાભિમાનથી કચ્છી ગૃહસ્થો, બાષા અને વસ્તુની સરલતા તેમજ તેના સંગીતતાના ગુણથી ઇતર સામાન્ય જનો પણ, આકર્ષાઇ તેને વિચારવાથી યથાસંભવ લાભ મેળવશે એમ આશા છે.

તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી.

પ્રબોધ રત્ન.

મંગલાચરણ.

હોહા.

શ્રી ગુરૂપદ વંદન કરૈં, ચરણ નમાવૈં શીશ;
બાલબુદ્ધિ હૈં બોલવે, ઇચ્છૈં કરૂણા ઇશ ૧

નામ માત્ર સાજન વલી, મિથ્યા કલ્પિત જોય;
અસ્તિ લાતિ પ્રિય આતમા, સર્વ પ્રકાશક સાય. ૨

સર્વ મહાત્મા પુરૂષકોં, વંદત હૈં કર જોરી;
મેં બાલક મતિહીન પર, કીજૈ કરૂણા તોરી. ૩

વાંકે ચૂંકે વચન પર, હાસ્ય ન કીજૈ સંત;
તોતડ બોલન બાળકે સુની પિતા હર ખંત. ૪

સાજનબાવની.*

મનહર છંદ.

તોળે મુંળે કરે કરે પાપઘડા ભરે ભરે
કહે કીં ન વેતો ઠરે માનજો તો હારીએ;
ફૂડી તાં હી આયે કાયા તે મેં તો લગાયે માયા
જેડીતાં બિપોરે છાયા, વિચારી ન ન્યારીએ;
કાલ જડે વેંધો ખણી તડે તોળે કેર ઘણી
હીરો છડે કચમણી કુલાતો ઉપાડીએ ?
આજન સમજ શઠ હેરો ત ન કીજે હઠ
ખોટા મિટે ઘરમઠ હરિ ન સંભારીએ; ! ૧

* વિવેક, વિરાગ, જ્ઞાન, ઇશ્વર સ્વરૂપ, તત્ત્વોપદેશ અને પ્રાકૃત-વ્યવહાર ઇત્યાદિ વિષયો ઉપર સાજનબકતે કરેલી ભાષામાં બાવન મનહર છંદ લખેલા છે તે સાજન બાવનીને નામે પ્રસિદ્ધ છે.

૧ સર્વ પાપ દુઃખ અને તેનાં મૂલ રૂપ અજ્ઞાનને હરનાર-હરિ-ઇશ્વર એજ સત્ય છે અને સંસારના તમામ પદાર્થો મિથ્યા છે-અપોરની છાયા જેવા ક્ષણિક છે. એ મિથ્યા પદાર્થોમાં આસક્તિ રાખી માફે તાફે કરવામાં અને માફાં પરિણામ લાવનાર પાપકર્મો કરવાંજ જીવન ગાળી નાંખવું એ ઠીક નથી. જે સ્થળે હીરા મળી શકે એમ છે તે સ્થળે આવીને માત્ર બહારના ચળકાટથી લોભાઇ જઇ કાચ એકઠા કરવામાં ગુંથાઇ રહેવું એ મૂર્ખામજ છે. મોત આવે છે ત્યારે અહિંની કોઇ પણ વસ્તુ સહાય થતી નથી. કર્યા કર્મ સાથે આવે છે. પાપકર્મની નહિ પણ પુણ્યકર્મની કમાણીની મદદથી તારી સદ્ગતિ થશે માટે ખરી વસ્તુસ્થિતિ સમજ અને મમતા, મોહ, ખોટો આગ્રહ અને પાપકર્મોને તજી દઈ સત્ય સ્વરૂપ પરમાત્માનું સ્મરણ કર. મન યુક્તિને તેમાં જોડ.

સંત ચેંતા વારવાર મૂઢ ! કીં કર વિચાર
સંસારમેં નાંચ સાર હરિ કે તું ભજ રે
વેનેં તું જરૂર મરી કુલાએ તો ખણેં ભરી
માનખો ન અચે ફરી કૂડે કે તું તજ રે;
સંસાર જો સુખ હેડો રંગની કસુંબે જોડો
તે મેં તો મચાચો મેડો નતી થીએ લજરે
ભાઇએં તું જે સુખ થીન ત સાધેં પાસેરો આદીન
સાજન તું મેખ મીન કડે કીં મકજરે. ૨

સંકલ્પ કંઈએ કરોડ ધંધેજી તો કંઈએ ઘોડ
મૂછે કે તું દીંએ મોડ ધીજી ન તો હલેરે
જમડો જલીંધે જડે કુછી ન સગને તડે
ધન માલ મિડે છડે વેને હથે કતેરે;
મૂરખા તું મન હાણુ કુલા વેઠો કંઈએ તાણુ
સંત તોડે કરીં જાણુ તેં જે ચે ન હલેરે
કર તું સાધેં જો સંગ કુડી કાયા થીંધી ભંગ
સાજન ફિરાએ દંગ બ્રહ્મમેં ન મીલેરે. ૩

૨-૩ તને સુખની ઇચ્છા છે અને તે સંસારમાંથીજ મળશે એમ તું સમજે છે પણ એ મોટી ભૂલ છે. જેને તું સુખ ગણે છે તે કસુંબાના રંગ જેવું કાચું છે દેખવામાં ઉપર ઉપરથી શોભા ભર્યું જણાય છે પણ એ બહારના ઝળકાટ દબદબા અને દેખાવથી અંતઃકર્મ ન જતાં ઉડો ઉતરીશ તો જણાશે કે ખરી રીતે તો સર્વ સાર વિનાનું અને ન ઇચ્છવા યોગ્યજ છે. આવાં સાર વિનાનાં સુખમાં તુંતો મેળો જમાવી બેઠો છો-રાત્રિ દીવસ એનાજ માટે દોડધામ કર્યા કરે છે, હજારો સંકલ્પો કર્યા કરે છે, અભિમાન ધરે છે. સુખ મેળવવાને અનેક પ્રયાસ કરે છે પણ ખરું સુખ હાથ આવતું નથી. તારે ખરાં સુખની ઇચ્છા હોય તો વગર દીવે સાધુઓનો સંગ કર, હરિને ભજ, મરણનો ભય રાખીને ચાલ, ખોટા વ્યવહારને મૂકી દે, બહુ તાણુ રાખમાં અને બધા દંગ ફેરવી નાખ અર્થાત્ તારી પ્રકૃતિને ફેરવી નાખ અને બ્રહ્મ-જે સત્ય સુખરૂપ તત્ત્વ સર્વત્ર સદા એકરૂપે વિસ્તરી રહ્યું

ઉદ્યમ કંઈએ તો ઘણું સુખેઓ ન વેતો ખિણું
 હું વળેતો ઠલો ચિણું ઘણું તો તું તાણીએ
 દીસીને મેડી મોલાત પિંઢળ ભૂલી વેં જાત
 ઘણીતરે વારે જાત વિસેસુખ માણીએ;
 કૂડા તાં હી માલધન તેમેતો લગાઈએ મન
 ઈ થી વેંધોળું સપન જુતો અઈએ ગાણીએ.
 સાજન સમજી હલ હેડી તાં ન ઇંધી પલ
 માનખો વિને અફલ વિચાર ન આણીએ ? ૪

ફિટ મૂઠ હેયાકુટા લખણસે તોજા ખોટા
 જોરીએ પારકા ઓટા સાધે મેં ન અચેરે
 કીં નતો કંઈએ વિચાર ગડેડે હું વેંતો જાર
 પેઓ અઈએ માયાજર રાતદીંતો પચેરે;
 ધિક તોકે આએ અંધા પારકી કંઈએ તો નિંધા
 જીવજી ન કંઈએ ચિંધા મૂરખેમે મચેરે.
 ગીઆન ન સુણે કને હુંઈ વેઠો બાઉ છિને
 મુરખા, નવેને ખણે સાજન ચે નચેરે— ૫

છે તે તત્ત્વને પામ. અપૂર્ણ સાન્ત સસીમને પરહરિ સંપૂર્ણ અનન્ત અસીમ
 તત્ત્વ સ્વરૂપ સમજી તે રૂપે થઈ રહે. એજ સ્થિતિમાં દુઃખ માત્રનો અત્યંત
 નાશ અને અખંડ સુખનો અનુભવ થાય છે.

૪ મનુષ્યજન્મ કંઈ કેવળ વિષયસુખો ભોગવવાનેજ કે આત્મિક ઉન્નતિ
 વિનાના શુષ્ક ઉદ્યોગો કરવા માટે નથી. જીવનનો ઉદ્દેશ એટલોજ હોઈ
 શકે નહિ. સુખનાં સાધન મનાતા સર્વ પદાર્થો સ્વપ્ન જેવા મિથ્યા છે—
 ક્ષણિક છે, અતૃપ્તિ અને કષ્ટ આપનાર છે. પ્રતીતિકાલમાંજ બાસે છે, ગતિ
 ધણી પણ પ્રગતિ કંઈ નહિ દોડધામ ધણી અને ફળ નજીવું. વિકારી ક્ષણ-
 સ્થાયી અને દુઃખ-પરિણામી સુખ-એ સ્થિતિ ધાણીના બેલ જેવી છે. પોતાની
 જાત મૂળસ્વરૂપ ભૂલી જઈ મિથ્યા પદાર્થોની પ્રાપ્તિ માટે દોડાદોડ કરતાં આરી
 વ્રતમ તક મળશે નહિ માટે મનુષ્યજન્મ એળે ન જાય તેમ કર.

૫ કર્તવ્ય શું એમ પૂછતો હો તો કહેવાનું કે માયાની જાળમાં ફસાઈ

સંત તોડે થકા ચઈ વિચાર ન કંઈએ વિઈ
 હૃદીસે માનખા દેઈ કિં વિનાએ દીએં તો
 ત્રણણ રખેં તો ઘણી ઉલો અઈએ ખુડો ખણી
 ખોઈએ તો અમૂલમણી જીએમેં ન જીએં તો
 વડો તોજી આએ ભૂલ મને ગીડે આઈ ધૂલ
 અમૃત છડે અમૂલ વિખ ગીની પીએં તો
 સાજન સમજ હાણુ સરૂપજી રખ જાણુ.
 કર તું તોજે પ્રમાણુ અગ્યાની કે થીએંતો ૬

પડવાથી તો પરિશ્રમ વૃથા જાય છે અને અહોનિશ દુઃખ થાય છે એ
 અનુભવસિદ્ધ છે એટલે એથી છૂટવાના ઉઘમ કર. સત્યંગ કર સમજ્યા
 વગર ઘણી ઉપાધિઓ વધારી બાર ઉપાડમાં, પારકી નિંદા ચિંતા કુથલી
 મૂકી જીવની ચિંતા રાખ: યોગ્યજ કર્યું છે કે:—

यथा सुनिपुणः सम्यक् परदोषेक्षणे रतः ।

तथा चेन्निपुणः स्वेषु को न मुच्येत बन्धनात् ॥

પારકા દોષ જોવામાં જેટલી હોશીઆરી વપરાય છે તેટલી પોતાના
 દોષ જોવામાં રખાતી હોય તો કોણ બન્ધનમુક્ત ન થાય ? લાભ વગરની
 ધામધૂમ દોડધામ મૂકી દમ જ્ઞાન શ્રવણ કર.

૬ તારૂં ખરૂં સ્વરૂપ શું છે એ સૈતપુરૂષો તને સમજાવે છે પણ તું
 તો પોતાને અપૂર્ણ સીમાબદ્ધ સ્થૂલ શરીર માની બેઠો છે. શરીર એજ હું
 એ માની ઘણી તૃણા રાખી ખોટા ઉઘમમાં લાગી રહ્યો છો. અમૃત જેવું
 સુખ આપનાર સ્વરૂપસુખ મૂકી શરૂઆતમાં મીઠાશ આપી પાછળથી મહા
 દુઃખ ઉપજવનાર સંસાર સુખોમાં લાગી રહ્યો છો. એ મોટી ભૂલ છે. હાથ
 ચડેલું પ્રમણિ આવી રીતે અજ્ઞાનથી ખોઈ દે માં ખરૂં જીવન જીવ-જીવનનું
 તત્વ સમજી ચાલ.

સાધસંગ તું ન કંઈએ વડો તું મુરખ અંઈએ
 ઉર્ણી ઉર્ણી : આવે દંઈએ છડીએ ન માનકે
 દિસે ન જગત ચાલ ગિડે વિને ખાયો કાલ
 સુણે ન સંતેજી ગાલ વિનાઈએ તો જાનકે;
 માયાએ પસારો કૂડ અંતે મિડે થીંધો ધૂડ
 હેડાત ન થીજે હૂડ સમજે ન ગ્યાનકે
 તોકે તું તપાસે ન્યાર કર વૃત્તિ બ્રહ્માકાર
 સાજન સમજ સાર સતગુરુ સાન કે—

૭

સચી ગાલ સુણે નતો કૂડા જલે વેઠે મતો
 માલમિતા મેં તો રતો પેઓ અંઈએ ખડેરે
 મુંજ કાયા મુંજ માયા મુંજે ધર મુંજ માયા
 મુંજે મુંજે કંઈએ દાયા સેતાં વેને છડે રે
 ઘોંઉં નોરું ભેણુ ભાઈ ખીં દીંએજી તાં સગાઈ
 કેડીતો કંઈએ વડાઈ તુંતાં વેને લડેરે
 સાજન ન સત કત મિથ્યા નારી સુતવિત
 હિકડો આતમા સત ચેઓ વેદ વદેરે—

૮

૭-૮ જગત બધું કાળના મોંઢામાં પડ્યું છે, અહિં કોઈને પણ હમેશા સુધી રહેવું નથી. જે કાંઈ છે તે માયાનો વિલાસ છે. જે રૂપે જણાય છે તે રૂપે નથી. દુનીઆદારીના સંબંધો પદાર્થો ઉત્પત્તિ પૂર્વે નહતા. પછી પણ નહિ રહે માત્ર વચલા કાળમાં બાંસે છે માટે તે મિથ્યા છે. માટે હુડ થામાં અંધીદોડ કરવી નહિ, જે જેવું છે તેને તે રૂપે નહિ પણ ખીજે રૂપે જુએ છે તેમ જોમાં ખરી વસ્તુસ્થિતિ સમજ. જેમાં વિકાર નથી પરિણામ નથી જે ત્રણે કાલે સદાસર્વદા એકરૂપે અખાધ્ય રહે છે તે સત્ વસ્તુતો એક આતમા જ છે એથી ભિન્ન જે કંઈ છે તે મિથ્યા છે. મિથ્યા વસ્તુઓમાંથી વૃત્તિને વાળી સર્વત્ર એકરૂપે રહેલ જે પ્રભુ તેને જો.

વિષે સુખમે' તું ભૂલી મૂઠું મોઢે હલે કુલી
 માયામે' મુંઝાણે રૂલી અટકી રે ધનમે'
 બાલાપણુ તોળે વેચ્યા જોખનમે' કીં ન થેચ્યા
 ચેત તું જોઈએ' તો વેચ્યા સમજે ન મનમે'
 વૃથા વિનાઈએ' હીંચ હાણે પોએ કંને કીંચ
 ઉડી વેને ચોસ ળંચ ઘડી પલ છનમે'
 સાજન સમજી રખ પ્રહરસ કે તું ચખ
 ન કાં થીંધે ઘણું દખ ફિરી ઇને તનમે—

૯

અઠપોર રાત હીંચ સ્વાન્ત ન કઈએ કીંચ
 ભટકે તો શ્વાનજીંચ ઢગેજીં તું વહે તો.
 સુખે લાતો રહે આધીન સ્વાદતે' જીં મરે મીન
 વાંદરો ફિરે આધીન તીંતું દુઃખ સહેતે.
 શરીરકે મંને આંઉ, થીંએ દુઃખી પાઈએ ધાઉં
 જનમે ને મરે પાઉં મૂરખો તું રહેતો
 સંત ચોન સચી રીત તેસે તું કઈએ પ્રીત
 સાજન ત્રિગુણાતીત જોળે કીં ન લેહેતો ?

૧૦

૯ માયાની ભૂલભુલામણીમાં મુંઝાઈ રહ્યા છે, વિષયવાસના, અભિમાન આસક્તિને મૂકી દે; 'વૃદ્ધ થયું ત્યારે ધર્મધ્યાન કરીશું' એમ ધારી ગફલતમાં રહેજેમાં. તારી સ્થિતિનો વિચાર કર. એક પલમાં ચોસની પેઠે ઉડી જઈશ. મોટે વેળાસર ચેત. આત્મા અને પ્રહ્લનાં સ્વરૂપનું જ્ઞાન મેળવી તેના આનન્દનો સ્વાદ ચખ. તેમ નહિ કરે તો જન્મ મરણના ચક્રાવામાં ફરવું પડશે. ઘણું દુઃખ વેઠવું પડશે.

૧૦ શરીર તેજ હું એમ માનીને ફીકર દુઃખ સહે છે. તું પોતે આનન્દરૂપ આત્મા છો, ત્રણે શરીરથી ન્યારો છો. સત્ત્વ રજ અને તમ એ માયાના ત્રણ ગુણો અને તેનાં કાર્યોથી તું પૃથક છો, એ માયાના ગુણોથી પર જે તત્ત્વ છે તેને શોધ. સર્વ ક્લેશથી રહિત એ તત્ત્વ છે અને તુંજ એ તત્ત્વરૂપ છો એમ સમજી આનન્દે રહે.

વિચાર તું કર મન વિનાઈએ' તો ત્રેપન
મન તું સાધે' વચન વે ન ઠીક ઠરીરે
સંતે જી તું ગાલ વિસ જિંડાં તડાં રામ દીસ
ગણે કઈએ' હાણુ ભસ ફિગાઈએ' ન ભરીરે
સ્વેની સરૂપ તોળે કુલાએ તો હલે' ઓળે
હુંઈ મને વેઠે ખોળે ઠેરાઈએ ન હરિરે—
કરીએ ન દઢ ભાવ પ્રહ્લસુખ ગિન ભાવ
સાજન સમજ દાવ અચંધો ન ફિરિરે. ૧૧

પાઉં તું ફિરિને ન્યાર હરિ હરિ ધિલધાર
નિરંજન નિરાકાર પારાવર ઓઈએ
નિરગુણ નિરમલ પારપ્રહ્લ કેવળ
પૂરણ સદા અચળ નિત નિરમોહીરે
અગમ અગાધ ગત વાણી ન પોચેતી જિત
આદ અંત મધ સત સાર આએ સાંઈરે
અજર અમર રૂપ અખંડ સ્વે' અનુપ
સાજન સવે સરૂપ ખેઓ નાંએ કોઈએ. ૧૨

૧૧ સંત પુરૂષોનાં વચનમાં શ્રદ્ધા રાખ અને સર્વત્ર એક પ્રભુનુંજ દર્શન કર. વારંવાર બદલતાં રૂપોવાળી અસ્થિર બહારની ઉપાધિઓ પ્રત્યે લક્ષ નહિ આપોતે એ સર્વને સત્તા સ્ફુર્તિ આપનાર સદા એકરૂપે રહેલ જે સત્ તત્ત્વ છે તેમાં ત્હારી વૃત્તિ રાખ. 'હું' અમુક વર્ણનો અમુક કુળનો અમુકનો પુત્ર, માંડે ધન ભારી સ્ત્રી સુખી દુઃખી, ઇત્યાદિ જે જે પ્રત્યયો છે તે તારા આત્માના ધર્મ નથી. છતાં અજ્ઞાનથી તેમાં અડવાઈ રહ્યો છે. અવિદ્યાથી બંધાએલી ગાંઠોને ત્રોડી તાંડે ખડે સ્વરૂપ સમજ. આવી ઉત્તમ તક ફરી નહિ મળે માટે શરીરાદિને આત્મા માનવામાં જેવો દઢ ભાવ છે તેવો શ્રદ્ધાને આત્મા માનવામાં રાખ અને શ્રદ્ધા જ્ઞાનનો અનુપમ આનન્દ ભોગવ.

૧૨ જે હરિને સંભારવાના છે જે રામને સર્વત્ર નિહાળવાના છે તેનું સ્વરૂપ આપું છે:— એ નિરંજન નિરાકાર છે, કોઈપણ ઇન્દ્રિયથી એ જાણી શકાય એમ નથી, સમય જડચેતન વસ્તુમાં એ વ્યાપી રહ્યો છે, માયાના ગુણથી દોષથી એ મુક્ત છે, પૂર્ણ છે અચલ છે. અગમ્ય અગાધ અનન્ત છે, તેને મન વાણી પહોંચી શકતાં નથી. ત્રણે કાળે સત્ છે જગતના સાર રૂપ છે, જરા-મરણ એને છે નહિ અખંડ અનુપમ સ્વયંપ્રકાશ અદ્વિતીય છે.

જગતમે' રાહુ ઘોડો જમને લગશે. ભેડો
છડે વેને' વેલો મોડો હલે કીં ન ડરીરે ?
દીસાજે' તો વડો ઘૂડ રાત દીં તો કઈએ કૂડ
તું તાં ફિરી થીંધે ઘૂડ રખ થીને ખરીરે
જે'જી તું કઈએ આસ દીન દુઃખી થીએ' દાસ
સેતાં મિડે થીંધા નાશ ન્યારીએ ન ફિરીરે
સાજન ચે મુંજ વલા હેડો દુઃખી થીજે કુલા
ઝોર્થીંધી ઝર્થીંધી ખલા સંભારીએ' ન હરિરે.

૧૩

તન ધન દારા સુત તે મે' તાં લગાઈએ' ચિત
મૂઢ થીએ અંધાલીત કરીં ન વિચારરે
કૂડા હે સંસાર સુખ તે'જી તોડે જિજી જૂખ
અંતે તોડે થીંધો દુઃખ ગણુંથીને ખુબારરે—
સંસાર સપનું આહે તેમે' સચો કીંમ ભાએ
ચુકે કે મ ગિડકાએ મન કે તું વારરે
સાજન વિચાર આણુ સંસાર દુઃખેજી ખાણુ.
નિજાનન્દ સુખ માણુ સરૂપ સંભાર રે—

૧૪

૧૩ મોતનો ભય રાખીને વ્યવહાર કર. ઘૂડ-જ્ઞાનપ્રકાશ નહિ જોતો
અવિવેકી થઈ કુટિલ આચાર રાખમાં; જેની આશા રાખી દુઃખી થાય છે
તે સર્વ નાશ પામી જશે. મોતરૂપી ખલા અણુધારી આવી પડશે. માટે હરિનું
સ્મરણ કર.

૧૪ મૂઢ અંધાલીત થઈને વિવેક વિચાર કર્યા વગર જે નાશવંત છે
તેની મુશ્કેલી રાખીઅંતે દુઃખી થાય છે. સ્વપ્નમાં દેખવામાં આવતા પદાર્થોની
સત્તા જેમ સ્વપ્નકાળમાંજ છે તેમ સાંસારિક પદાર્થોની સત્તા અજ્ઞાનકાળમાં
છે. પ્રભોધ થયે જેની ખરી સત્તા છે તેનું જ્ઞાન થાય છે જે વિષયો એક
બાર નહિ પણ અનેકવાર ભોગવ્યા છે તેની પાછળ મનને ભટકાવમાં. એમાં
ખરું સુખ ગંધમાત્રે નથી. જે સુખ ઇન્દ્રિયેથી નહિ પણ કેવળ સુદ્ધિથી
જાહેર થઈ શકે છે, જે સુખ અક્ષય અનન્ત છે તેજ ખરું સુખ છે. નિજ-
નન્દરૂપ એ સુખનો અનુભવ લે.

આતમાકે ભૂલે કરે ચોરાસીજા ફેરા ફિરે
સાધસંગ કીં ન કરે કુડે કંમે રચેરે
કરીએ ઉપાએ ઘણા તે મેં કીં ન રખે મણા
કચાતો ચખીએ ચણા સ્વાદ કીં ન અચેરે
ધન સારું કંઈએ ઘોડ કાચાકે દીંએ તો મોડ
દિસ, ઉડી વેઆ કોડ મૂરખા કે નચેરે
મમતા ગચણમિંજ પેઓ અઈએ સિલુ સંજ
ધસી ધસી બળે વંજ સાજન તીં પચેરે—

૧૫

ચીન ને વેલાત બેઓ વેપારની ઘણું કેઓ
તે મીંજથી નાણું થેઓ બંગલા અડાઈતા
સંસારમેં લજ વડી ગાલીચા જુમર હુંડી
પાલખી ને ઘોડાગડી ખુબથી ફિરાઈતા
કાચા તાં હી છણી પોંધી મસાણુ રખ થીંધી
ધૂડમીંજ ભિરી વેંધી તેંકે સચી ભાઈતા
જાણે અસીં વડા જાણુ ગરીબેંજ કહે ગાણુ
સાજન વિસારે પાણુ માનખો વિનાઈતા—

૧૬

૧૫ નિશદિન મમતારૂપ કાદવમાં પડ્યો છે, અને વાંસની પેઠે ધસી ધસીને પચ્યા કરે છે, ધન માટે દોડે છે, દૂડાં કામોમાં રાચી રહે છે. કાચા ચણા આવે છે. નિષ્કળ અને દુઃખદાયક પ્રવૃત્તિઓ સેવે છે. આત્માનાં ખરાં સ્વરૂપને ભૂલવાથી આ બધું થાય છે, માટે એ અજ્ઞાન ટાળવાને સાધુ-સંગતિ કર.

૧૬ ધન વૈભવ અને દુનીઆમાં મનાતાં સુખોની સામગ્રી કોઈ મેળવે તેથી કોઈ તેનું જીવન સફળ ગણાય નહિ. આંખને આંજ નાખે, ધડીક મોઢ પમાડે એવાં એ દબદબા ભર્યા જીવનના અંતરભાગ અંધકારમય હોય છે. ઇશ્વરનું વિસ્મરણ, આત્માનું અજ્ઞાન, કેવળ અર્થસંચય અને કામનાઓની તૃપ્તિ, ભોગવિદ્વાસમાં સ્વચ્છંદતા, અને પોતાનાં સુખ માટે અશક્ત નિર્બળ ગરીબ વર્ગને પીડવો, એ આદિ અનર્થકારક તરવો એ જીવનને ખરી રીતે અફળજ કરે છે.

જુલમતાં ધણે કરી મારે કૂટે ધર ભરી
 મિલમે ન દયા ધરી પાપેધું ન ખિસેંતા—
 મુરખા હઈએજા અંધા ગણાતા કરીન ધંધા
 લેણદેણ કૂટા સંધા ગ્યાન કે ન રસેંતા.
 ખનીને ફિરીતા કુલી સરૂપ કે વેઆ ભૂલી
 દુઃખીથી મરંધા રૂલી વિચારે ન દીસેંતા.
 લગંધો જપાટો જડે ધન માલ મીડે છડે.
 સાજન વિનેતા લડે તડે હથ ધસેંતા— ૧૭

ભનીઠની થીએ લાલ લાસેં તીંઅ બોલે ફાલ
 સચી કીં ન કરીં ગાલ અભિમાન આણીંતા
 મિલકત માલ ધણું તેંસે થેઓ આઉંપણું
 કેંકે ન ચખાઈ ચાણું વિષે સુખ માણીંતા
 મારે . કૂટે કરીં ઢેર ચોન અસાં જેડા કેર
 નામધાર અસીં હેર પીંઢકે વખાણીંતા
 કાલતાં જલીંધો જડે મિડે છડે વેંધા તડે
 સાજન ન મંગળ કડેં અતિ ધણું તાણીંતા— ૧૮

૧૭-૩૧ લોકદષ્ટિએ મ્હોટા શેઠીઆમાં ગણાતા કેટલાક ધનવાન
 લોકોની ખાનગી નીતિ કેવી કુટિલ માયાવી પ્રપંચી પાપભરી હોય છે તેનું
 તાદશ ચિત્ર અહિં આપવામાં આવ્યું છે. શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં આસુગી
 સંપત્તિનું જે વર્ણન છે તેનો વિસ્તારપૂર્વક અનુભવસિદ્ધ ચિતાર કુશળતાથી
 રજુ કરવામાં આવ્યો છે. હલેંતાતણી—અભિમાન રાખી વર્તે છે. હરિ ન
 સંગરીંતા—નાશવંત પદાર્થોનો મત્નપૂર્વક સંધરો કરે છે પણ સત્ત્વસ્વરૂપ હરિ-
 નો સંધરો કરતા નથી અર્થાત્ ઈશ્વર સ્મરણ કરી પરમાત્મ વાસનાઓનો
 સંચય કરતા નથી.

આઈને જિને નાણે ચારા ઉંચા તાં અડાઈએ મારા
 વાડીઉં જખીઆ સારા ખુબ ખુબી કરીતા
 માલતાં કરીએ કેડી ગણે દેશવરે મેડી
 મિલકત કરે લેડી બેડે મેં સે લરીતા
 સોન આંધી જિને માલ રૂપીઆ નોદું ને રાલ
 અંધા કીં ન દીસે કાલ પ્રભુ પરહરીતા
 શરીરહી પોંધા છણી તડે કુરો વેને ખણી
 સાજન હલેંતા તણી હરિ ન સંગરીતા—

૧૬

માલાગીની જપીં નપ ગણાંતા કરીંન પાપ
 દેવદેવી મંને બાપ જિજ્ઞ પશુ મારીંતા
 હથ જોડે ઉલીં પાસ સુખેજ રખેંતા આશ
 ધન પુત્ર ઘરવાસ કુડી ઇચ્છા ધારીંતા
 તિતાં કીંન જડે ધૂડ લાલચેં વિનાઇએ મૂર
 પોએ થીંધા ગજ જૂડ સરૂપ વીસારીંતા
 સાજન સે સુખ છડે વિડખેંતા સૂકે હડે
 સુખીઆ ન થીંધા કડે સંતસેં ધિકારીંતા—

૨૦

લેડાથીને વેન જડે ગપોડા મારીંતા તડે
 સચો ન બોલીંતા કડે જાણે અચીં વડારે
 હધએ ન હસીમાં લજ નચે કુડે કરીં મજ
 ઠંઠા કૂડ ફૂટા જિજ્ઞ ત્રશણા જા ખડારે
 જોલદેલ બોલીં જોડા કુછી ન સગજે તેડા
 હધએ મેં ન રખે રોડા નિરહયા જડારે—

૨૦ માલાગીની.....મિથ્યાચાર પાળે છે. લાલચેં...મૂર, લોભને લીધે
 પોતા પાસે હોય તે પશુ ગુમાવી ખેસે છે. ગજજૂડ-હાથી ને જેમ જૂડ-
 માહ નામનું જળચર પ્રાણી-પકડી પાણીમાં ખેંચી જવાનું કરે તેમ ખોટી
 ઇચ્છાઓ, તૃષ્ણાઓ એવા માણસને ડૂબાડે છે.

સ્વરૂપ સુખ મૂકી વિષયસુખ કે જે સૂકેલાં હાડકાં જેવું નિઃસાર છે
 તેને વગમી રહે છે.

મૂઠ ફેડા અગીનાન ધણું કરીં મધપાન
સાજન એઈતા બાન મુરખાશે અડારે— ૨૧

વિશેજીન ચિંતવન અઠપોર જેંજે મન
ફિરી ફિરી ન્યારીં તન કુલાઈતા અંધારે
અથેકો એડો સિકાર મારે ફૂટે કરીં ઠાર
કાલીજીં પસારે જાર તેડા કરીં ધંધારે
રામ કે શે દીસે કીં ન કામાતુર ફિરે દીન
એડા નર બુધિહીન કરીં પરનિધારે
નીતિ ન અનીતિ દીસે પાપેધૂંઆં કીં ન ખસે.
સાધુએંનું બજે નસે સાજન કીં કંધારે— ૨૨

રખેંતા આદત ખૂરી ગરીબેં તે વાઈ છૂરી
મરી વેંધા જમપૂરી હેર કીં ન ધિજેતા
પિંઢકે નહણે સૂઈ બેંકેતાં વિજન કુઈ
પીંનતા પરાઈ લોઈ ધસે મારે વિજેંતા
અખીએ મેં ભરે રોસ ગાણું તા રખન જોસ
ઠઠે કીં ન કરીં તોસ મૂરખાસેં દજેંતા
સાજનએ એડા ખલ દગાખાજી રખે ધીલ
તેજા કીં ધીવાજે મલ જે ન કડે ભીંજેંતા— ૨૩

૨૧ હસીમાં-અદમ. તૃણાના ખાડા-અતિ તૃણાવાળા-આશ્વાપાશ
શતૈર્વચ્ચાઃ ॥ સેંકડો આશાઓથી ખંધાયલા. હૃદયમે...શેડો-હૃદયકોઈ-
શુષ્ક હોય છે. મૂરખાસે અડારે-કાઠને નમે નહિ એવા અક્રડ.

૨૨-૨૩ ગરીબેં તે વાઈ છૂરી-ગદીબ વર્ગને નુકસાન પહોંચાડે છે.
પિંઢ કે નહણે.....કુઈ. પોતે જરા પણ પીડા ખમી શકે નહિ અને ખી-
જને બહુ પીડા કરે...ખીજને પણ પોતા જેટલુંજ દુઃખ થાય છે એ સમ-
જતા નથી. તોસ-સંતોષ. દજેંતા-અળ્યા કરે છે. તેંજાકીં.....ભીંજેતાઃ-
જેનાં હૃદય સદ્વૃત્તિથી ભીંજાએલાં નથી તેમના દુર્વિચાર દુર્વિકાર કેમ
ટળી શકે ?

ઈસ્ટાકીન ખૂટ પેરે ફિરેતા કુટરે ચેર
 ગરીલે જો ધન હરે નાએકા નચાઈતા
 કઈતા નકારા કમ બેજતા ઉતારી ચમ
 ખોટા વેઠા દીન ધમ અખીઉ ચડાઈતા.
 જીવ મારે કરી આર કુડાતાં રખે આચાર
 વિચારી ન સારાસાર પાપેકે વધાઈતા
 સાજન ચે એડા અંધા કેકે ન નમાઈ કંધા
 કુડા સે રચાઈ ફંધા જીવે કે રેસાઈતા—

૨૪

ધરેશ પેરીન ખાસા વડાતાં ચોવાળે માસા
 કુડા તાં ઠારીન પાસા મધીરા પીં છકેતા
 નચે ને પછાડીં પગ ગાણું જોર ગણી શગ
 કીં નતા વિચારીં અગ લાસે તીં સે ખર્કીતા
 ગરીલેં કે ચાંપે મારી કાને લાએ કાલર ખારીં
 માનખો જનમ હારીં કડે કીં ન થકેતા
 સાજન જીલિમગાર કરીં વેઠા મારોમાર
 તેકે કેડા શુદ્ધાચાર પારકોજ તર્કીતા—

૨૫

શેઠજી સાહેબ ચઈ કુટેતા વિજન ભઈ
 કિત ચોળે ઘાંઘાં દઈ લલીં ભાતે છોલીંતા
 દેખારીં સારો દેખાવ અંતરમે ખોટો ભાવ
 ભૂલે કીં ન અચે દાવ રાંકે કે સે રોલીંતા
 સંતેજી ન સુણે ગાલ ભેડો કરીં ધનમાલ

૨૪ નકારા કમ-ન કરવાનાં કામ કરે છે. ખીજને પીડે છે.

૨૫ કુડાતાં ઠારીન પાસા-ખોટા વ્યવહાર આદરે છે. શગ-શક્તિ.
 અગ-પાપ અથવા-આગળથી. કાનેલાએ કાલરખારીં-નજીવું સુખ મેળવવાને
 ખારે ધામધૂમ મચાવી મૂકે છે-થોડા લાભ માટે મ્હોટું જોખમ ખેડે છે-
 પારકોજ તર્કીતા-પારકો માલ ખોટી રીતે તાકે છે.

ફૂટીતાં રખન ચાલ સચો કીં ન બોલીંતા
સાજનચે વડા ઠગ જેડાપખી અછાબગ
વારેઆ નવરે વગ અંતર ન બોલીંતા. ૨૬

જેવાણી જે મધ મિંજ ફિરે મૂઢ અંધા થેઅઃ,
વિચારે કીં દીસે નથા ગરીલેકે મારીંતા;
વિસવાસ રખે તેંકે મારે ફૂટે ઠાર કરીં,
નફેા પિંઢ ખાઇ તેંજે ખાતે ખોટ ઉધારીંતા.
જેંકે તેંકે લૂટે ઘર ભરે કરે મઝાં મુંજે,
શેતાં છડે વેંધા શે ન ધીલમેં વિચારીંતા;
સાજન ચે એડા નર દયાવોણા ફિરે ઘણા,
સંતજે ન સંગ કરીં હરી ન સંભારીંતા. ૨૭

હેતરો તાં ભેરો કેઓ હેતરો જ થીએ હાણ,
પોએ મિઠે છડે કરે નિવરાથી વેંધાશું;
ઉંચો ઘર અંધી મિંજ ફનીંચર જિજ્ઞે રખી,
સગાસાઈ ભેરા થઈ ચોપડ ખેલીંધાશું.
પુંજ જડે જિજ્ઞ તડે કેંજ પાંકે ઓશીઆર,
ગોડગોડી મિંજ વિઠ ચમન કરીંધાશું;
સાજન ચે એડા નર મનોરથ ઘણા કરીં
પલજતાં સૂજે નથી કેતરોક જીધાશું. ૨૮

કુટરા ફરોરા ઘણાં વડા ફૂડા નાંચે મણા,
લિખી ઉભા કરીં રિણાં ગરીલેકે ખોશીંતા;
ખાટકીજી ખેરી પારે હથ ફેરે વપુ ન્યારે,
મેંઢા વિઠો આંસુ હારે કંન જલે રોસીંતા.

૨૬ ભલોંભાતે છોલીંતા-સારી પેકે નિંદા કરે છે દેખારીં.....ખોટા
નાવ અંતરમાં હળાહળ ઝેર ભર્યું હોય છે અને બહારથી બોલીંચાલીંમાં
મીઠા રહી સારો દેખાવ કરે છે-કુટિલ માયાવી વ્યવહાર રાખે છે.

૨૮ ઓશીઆર=ગરજ.

મિઠી બુલાંસે બોલાઈ મથે શની છુરી વાંઈ,
ભાગ કરેતા વિટાઈ ઘરમિજ જોસીતા;
સાજન ચે કુરો કિજે કિત વીની ઘાંઠ દિજે,
નિકારાસે કિં ન લજે કુટંમકે સોપીતા. ૨૯

સંત ઝોડા દયાવાન ધીરે ધીરે સમજાઈ,
મુરખા સે શુણી કરે હીએમેં ન ધારીતા;
સંત દીનગીઆન બોધ જે મિંજથી સુખ થીએ,
એતાં સુણી કરે કંને બી કંને ઉતારીતા.
તુછ સુખ સંસાર જો તેલા વિઠા ધકા જલી,
આતમા અખંઠ સુખ મુંઠ સે વિસારીતા;
સાજનચે બુધીહીણા નર ન તપાસ કરી,
રાજસુખ ભોગ છડે વિની ઢગા ચારીતા. ૩૦

ચેરેકે બનાએ કરે ગણું અલેમાન ઘરે,
શાલ ને ધુશાલ બેએ ફિરે બધી પટકો;
ફંધ રચે હુટે પુરે વડા તા ચોવાળેં ઘણાં,
સચીજિકો ચોણુ વિને તેકે લરીં બટકો.
સંત ચોન સમજાએ હીરે તો વિનાઈએ હયા,
ઝોકારી અજાણુ નર તેકે લગે ભટકો;
ભાજ જીં તિતર મથે કાયા મથે મોત ફિરે,
સાજન ચે દીસેં નથા કરે હલેં ભટકો. ૩૧

થોડે જીણુ સાફ કરે કેડા તો વિકરમ કંઈએ,
મરીવેને મુરખા તું કુલા હલેં તણીને;
કોટ બારકોટ ગિર ગામ ને કુલાઓ ફિરે,
થકેં નથો ભલા તું પછાડે મથો હણીને.
અઠ પોર વેપારજી ગોઠવણ ગણી કંઈએ,
બાણેં જિજો નાણું નથો પએ મથો છણીને;

સાજન ચે ભલા કીંક વિચારને દિસ હાણુ,
વડા વડા છડે વેચા તું ન વેને ખણીને. ૩૨

દિસ કીં વિચાર હાણુ જરે તું છડીને પ્રાણુ,
કોએ ન હલંધે શાણુ ધન પુત્ર કાયા રે;
તુંતો કઈએ મુંજ મુંજ ભેડી કરે રખે પુંજ,
પેટીકે લગાઈએ કુંજ સેતાં માયા છાયા રે.
મિડે છડે વેને વલા હથ તોભ રાંધા ઠલા,
કુલાતો પીટીએ જલા સમજે ન ડાયા રે;
સાજન ચે જાહે બેલી સંગ કીં ન દીધે થેલી,
છડે વેને હી હવેલી જૈભ ઊના પાયા રે. ૩૩

હીતાં જગ આએ શોણુ ન્યારીએ ન ફેરે લોણુ,
જિત તોકે નાંએ રોણુ તેમે તું મુંજણુ રે;
અરે કીં વિચાર ઢગા જેકે મને વેઠે સગા,
સેતાં પોએ દીધે ધગા અંતકાલ ટાણુ રે.
કુડી તાં હી આએ ભાણુ તેકે દીસી થીએ રાણુ,
ત્રિસનાણુ થઈએ ખાણુ દુખી થીને હાણુ રે;
કુટંમણુ કરે ચિંધા ગણાંતાં કરીએ ધંધા,
સાજન ચે હીએ અંધા સરૂપ ન જાણુ રે. ૩૪

નિંદા વડા રાણુ રાવ અમીરને પાતસાવ,
ફના થીંધો જિકીં જાવ ચરાચર જિતરો;
જિકી હીં માયાવિલસ તેણુ છડે દીજે આસ,
સાધુએમેં કીજે વાસ મિટે સંસે ખતરો.
કુડો મિડે દેઆકાર તે કનાં તું મન વાર,
આતમા અખંડ ધાર સંત ચોન એતરો;
સમજ આપણુ આપ મિટે દોડ દુખ તાપ,
સાજન મિડે અલાપ નામરૂપ તિતરો. ૩૫

જીઅણુજી છડે આસ સાધુએને સંગ રોજે,
તતથ વેચાર કરે નેઆર પાણુ ખોજે રે;
અવિનાસી સરૂપજો કહે કીં ન થીએ નાસ,
મિથેઆ નામરૂપ મંને દુખમે' ન પોજે રે.
સત ચિત આનન્દસે અખંડ સરૂપ તોજો,
તેકે ઘ્રીઠ નિશ્ચે કરે સુખીઓ થી રોજે રે;
સાજન ચે નિબ્બનન્દ સુખમે' ઇસ્થિતિ કરે,
આએ તીંઅ સમજી રો કે'કે કીં ન ચોજે રે.

૩૬

ચોજે પિંઠ તેકે જિકો ઉતમ જિગીઆસી હુએ,
મુરખેસેં મથો હણી કુલા પચી મરજે;
ચિંતામણિ ગીનીં ખણી કુંભાર જે હથ ઢીજે,
તેકે કેડો પારખો સે બધે ગલે ખરજે.
ભકાલેજા વેપારી સે જવેરાત કુરો ખુજેં,
અંતર પુલેલ તેલ ચંમારે ન ચરજે;
અંધે પાસે આરસી જિલેરે પાસે રાગ કીજે,
સાજન તીં સમજે ન બુધીહીણા નર જે.

૩૭

કુટંમજી કુડી માયા ધન પુત્ર ગર જાયા,
રાત ડીં સાંઢીએં કાયા સરૂપ વિસારીએ;
કેતરાકે દુખ સદં જિની માયા લેરી કઇ,
ઢીસ તીંની કુરો ખઇ સે નાથો વિચારીએં,
ખીં ઢીંએ જે સુખ લાએ કેડા તો કઇએ ઉપાએ,
પિટે કુટે ધમકાએં ગરીલેકે મારીએ;
સાજન અધમ નર ફિટ તો કે ખુડી મર,
અંભં કીં વિચાર કર મનકે ન વારીએ.

૩૮

મનકે ન વારીને' ત ખડમેં ફિગાઇ દીધે,
થોરાસીજા ધકા જલે દુખીઓ તું થીને રે;
ખાવરજો ખીજ પોખે આંમું કહે કીં થીએ,

માર જોર ઘણો કંઈએ ધોજ્યા બરીને' રે.
જિહાં તિહાં તોજો રૂપ તેંકે તો તું જાણે નથો,
જીવમ તો કંઈએ વલા કેતરોક જીને રે;
ધિલ મિંજા ધુવેસ કઢી રખે ન અધવીત ભાવ,
સાજન થે મન મગરૂર મથી પીનેરે. ૩૯

મગરૂરપણું છડે નેઆર કીં વિચાર કરે,
રાવણુ જો રાજ કેડો ખે'માનથી વેઓરે;
ધ્રુપધીજા ચીર કઢી પાંઠવેંકે દુખ દિધું,
પોએ દીસ ધુરજોધન કેડે હાલે થેઓરે;
ભગત પ્રહલાદ કે હરણાકશ દુખ દીનાં,
નરસંગ રૂપ ધારે વિદારણુ કેઓરે;
ઐકાર ન કીજે વલા ઐકારમે નાંએ સાર,
સાજન થે સમજે ન વડે ઇંએ થેઓરે. ૪૦

મન તોડે વારેવારે કેતરોવારીઆં વલા
તુંતાં વીની કરે દીંએ કુલીઆરમે પુંકુંરે
આંઉ તોડે સમજાએ સુસંગમે થીર કંઈઆં
તુંતાં ઉતા ઉથી કરે વિની પાઈએ કુંકુંરે
આંઉ તોડે વેઆરીઆં થધીઉ લેઈં જિત હુએ
તું તાં વિની તિહાં વિને : જિહાં લગે ચુકું રે
વાનરેજી ચંચલ તું થીરતાં ન કરે કંઈએ
સાજનએ વેઠો પાઈએ અકારથ હુકું રે ૪૧

સપનું શરીર તેં જો કેડો અભિમાન કંઈએ
છાતી કઢી હલે લટકારા તુંતાં લુદીરે
કાયા બરી રખ થીંધી કાંતાં કીડે ખાજ થીંધો
સુરખા અજાણુ તું તાં રેઓ આંઈએ કુદીરે

૪૧ મનને સંજોધીને કહે છે. જ્યાં સુખ શાન્તિ મળે તેવે સ્થળે તને
એસાઈ છડે છતાં પણ તું તો દુઃખ અશાન્તિ થાય ત્યાં દોડી જાય છે. જરા
સ્થિર થઈ એસતું નથી.

ખાઈ પીને પેટમથા હથ ફેરે ખુશી થીએ
અનરથ ઘણા કંઈએ નથો મરે ખુદીરે
સાજનચે પ્રીને નથો ગણોતો ગમાર થીએ
જોરાણું ઝપાટો ફીધે તડે વેને ઉડીરે—

૪૨

પૃથવી જો પતિ હંઅ સપને કંગાલ થઈ
હથમે' ઠીકર ગીની મંગી લીખ ખાએ તો
અજ અવિનાશી તું શે સ્વપ્રકાશ રૂપ બૂલી
ઉચ નીચ જોની ધારે પોતકે વિના એ તો
ભવાઈએ જો વેષ ગીને વેષ કંના ન્યારો આઢે
આતમા સરૂપ ન્યારો વેદ સે બતાએ' તો
વેદારથ યથારથ 'હેયેમે' સે ધારે કીન
સાજન ચે જીવ ફંધ અનેક રચાએ' તો.

૪૩

વિવેક વિરાગ સતસંગ ધ્યાન જિત નાંએ
સે શરીર શૂન જોડો સંનાસ મસાણુરે
સંનાસ મસાણુ તેમે' ભૂન હં નિવાસ કરી
શૂન કાલ શરીરમે' એ'કાર તીં જાણુરે
તું તાં સાક્ષીરૂપ ત્રીની શરીરથી ન્યારો આઢે
ચિદાનન્દસરૂપ આઢે શ્રુતિ સ્મૃતિ પ્રમાણુરે
ઉપાધિકે છડે કરે સ્વરૂપ ઇસ્થિતિ કાંજે
સાજનચે સુખી થીજે મિટે ખીઈ તાણુરે.

૪૪

૪૩ તાં અસલરૂપ સ્વપ્રકાશ અવિનાશી અમરણુશીલ છે. છતાં તું દુઃખી થયા કરે છે. જોને તું હું રૂપે માને છે તે હું કાંઈ તાં મૂલરૂપ નથી. તાં રૂપ એથી ન્યાં છે તું ખરી રીતે સંપૂર્ણ છે અસીમ છે સુખ સ્વરૂપ છે. એ વેદના અર્થને યથાર્થ રીતે સમજ. જીવ થઇને-જીવ ભાવ રાખી રહીને અનેક ફંદ રચ માં.

૪૪ તું તાં સાક્ષી રૂપ-સ્થૂલ સૂક્ષ્મ અને કારણુ એ ત્રણે શરીરથી ભિન્ન એ શરીરના ધર્મ વગેરેનો તું-અવિકૃત સાક્ષી છે દટ્ટા છે-ચિદાનન્દ-રૂપ છે. ઉપાધિના ધર્મને મૂકી દે અને સ્વસ્વરૂપે રહે. સ્વસ્વરૂપાવસ્થાન એજ મોક્ષ છે તેથી બધ થવું તે બંધ.

તાણુ માન છડે કરે અકુર અદુગ થીજે
 યથારથ રૂપ બાણી તિંતાં કીન ખસજે
 અસ્તિભાતિ પ્રિયરૂપ સતચિત આનન્દસેં
 અખંડ સરૂપ તોજે અવિનાશી રશ જે
 ખાનપાન શબદાદિ ક્રિયા જે'જીતે'કે સોંપે
 જલમેં કમલવત જગતમેં વસજે
 પ્રાપત વસતુ તે'કે પરોક્ષ મ બાણુ વલા
 સાજન આપણું આપ આહે તે'કે પશજે. ૪૫

નિરદયા નિરલજ કુમત કુસંગ તજ
 સતસંગ નિત કીજે સંમજે ન હેરરે
 કર કી વિચાર હીંએ કુલાએ તો જીવ થીંએ
 મુરખા ધાગી તું હીંએ ગિની ખટા બેરરે
 પ્રહારૂપ આપ્તએ તુંસે ન્યારીએ તો બાર કિતે
 સરૂપકે ગીન ગોતે મનકે તું ફેરરે
 સાજન સમજી સાર કુલાએ તો ઘોડેબાર
 ઉલટ ફિરીને ન્યાર આએ બેઓ કેરરે. ૪૬

છડે કુડી લોકલજ સરૂપ વિચાર કીજે
 સાધુએ જે પગ રજ તેજે ભાવ રખજે
 સાધુએ જે સંગ રોજે તંત મન ધન હીજે
 શ્રવણ મનન કીજે નિદિધ્યાસન શીખજે

૪૫ અકુર અદુગ. અસ્કુર-અડગ. રસજે-પોંચજે. પામજે. ખાનપાન...
 ખાનપાનાદિ જે ક્રિયાઓ છે તે સર્વ શરીર પ્રાણ આદિની છે તે તેને સોંપી
 દે. અને વ્યવહારમાં અસંગપણે રહે. પ્રાપત...જે વસ્તુ પ્રાપ્ત છે તેને પરોક્ષ
 બાણુમાં-હે ભાષ આત્મા નિત્ય પ્રાપ્ત જ છે તે પરોક્ષ નથી.

૪૬ મન કે તું ફેર...મનને અંતર્મુખ કર-ઉલટ ફિરીને ન્યાર-પાછા
 વળાને-મનને વિષયોથી વારીને જો.

ભાગ ત્યાગ કરી ન્યાર દેહ અભિમાન હાર
મહા વાક્ય અર્થ ધાર પ્રહારસ ચખીને
નામરૂપ મિથ્યા બાણ તત્ત્વવિચાર આણ
સાજન સુંબાણ પાણ નિજરૂપ લિખીને.

૪૭

ધનદારા સુત ભ્રાત કુટુંબ કળીલો નાત
સેતાં મિટે થીંધો પાત ઇન મેંન રચિને
અવિદ્યા નિદ્રાથી ભગ વિષેજી વાસના ત્યાગ
કેંસે તાં ન કીને રાગ સાધુએમેં અચિને
સાધ ચોંન સચી શાન મટે અગીઆન માન
પ્રગટે આતમગ્યાન કાલધુંઆ લચિને
સાજન વિચાર કીને દેહભાવ છડે દિને
ચિદ્દાનંદરૂપ થીને સ્વપ્રકાશ સચિને.

૪૮

સાધુએ જો કરે સંગ દુખ મીડે થીએ ભંગ
ત્રએ તાપ ત્રએ લિંગ મિટે ભવફેરાદે
અરે કીં વિચાર કર આવે કીંઆં આઈએ કેર
કેડો તો રખે અંધેર શૂણે નતો બેરાદે
દેહ જડ દુખ રૂપ તુંતાં ચિદ્દાનંદ ભૂપ
અખંડ શુતે અનુપ શુધ નિરવેરાદે
સાજન કરે વિચાર વાચ લક્ષ શોધે ન્યાર
અહંપ્રહા નિશ્ચે ધાર શંકિજમ જરાદે.

૪૯

૪૭ શ્રવણ. મનન નિદિધ્યાસન-શ્રવણ. વિચાર અને તેથી નિશ્ચિત
યએલી વસ્તુમાં સ્થિતિ-ધ્યાન.

ભાગત્યાગ-જીવ અને પ્રહાની એકતા સમજવવાને આ લક્ષણોનો
ઉપયોગ છે. પદોના વાક્ય અર્થમાંથી એક ભાગનો ત્યાગ થાય અને એક
ભાગનું અહણ થાય ત્યાં ભાગત્યાગ લક્ષણ કહેવાય છે.

૪૮ દેહભાવ છડે દિને-દેહનેજ આત્મા માનવો નહિ. આત્મા દેહથી
ભિન્ન છે. ચિદ્દાનંદરૂપ છે. તે ત્હારું સ્વરૂપ છે. માટે આત્મામાં આત્મ-
ભાવ રાખ.

શંક કેર રખેવલા છડ મિડે વે'મ ઠલા
સંત ચોન સચીસલા તે'જો ચેઓ કિજેરે
સત જાણુ વેદારથ જોઓ મિડે આએ વ્યર્થ
દ્વૈત ભાવ અનરથ તે'કે છડે દીજેરે
અવિદ્યા નિદ્રા ઉડાઈએ' મિથ્યા હી પ્રપંચ ભાએ
આતમા અખંડ આએ કુલાએતો ધીજેરે
સાજન સરૂપ જાણુ વેદ સમૃતિ પુરાણ
મિટે તોણ મિડે તાણુ શુકે નકી ભીજેરે. ૫૦

નિરલોભી નિશપ્રીત અકામી આશા રહિત
અકોધીને ઇંદ્રિજીત એડા સંત ખરારે
દયાભાવ ધરી રિદે મુદિત જે રહે મુધે
શીલને સંતોષ રિદે ધીરજ જેડી ધરારે
ક્ષમાવાન સંત એડા દધિય ઋષિ તેડા
અગાધ સમુદ્ર જેડા શાંત ચિત ચિરારે
કોમલ કથન મિષ્ટ રાગદ્વેષ થેઆ નષ્ટ
સાજનચે સમ દષ્ટ પૂજ્યરૂપ નરારે. ૫૧

સંત એડા સચખીશ જાણે'તા અદ્વૈતલક્ષ
નાંએ જે'કે પક્ષાપક્ષ કિડાં કીં ન તાણી'તા
કે'સે કીં ન વાદ કંન મિથ્યા જાણે' તન ધન
શરૂપ વિચારે મંન બ્રહ્મસુખ માણી'તા
પ્રકૃતઆચાર કરીં ધિલમે' એકતા ધરીં
દ્વૈતભાવ પરહરિ અનુભવ આણી'તા
આએ તે' કે જાણે'રેઆ શંશે શોકમિડે વેઆ
સાજન સરૂપ થેઆ વેદશે વખાણી'તા. ૫૨

૫૧-૫૨ વેદે વખાણેલા ગુણી સંત પુરુષોનાં લક્ષણ અહિં આપ્યાં છે. પ્રકૃત આચાર કરીં-પ્રાપ્ત સ્થિતિને અંગે આવી પડેલી દરજ્જે જાનવે છે. શંશે-સંશય.

પ્રકીર્ણ કવિતા.

૧ કાફી—રાગ સસધંને.

(આપમલ વડેઓ વરતા વિઝુન'ધન મથરાંછ કાફીછ ચાલ)

અખીંઉં તોકે શિકન, અખીંઉં તોકે શિકન
નિત જિકરની તોજો ત્યું કનરે, નિમાણીજ્યું, રે બાબણીજ્યું—
વો આલા અખીંઉં તોકે શિકન—ટેક.

તલળ રખેંત્યું તોજિયું છાલ મહોબુબ મુંદાં વરન
વો નિમાણી. ૧

મહોબત તોજે મિલણુછ, વિઠ્યું પ્યુ પ્યુ ત્યું ચવન
વો નિમાણી. ૨

શિકંધલ કે મ શિકાયેં તું કર રહેમ બિચાડ્યું ઠરન
વો નિમાણી. ૩

ગહજ અચી તૂ ગરીબ કે, મૂંજ ગૂંધર સલ વિંજન
વો નિમાણી. ૪

શિર નમાએ ની તુંડીકે આયો સાજન તોજે શરન
વો નિમાણી. ૫

૨ કાફી—રાગ એજ.

અરજ સુણો કન હર્ષ આંઉં પેરેની આંજે પઈ
વો નિમાણીછ, વો બાબણીછ, વો અલા.

અરજ સુણો કન હર્ષ. ટેક.

નિગા કરેને આંધ નેઆરેઓ મુંજ હુઃખ વિંજે સલલઈ
વો નિમાણી. ૧

નતી દીસાં તોધારા કે મુંકે તોજ વેરાગણુ કઈ
વો નિમાણી. ૨

વહમ વિંજયો મું મનજ, આંકે હીકડાઈછ થિએસઈ
વો નિમાણી. ૩

સહં સુલાયો મું સિધરી, મુંજી તાણુ મિટાયો બધં;
 વો નિમાણી. ૪
 સાજન કે સમજાએઓ, મુંજો હમડે મિંજ વધ
 વો નિમાણી. ૫

રાગ કાફી.

(રાગ—‘નેઅણુબેસે ન્યાર’ ધન ગોસ્ત મહમદજી કાફીજી ચાલ)
 આંઉં નિમાણીં તોજી, તો જે નેણેતાં કુલલાણુરે;
 સામીડા સુબાણુ-આઉં. ટેક.
 વેશ તુંહીંજા નિરખણુ જેડા નેહ લગો તો શાણુ રે
 સામીડા. ૧
 જિદાં નેઆર્યો તિદાં તું વસે, આંઉં કેડી કરીઆં વખાણુ રે
 સામીડા. ૨
 અધમ ઝોધારણુ તું ચોવાજે, તું કરિયેં નિરવાણુ રે
 સામીડા. ૩
 લટકા તોજા લખ લહે, તોજે લટકે હિરેઓ પ્રાણુ રે
 સામીડા. ૪
 સાજન ચે સુદ્ધ કીં ન પચે, આંઉં કેડો કરીઆં પરમાણુ રે
 સામીડા. ૫

૪ કાફી.

(રાગ-મારધજો, ‘જગાંતાં મન માંરેઓ’ ભલો પાંજો નેણે
 નિંદ ન કિધ; ધન અબ્બલતીજી કાફીજી ચાલ.)
 જાગી તું ન નેઆરીયેં ભલો પાંજેરૂકે; ભલો સરૂપકે;
 સમજ સમજ્યાં; જાગીં ટેક.
 કામલ તો કે ચવે ગણું તું ન સુણેં તો કને મ્યાં;
 ચોડ મજીડ હડે કરે, રંગ કસુંલે ભિને મ્યાં, જાગીં ૧

તો ને મુંજો તો તું કૈયે; કેર તુંહીને એ, મ્યાં;
 માલક તો દિલમે વસે, તેસે લગાઇયે, ન ને, મ્યાં, જાગી. ૨
 પાણુ પાંહી કે ભૂલી કરે, તું તો કરિયે ધાઉં, મીઝાં;
 સુખ છદે દુખીઓ થીએ જનમગીને પાઉં, મીઝાં જાગી. ૩
 સવાદ લગાએ શરીર જા, તે મેં અંધાણું ઐયે, મ્યાં
 હાજર તોજે હુજૂરમેં, તેજી તો કાન કૈયે, મ્યાં જાગી. ૪
 મુરખદ તા મહેકું કરે, સઉ બતાએ દિયે, મ્યાં
 સાજન તું સમજી કરે, કેા સુખીઓ ન થીયે, મ્યાં જાગી. ૫

૫ કાફી-રાગ ઈજ.

સમજે ધારા દિલદાર કે, લલો સુખ સાંકે, લલો સુખ પાંકે,
 કીઝ થીએ, સમજે ધારા. ટેક.

ખેણુ ઘણા ખૂખ તોવટે હાજર હૂન હજૂર, મ્યાં
 ખાધે વિના ખૂખ કિંય વિંજે, દુખ નથીયે દૂર, મ્યાં
 સમજે ધારા. ૧

પાણી પાણી વર સો કૈયે, દિલ ન લિંજે કીં, મ્યાં
 ઉંજ ન વિંજે પીધે વિના, મર વશે ઘાણું મીં, મ્યાં
 સમજે ધારા. ૨

નીલી થિયાલો ભરે કરે જિની નિલાડ મખીયે, મ્યાં
 તેજી ખુમારીસે કીઝ ચડે કેફ અચે ન અખીયે; મ્યાં
 સમજે ધારા. ૩

જપ વિઠો સુજ કે ઘણું, ઉગે અંધારો ટરે, મ્યાં
 રમજ રાજકજી જહે અચે; દિલ તાં તહેજ ઠરે, મ્યાં
 સમજે ધારા. ૪

સમજેઆ સે સુખીઆ થેઆ, પ્રીત ઉનીસે કીજે, મ્યાં
 સાજન સાન ગુંગેજી, ગુંગો થીએ સે બુજે, મ્યાં
 સમજે ધારા. ૫

૬ કાફી-રાગ-અસાધડો.

કીંઝ બૂલી વેં લુબજ થઈ, વિચાર તું વિધ; કીંઝ બૂલી વેં. ટેક.
આઉં મુંહીંજે મંઝે કરે ને હુંધ વિનયે અકારથ હઈ

વિચારતું ૧

તનધનમેં તોલ પ્રીત બંધાણી સોઝેં સરૂપલ ખખર ન થઈ

વિચારતું ૨

સુદ્ધ વિચારલ સમજ રખ તું, સંતવારીન તોકે કિતરો ચઈ

વિચારતું ૩

સતગુરૂ તોકે સઉં સુલાઈયન, સાજન કર સતપદલ સઈ

વિચારતું ૪

૭ કાફી રાગ-ધજ.

પાણુ પડડજ પાણુહીકે વિસારેમ દે પાણુ. ટેક.

આશા ત્રશના છદે કરેને અહોનિશ રખ તું હકસેં ને,

વિસારેમ દે. ૧

દિલ ખણી ગિન પર મિંનથી, ચિત લગાએ તું હક ચરચે

વિસારેમ દે. ૨

હી શરીર સે તું ન આઈએં રખ સમજકીં સોઝેં પદને,

વિસારેમ દે. ૩

રૂપ તુંહીં જો નેઆર તપાસે, રચે ન અંધારો સજ ઉલરે;

વિસારે મ દે. ૪

મોર હેવર પોએ નૂર સદાઈ, સાજન નાંએ સલ આએ સે

વિસારે મ દે. ૫

૮ કાફી. રાગ-ધજ.

હી શરીર સે આંઉ નાયાં, નિચે ભાયાં; હી શરીર. ટેક.

દેહાદિક પદારથ ખોટા, તેમેં કીં આઉ ભરમાયાં; નિચે. ૧

અંઝોઅંઝ વિચારે નેઆરિઆં, આઉ સે કેં હુંધ ઠરાયાં; નિચે. ૨

થૂલ સૂક્ષ્મ કારણ ન આંઈ, તુરીયાતીત સરૂપ આયાં; નિશ્ચે. ૩
 નિર્વિકાર નિર્લેપ નિર્ગુણ, સત ચિત આનંદ સે આયાં; નિશ્ચે. ૪
 સાજન સરવ મુતંતર ભરેઓ, અખંડ સરૂપસે લે લાયાં; નિશ્ચે. ૫

૯ કાફી. રાય-કારાઈડો લેથ.

જીવ ભૂલો તું કો ફિરે; અખીઈ ઉપટે નેઆર;
 જાન તોજીમેં ઉ વસે, જિકો આહે સરજણહાર
 સાજન કી મ વિસાર, કી દિલ તપાસે ન્યાર તું, વાલંભ ભલો. ૧
 અગેં તું જીવ કહે હુએ, પોએ ન હુને કી;
 કુલાતો ભાર મથે ખણે તું ન્યાર વિચારે ઇ
 હાણે સમજ મુંહીજીજી, કીજી જાત ભુલીવે પાણીજી, વાલંભ ભલો. ૨
 સમજ મુંહીજી જીવ તું, તોકે સમજેમેં આએ સાર,
 પોત મુંજાણીજી પાણી જો, બેઠ કુડી કર મ પચાર
 હિન જીગજી જંજર સે સમજે વેંધા સાજન ચે વાલંભ ભલો. ૩
 સમજે જેડો નાંએ કો, તો કે સમજેમેં આએ મુખ;
 તું પાણીકે જીવ મંજે, હુંઈ ખણેયો ભુણે કુખ;
 હાણે સાજનથી સન્મુખ, તરહેમત થીએ રહેમાનજી. વાલંભ ભલો. ૪
 રહેમત રભજી તું ગરેં ત હિરસ હવા કે વાર;
 મન પાંહીજી મોંમ કરે, કામ કોધ કે માર
 ત સાજન હી સંસાર, તોકે ભાસે સરવમેં હિકડો વાલંભ ભલો. ૫
 આએ સરવમેં હિકડો જિંય બ્યાપક આએ આકાશ;
 સાહેલ તોમેં ઇંઅ વસે; જીંઅ કુલેમેં વાસ;
 સાજન સોએં પરકાસ, તું ન્યાર તપાસે નેહસે. વાલંભ ભલો. ૬
 નેઆર ગાલિયું સે જીજે, જેકે કામલ મિડેઆ સચા.
 સે કીજી જાણે સચકે, જેંજી અંતઃકરણ કચા
 હાણે સાજન વિંજ, વિચાન નૂર રશ્માની પધરો. વાલંભ ભલો. ૭

ધરીયા મિંભજીં દેરીઉં, તિં નૂર ભિંભહી જિહાન
 નિંદા વદા સહે ઉનહીં કના, ઉનહીંજી સભ સાન
 હાણુ સાજન સમજહી જ્ઞાન ત પાર અચે ઇન પંધજો. વાલંભ બલો. ૮
 સાજન આઇએ કીન કીં હૂને પણુ તું કોન
 ઘાટ થેઓ જીંય સોન મિંભ સે જીંય આએ સોન
 તેકે ચારે વેદતા ચોન, અપાર અકલગતિ ઉનજી વાલંભ બલો. ૯
 આએ અકલગતિ ઉનજી સે ચે મેં કીં ન અચે
 કિત દાતા કિત ડુબરો, કિત સ્વાંગ વિજી તો નચે
 સાજન દિલ સચે, પાણુ પડુજ પાણુ કે વાલંભ બલો. ૧૦

૧૦ કાફી.

(રાગ-કારાઈડો-અંગણ ઇંધાથી' ઇન ગોસ્ત મહમદજી-કાફીજી ચાલ)

નેજો સાણુ તું ન્યાર; વલા આંઇની આયો અંતર જા ઠાર;
 નિમાણીકે—ટેક.

પ્રીતજી આંઉં રીત ન જાણાં, ફીં ન જુમંતી આચાર;
 અવગુણે મુંજે સામું મ ન્યારો હથ જલ્યો કિરતાર. નિમાણીકે. ૧
 હથ બધી આંઉં અરજ કૈયાંતી, મુંજતું મુંધર ટાર
 દીન દયાળતા આંઇ ચોવાજો, અબલા જા આધાર. નિમાણીકે. ૨
 પરપંચ કૈધે પાર ન આયો, જોઇયમ સભ જમાર;
 શીલ, સંતોષ ને દયા, ક્ષમા મુંકે દેઓ પદારથ ચાર. નિમાણીકે. ૩
 કેંકેચવાં બેઓ કો ન દિસાં, આંઇ સુણો મુંજ મહબુબ ચાર
 સાજનચે મુંને મહેકું કરે મુંજે દિલમેં વસો દિલદાર. નિમાણીકે. ૪

૧૧ કાફી.

સમજી હલો આંઇની, લલામાડુ, સમજી હલો આંઇની
 મુબારબી આંકે હુએ ઘણું ખીં. લલા. ટેક.
 નિરસી છદેને નેકી કમાયો, મ કરેઓ પરાઇ કીં;
 ખલક સજમેં ખાલક આએ, દિસ વાસ કુલે મેં જીં. લલા. ૧

નમી હલો નિત હેત કયો, થીઓ મેણુ નરમ આઝો તીં
 નિર્મલથી આંઈ પાક નેઆર્યો ત રહેમત જા વસે મીં. ભલા. ૨
 કામલ શકરેંજી શોખત જેકન, સેજ કામલ તા થીં;
 પ્રીતું કરે આંઈ પાણુ સુંભણો, ત રાત મિટી થીએદીં ભલા. ૩
 સાજન ચે મુંજા ઘણા વલા, વારે વારે ચવાં આઉં ઈં;
 દિલમેં રખો આંઈ કીં મ વિસાર્યો, લોહ મથે જીંઝલી. ભલા. ૪

૧૨ કાફી. રાગ-ધંજ.

વેનેં તું મન રે મરી; સમજ હાણુ વેનેંતું મન રે મરી
 વરી અચ સાધુસંતેંજી શેરી; સમજ—ટેક
 વારે વારે તોડે કિતરો વારીઆં, હલ કુખુધિ કનાં તું ટરી;
 જિકો દિસેં તેમેં અટકો રેંતો, નેઆરીંએં ન પાછો ફિરી. સમજ. ૧
 મિથ્યા મનોરથ સંશે કરેને, તું કડેં ન વેંતો ઠરી
 કૂડે સુખેમેં તું ઇંરે લોલાણે; જીં પેતો ખડે મેં કરી. સમજ. ૨
 હિરથ હવા બિધ રીસ ઘણી, તું કીં ન હલેં તો ડરી;
 કાલ જોરાવર જડે જલીધે તડેં તું રોને ઠરી. સમજ. ૩
 સંતસમાગમ સુખજો સાગર, નાંજો કા એડી બઈ ગરી;
 સાજન ચે ઈતાં લક્ષ જિનીને તું સમજીને રેંન હરી. સમજ. ૪

૧૩ કાફી. રાગ-ધંજ.

હી જગ સપતું આહે ભલામાડુ હીજગ સપતું આહે
 કુલાએ તો કરીએં કોડ ઉપાએ. ભલા—ટેક
 નામ ને રૂપ જે દષ્ટ પદારથ, ધિર ન રાંધો કાએ;
 દિપસિખાજીં વિજએ તડાકો, તીં સભ વેંધો વિલાએ. ભલા. ૧
 ધીઉં નોડું સુત દારા ધનમેં મહોખત કેડી લગાએ;
 જોસ હકલું બેડી બગાસજી કાલતીં દીધો ઉડાએ. ભલા. ૨

- હિતરો થેઓ હથે હિતરો ક'ધાસું, મન તોડે તો ભટકાએ;
ખપુલે'બ હાર ઘણા, સે વંધ્યાસુતતો બનાએ. ભલા. ૩
- ધન હુએ ને ઘણી ન રે, અને ઘણી હુએ ધન નાંએ;
ખોટી બાળ અકારણ ભાસઇ, તેંકે સચી મલાએ. ભલા. ૪
- અહં મમતામેં રચી કરે ને, કીં સોએ સરૂપ ભૂલાએ;
ભૂપત સોંણે લિખારી થઇ'લ' ઘરઘર તો અથડાએ. ભલા. ૫
- નિજ સરૂપ કે જાણુ ભલા હાણે, વિરથા મ જન્મ ગમાએ;
સાજન એ બલિહારી સંતે'લ, ઈં મૂકે ચેઓ સમજાએ. ભલા. ૬

૧૪ કાફી. રાગ-ઈજ.

- તું તોજે રૂપકે જાણુ તપાસે તું તોજે રૂપકે જાણુ
અખંડ સોંએ આતમ અનુભવ આણુ; તપાસે. ટેક.
- મન બુદ્ધિ ચિત અહંકારથી ન્યારો, ન પંચકોશ પંચ પ્રાણુ;
જડ અસત દુઃખરૂપ અનાતમ; ચૈતન આંધ તો સાણુ. તપાસે. ૧
- જાગૃત સુપન સુસોપતિમેં તું, સાક્ષી સ્વરૂપ સુજાણુ;
ત્રીકંના તું પાર આઇએ, તોકે નાંએકીં કલ્પિત તાણુ. તપાસે. ૨
- જનમ મરણુ ન જરા તું હીકે, સુખ દુઃખ વૃદ્ધિ ન હાણુ;
તું અસંગ સરૂપ વ્યાપક પુરાણુ; આકાશ જે એ'ધાણુ. તપાસે. ૩
- સત ચિદ આનંદ સરૂપ તું હીજે; ઈં અચએતા શ્રુતિ પ્રમાણુ;
નિશ્ચે કરતું વેદ વચને, અસલ'લ ચોરખાણુ. તપાસે. ૪
- બ્રહ્મવિદ સતગુરૂ ઈં અલખાઇન, જિન સોંએ રૂપ નારાણુ.
સાજન સરૂપ અનિરવાચી, પોએ ન જેંકે વાણુ. તપાસે. ૫

૧૫ કાફી. રાગ-ઈજ.

- સોંએ સ્વરૂપ અદ્વીત સમજ સુખ સોંએ સ્વરૂપ અદ્વીત
કુલા હુંઈ ભટકે થીએ ભયલીત. સમજ. ટેક.

સમજી સુખી થી કીંમ કરતું, અવિનાશી અખંડિત;
સ્વરૂપ યથારથ વિશ્વે કરે ને વ્રત વેવાર દેહ રીત. સમજ. ૧

અહણુ ત્યાગણુ કે'જો કને, કોએ નાંએ પદારથ દ્વૈત;
અસ્તિ ભાતિ પ્રિય આઈએ' અસલ તું, નામ રૂપ કલપીત. સમજ. ૨

સુખ દુખહીન ન પાપ પુનર્કી, રાગદ્વેષ વરજીત;
તું અસંગ અરૂપ વિભુ બ્યોમજી, ચિદાનન્દ અકુરીત. સમજ. ૩

શુભ અશુભ ન ઉચ નીચ કીં, લાલ હાણુ ન કિંચીત
જી'જો તીં નહિ ન જૂતું આદિ અંત મધ રહીત. સમજ. ૪

નિર્વિકાર નિર્લેપ નિર્જુણ, અજર અમર અજીત;
શુદ્ધ સનાતન એકરસ નિત, સાજન સોએ નિસ્પ્રીત. સમજ. ૫

૧૬ કાફી. રાગ-ધંજ.

રૂપ જથારથ ન્યાર વલા, તોજો રૂપ જથારથ ન્યાર
ખેઆ છડ કૂડા સલે જંજર; વલા—ટેક.

તત્ત્વ મસ્યાદિ વાક્ય વેદે'જી, સમજે' ન તે'જો સાર
વાચ છડે ને લક્ષ અહણુ કર, અધિષ્ઠાન આધાર. વાલા. ૧

વરણુ આશ્રમી તું ન આઈએ પરપંચથી પાર
સમજી વિઈ રો પાણુકે, તું નિરંજન નિરાકાર. વાલા. ૨

અહં મમતાથી ફર થઈ, કર અહોનિશ ઈજ વચાર
પૂરણુ પદ પરમાતમાસે. નિજ સોહં પ્રજ્ઞાકાર. વાલા. ૩

અહોજ સ્વભાવે પ્રારબ્ધ પ્રેર્યો, વરતણુ કર વેવાર;
તોજો સ્વરૂપમે' નાંએ ઉપાધિ, કિંચિત માત્ર લગાર. વાલા. ૪

સાજન નામને રૂપ સે કલ્પિત સતચિત આનંદ ધાર
પ્રત્યક ચૈતન પ્રહારસ્વરૂપ તું નિશ્ચે કર નિરધાર. વાલા. ૫

૧૭ કાફી.

રાગ-સમજી કર કાસમાય, લલો ચારવે'ધન-સેવારામજી કાફીજી ચાલ.

અવસર કીંમ વિ'જાએ લલો ચારવે, ફૂટે સુખે મેં રચી. અવસર ટેક.
 માતા પિતા સુત ભાત ધયાંણી, કુલ કુટુંબ સખ ઝાંઝવે પાણી
 સે તું ધિલમેં વિચાર લલો ચાર વે, કાયા આયે કરી. અવસર. ૧
 મિલકત માલસે કી કમ ન ઈંધે, જાણે તો સુખ દુખ પોએ થીંધે;
 અખીંઈ ઉપટે તું ન્યાર, લલો ચાર વે, કુલા મરે'તો પચી. અવસર. ૨
 પ્રપંચમેં હીં રાત તો ગુજરીએ, મૂલસ્વરૂપ કે તુંતો વિસારીએ
 હાણે મન કે તું વાર, વલો ચારવે, શોહોબત કર તું સચી. અવસર. ૩
 સાજન ચે હેર સમજે ત સારો, જ્ઞાન વિના સલ આએ અંધારો
 પિં'ઢો પોત સંભાર લલો ચાર વે, સતગુરુ શરણે અચી. અવસર. ૪

૧૮ કાફી. રાગ-ઈન્જ.

આતમ તતવ વિચાર લલો ચારવે; નિરખે ન્યાર ફિરી, આતમ. ટેક
 નિજ સ્વરૂપકે ભુલી સુંજાણે, અનાતમ દેહ કેતો આતમ જાણે;
 મિથ્યા ભરમ સે ટાર, લલો ચાર વે, પાણુ સુંજાણુ હરિ. આતમ. ૧
 નામને રૂપ સે કલ્પિત આએ, સતચિત આનંદ સોંએ સદાએ
 સમજી થીને તું ચાર, લલોચારવે, નિશ્ચે કર તું ખરી. આતમ. ૨
 ત્વંપદ તત્ પદ વાય કે ટારે, લક્ષ પાંહીજે તું નિશ્ચે ધારે
 ભાગ ત્યાગ કરે ન્યાર, લલો ચારવે, વેદવચને કરી. આતમ. ૩
 શ્રુતિ સતગુરુ અતુલવ પાંજે, સાજન સત્ય સ્વરૂપ સદાજે
 ભાસે પ્રહ્માકાર, લલોચારવે, સાગરમંથજી સરી. આતમ. ૪

૧૯ કાફી. રાગ-ભેરવી.

(આધઅધ વાટું નિત તી નેઆરીઆં ધન મથરાંજી કાફીજી આધ.)

અંગણ મુંજે તું અચડે પિરી, ઘણું તલખાંતી આઉં તુહિંકે.

લલો અંગણ. ટેક. ૧

તોજી અખીંએ કના મુકે નેહ લગો, મુંસે રૂશીમ રો;

તું પરચડે પિરી. ઘણું. ૧

જાની મુંડાં અચો મુંતે મેરું કરે, તોકે હધની દીયાં

દિલ વિચડે પિરી. ઘણું. ૨

તો ધારા જીંદગી કીંજીએ, મિંજ વિરહજી બરેતા મચડે પિરી.

ઘણું. ૩

મુકે તોજી મિલણજી આચે પ્રીત ઘણી તોસેં ગાલીઉં કૈયાં આઉં

ગચડે પિરી. ઘણું. ૪

સાજનચે મુંકે તોધારા બેચો નવણે, મુંકે તુંની લગે સચડે પિરી;

ઘણું. ૫

૨૦ કાફી. રાગ-ઈજ.

જાની કરેચો સંભાર; મુંજી મહેબુબ મહેરું કરે; મ્યાંઅલાં ટેક૦

મું કમીણીજી અવગુણ અઈન ઘણા,

મુંજે અવગુણે સામું કીંમ નેઆર. મહેબુબ૦ ૧

હિરસો હવાજે પ્રવાસે આંઉંવધતી વિંજી;

મુંજે હથ જલેને ઉતાર્યો આંઈ પાર. મહેબુબ૦ ૨

મન હઠીલો ઘણું મુંકે કીં ન મંજે,

ઘણું પલીઆં પલ ન રહે, કુડા કરે તો કાર. મહેબુબ૦ ૩

તલખાં તોકે ઘણું મુંકે મિલણજી આસ,

તો ધારા બેચો કો નાંચે સાજનજો આધાર. મહેબુબ૦ ૪

૨૧ કાફી રાગ-ઈન્જ.

સમજ સોંચે થયો, જી હુંચો,
 મહેર કેયું મું પિરી મું મથે, સમજો ટેક.
 હીજ દેહ વિનાશીસે આંઈ ન હુંચાં,
 આયાં સત અવિનાશી, જીતું નયો. મેરું ૧
 સૂક્ષ્મ દેહ કારણ પંચ કોશનકી;
 જીંજે તીં જયો અજ્ઞાન અંધારો વયો. મેરું ૨
 દો ઈન્દ્રિયું કારોં મન સુકે કીંન જીડે,
 આંઈ સાક્ષી સ્વરૂપ સર્વમેં છયો. મેરું ૩
 નામરૂપ સાજનસે આંઈ કીં ન હીસાં,
 મુંજે લક્ષ સ્વરૂપસેં નિશ્ચે રયો; મેરું ૪

૨૨ કાફી રાગ સસઘજો.

સચો સાંઈ સંભાર, અલા સમજ થીને સુખી, સાંઈ સંભાર ૦ ટેક.
 અલાએ કુડીકાયાસેં રચી હેડો અવસર કીં મ હાર; સાંઈ સંભાર ૧
 અલાએ કુડકપટ તો તું કઈએં જેનેં જોરાણેજી માર, સાંઈ સંભાર ૨
 અલાએ તમાં રજે ધનમાલજી તેંસે થીને તું જોવાર; સાંઈ સંભાર ૩
 અલાએ મિતાં દુનિયાજી મિંજ આએકીં ન કરાર, સાંઈ સંભાર ૪
 અલાએ મહેજીજી સાણ મિલણ ચયે સાજન કરકીં વિચાર, સાંઈ સંભાર ૫

૨૩ કાફી રાગ-ઈન્જ.

જાની તોવટ આએ; તોવટ આએ અલાએ નેઆર સિધક સચે. ટેક ૦
 અલાએ હાધીસાણ મિલજતું હીંધે સાંઈ સુલાએ. તોવટ ૧
 અલાએ સસઘ દેસકો દોરીએં, દિલજનીસેં નેહ લગાએ, તોવટ ૨
 અલાએ જોજે નેઆરજ પાણમેં સજી રાત સુમીમ વિંજાએ; તોવટ ૩
 અલાએ દિલજર ધારા નાંએ દો, જોઆ વેમસે મનજ મિટાએ; તોવટ ૪
 અલાએ સાજનચે દિલ પાણકે મોર હેવર પોએ સદાએ; તોવટ ૫

૨૪ કાફી રાગ-ધંજ.

કર જાનીસે ખ્યાર, જાનીસે ખ્યાર;	
અલાએ દિલ્લર આએ સચો.	ટેક૦
અલાએ દુનીઆં મિશાલે ખામલું;	
તેંજે કરીએ કેડા ઇતખાર;	જાનીસે ખ્યાર૦ ૧
અલાએ આવે ક્યાં વેને કિદાં	
તું અસલ તોજે ન્યાર;	જાનીસે ખ્યાર૦ ૨
અલાએ મહેબુબ જુડયો જાનસેં,	
તું ડુંગર દોરીએ ખાર;	જાનીસે ખ્યાર૦ ૩
અલાએ પિરી પશને પાણુમેં,	
તેમેં કી ન લગધી વાર;	જાનીસે ખ્યાર૦ ૪
સાજનચે દિલ આરસીમેં	
ચીધે હક ધીધાર.	જાનીસે ખ્યાર૦ ૫

૨૫ કાફી રાગ-ધંજ.

પડતું લાએલા ઇલલા, અલા યા રસૂલિલ્લા.	ટેક૦
અલાએ કલમું જે ન પડનસે, બેખબરા આઈન બૂલા;	ઇલલા૦ ૧
અલાએ કલમેં સાણુ તુંહીજા સચે ખતરે વેંધા દિલા;	ઇલલા૦ ૨
અલાએ સિધક સચે સાણુ પડજ તું બેઆછડ સચે વેમ ઠલા.ઇલલા૦૩	
અલાએ કલમેંજી તવાર કર, છડ કૂડા કરમ હુલા	ઇલલા૦ ૪
અલાએ કલમુંપાક પડજ તું, ચએ સાજન મિલધે મૌલા;	ઇલલા૦ ૫

૨૬ કાફી.

(રાગ-પણુ દિસણુ આયો પાંછજો તમાસા' ઇન સચુજી કાશીજી માલ.)

આયેં અસલ તોકે ન્યાર તપાસે, કૂહતો કરિએ જંજાર;	આયેં ટેક૦
મયાકુતુમ્ ઇન્માકુતુમ્ લિખ્યો કુરાનમેં ન્યાર;	આયેં૦ ૧
ઉપનું આયેસે ચીધો ફનાસલે રોષો ઇલાઇયાર,	આયેં૦ ૨

સો ભકા બેઆ લેભકા સલ અનસર જે ચાર;	આયેં ૦ ૩
સોહં સચને પી પિઆલો, બેઆ બેઆલ સે ટાર;	આયેં ૦ ૪
સાજન સચ આએ નૂર ઇલાહી સે તું દિલમેં ધાર;	આયેં ૦ ૫

૨૭ કાફી.

('ને'ણવેસે ન્યાર તું મહોબત મટાર' ઇન ગોસમહમદજી કાશીજી ચાલ.)

જીવ મુંજા ચાર, તો કીં ન કેઓ વિચાર; કીં ન કેઓ વિચાર;

તોને જીંયણુ દીં જ ચાર રે—જીવ૦

વિચારે તું ને આર રે, કીં નિરખે તું ન્યારરે;

દીલમેં તોને આએ ધીધાર; તો કીં ન કેઓ વિચાર; ટેક,

કુલા આવેં તું કુરો કેયેંતો, કેડી લગાયેં લાર રે; જીવ૦ ૧

કૂડી કાયાકીં ન નિલધી કીં ન કાઢયો તો સાર રે, જીવ૦ ૨

સચી સોહોબતસેં પ્રીત ન કરીયેં કુડા કેયેં પચાર રે, જીવ૦ ૩

સમજેધારા સાજનચે, તોકે કહે ન ઇધો ચાર રે, જીવ૦ ૪

૨૮ કાફી—રાગ ઇન્દ્ર.

કુલા લગાયેં ને; ખોટી લાજ દીધ છે, પરદેહડા અચી—

તો કુલા લગાયેં ને, પરદેહડા એચીરે,

લટાજિડા અચી કીં તું સમજકર સચી, તો કુલા લગાયો ને, ટેક૦

જેંકે તું પિંડળતો જાણે, કો ન નિલાઇયોસે, પરદેહડા ૦ ૧

દિસણમેં તોકે જે અચેતા, સે પણ થીંધા ખે, પરદેહડા ૦ ૨

પરપંચમેં હોં રાત ગુજારીએ શુદ્ધ વિચાર ન કે; પરદેહડા ૦ ૩

સાજનચે હાણે પગેં છણી પો, સુરપદ કામલજે; પરદેહડા ૦ ૪

૨૯ કાફી રાગ-ઇન્દ્ર.

તોસેં દિલ લગો, તોધારા નાંએકો સગો,

મુંજા મહોબુબ મીઠા પિરી, મુંજે તોસેં દિલ લગો; ટેક૦

તો મુકે એડી સમજ સુંદાર, મુંજે ભરમ ભગો; મુંજે ૦ ૧

મુતે બિઠેતા તોડે સાર્યાં, ન આંધળે' તું અગો;	મુંજે૦ ૨
જિહાન સજેમે' તું આંધળે' આંઈ' કે'સે કૈયાં ધગો,	મુંજે૦ ૩
કુદરત તોણ આંખે વઢી તું આંધળે સખ જગો.	મુંજે૦ ૪
સાજનચે સખે તું બોલેતો, તુંહી તુંહી તાર વગો.	મુંજે૦ ૫

૩૦ કાફી.

('કીંકરિઆં મુંકે વસન લગો' ધનિ ગોસમહમદજી કાશીજી ચાલ.)

લા આંઈ કેડો ચવાં, મુંથીચેઓ ન વિંજે;
 તું આંચે સે અપરમઅપારો, લા આંઈ કેડો ચવાં; ટેક૦

કાગરમે' આંઈ કુરો લિખાં, આંચેતું અલખ નિરજન ન્યારો;
 બુધ વિચારી કુરો કરે, તું આંચે' બાવનથી બારો; લા આંઈ૦ ૧

અછો રતો તું કીં ન ચોવાજે નીલો પીરો તું નાંધળે' કારો,
 જિકીં ચવાંસે ચેઓ ન વિંજે,તોડે પડોચે ન જીલજો ચારો.લા આંઈ૦૨

ઊંચું નીચું નિંદો વદો ધ્રગો, તું ન આંધળે' હલકો ભારો,
 કુદરત તોણ આંખે વઢી આંઈચઈ ન સગાં તો જો દારો.લા આંઈ૦ ૩

લા તુંહીજી શિકલ નાંચે, પાક અધળે' પરવર દિગારો,
 નેતિનેતિ તોડે વેદ ચવનતાં, સે ન લલે તોજો થારો; લા આંઈ૦ ૪

સાજન ચખે સખે આંધળે' તુંહીતું બોલેતો તું બોલણુહારો;
 નૂર તુંહીજો ભરપૂર ભર્યો આંધળે' તું નિરાધારો. લા આંઈ૦ ૫

૩૧ કાફી રાગ-ધજ.

લા તો ધારા દિલકીં ટકે, જે'કે તોની લગાયો નેડો; લા તો ધારા.ટેક.

પલપલ તોડે ધણું સંભાર્યાં તો ધારા હીં કીં ન ગુભર્યાં,
 જિતે તિતેલી તોડે નાર્યાં માન લભાં તોજો સેડો; લા તો ધારા૦ ૧

ધણું તપાસે ન્યારાં પીંનેમે' છુપ્યો આંધળે' તું ગુ'ગટ તનમે';
 બાર મિંજ આંધળે' તું વનમે' જિત જેડો તિત તેડો. લા તો ધારા૦ ૨

અપરમ અપાર સેતુંદીજ આયે' અગમ અગોચર તુંતો આઈયે,
 જિકી ઠેરાયાં સે તું નાંઈયે' કીંચવાં કે જેડો. લા તો ધારાં ૩
 મેહિયુખ આઈયે' મિડેથી ન્યારો જિહાન સજેજો સિરજજુ હારો;
 કિત ચંદ્ર કિત આઈયે' તારો, તું ધરિયા તું બેડો. લા લો ધારાં ૪
 દિલ્લર બની તું અકથ કહાની, આંઉંફનાથી વેધો ફાની;
 સાજન ચચે તું આઈયે' સદાની, તો સે હુવે છાલ મેડો. લા તો ધારાં ૫

૩૨ કાફી રાગ-કાશમડોઢ

મુંકે વલો લગે તો ને, મુંકે સારો લગે તો ને;
 'નિંદજે નિંગરડેજે', મામુંડીકે વલો લગેનો રે. ટેક૦
 ખેણ મુંડીકે ખૂબ ન લગે, સુમન ન સુવણે;
 મોવન મુંકે મોરલી ખ્યારા; મુંજે હેત સામરીયેસે; નિંદજે ૧
 પ્રાણ મુંડીજે પ્રીતમજીસે જીવન બદલ જે;
 'તન મન ધન આઉં ધનતાં ઘોરીઆં નિત નમાં ધનકે. નિંદજે ૨
 પાતલીયેસે પ્રીતજ લગી ટારઈ ન ટરે;
 લટકારેબ લટકા દિસી મુંજે અંતર તો ઠરે. નિંદજે ૩
 આંઉં કમીણી નેહ ન બાણાં અવગુણજો નાંચે છે;
 સાજન ચચે મુંતે મેરું કરે, મુંકે કાનજી દરશણ દે. નિંદજે. ૪

૩૩ કાફી રાગ—મારઘજો.

કીંકરિયાંરે બિધ્યારી, સરૂપસે થઈ એક તારી; કીંકરિયાં ૦ ટેક૦
 મુરખક કામલ ઈંચ બતાયો રે આતમ અખંડાકારી,
 બાબારે આતમ અખંડાકારી; સ૦ ૧
 તત્ત્વવિચાર સે અહોનિશ કરિયાં રે સોઅે સરૂપ સંભારી;
 બાબારે સોઅે સરૂપ સંભારી; સ૦ ૧
 પિંડ બ્રહ્માંડમે નિરજે ન્યારાં રે, ચૈતન સચરાચારી;
 બાબારે ચૈતન સચરાચારી; સ૦ ૩

ફેન તરંગને બેઘા પરફોટા રે સેતાં અઝેભું વારી;

બાબારે સેતાં અઝેભું વારી. સં ૪

સતચિત આનંદ સરૂપ તુંહીજી રે નિશ્ચે થેઝો નિરધારી;

બાબારે નિશ્ચે થેઝો નિરધારી. સં ૫

સાજન સર્વત્ર સોઝેં પ્રકાશ્યો રે ભાસ્યો બ્રહ્મકારી;

બાબારે ભાસ્યો બ્રહ્મકારી. સં ૬

૩૪ કાફી.

('દાદા બાજ વિ'જેતો કેવડાં' ધન ખીમદાસજી કાફીજી ચાલ.)

મન સુરખ કીંચ ભરમાણે, નિજરૂપ નથો તું જાણે; મનં ટેકં
રિયાલ રૂપીઆ નોટું કરિયેં ગિની ત્રિજેરી તેમેં ભરિયેં;

હિતા હુતાથી તાણે; નિજં ૧

નેકી ભધી તું કીં ન નેઆરીઝેં, કરે અનરથ પિંઢજ કમ સાયેં;

હકકે કીં ન સુંજાણે; નિજં ૨

કુડા કરમ કેયેં તો ભારી લગી તોજી દુનિયાંસેં ચારી;

ફિરને દેશ દુરાણે; નિજં ૩

જેજો ખ્યાર રખેં તો દિલમેં સેતાં વિણસી વેંધા પલમેં;

કર વિચાર કીં હાણે. નિજં ૪

સાજન ચઝે સુણ મૂઢ અભાગી ન્યારજ મોહ નિદ્રાથી જાગી;

થીને તડે ઠેકાણે; નિજં ૫

૩૫ કાફી રાગ-ઈજ.

તોજો અસલ ન સમજે ભાઈ, છડ કુડી ગિલા પરાઈ, તોજો. ટેકં
પાણુ વિસારે બેઝો દિસેંતો, સમજ વેંણેજી ગાલવિસેંતો;

પિંઢજી જીણી દાઈ. છડં ૧

બીજ મિંજથી જાડ થેઝો, સે બારા કીંનકીં અચી પેઝો;

શુડ ડાકું સલે મિંજાઈ. છડં ૨

સોન ઘડે જીંઘાટ કેયો, સે ઘાટ વેવારમેં રચી રેયો;

સોન ઘાટ હિકડાઈ; ૭૬૦ ૩

ન્યાર વિચારે દિલમેં માલક, ખલક સજીમેં આઝે ખાલક;

જંચ અખરે મેં સાઈ. ૭૬૦ ૪

સાજન ચઝે સચ સમજ રોજે, દિલજખાંસે બેયો ન ચોજે;

કીજે દદ એકતાઈ; ૭૬૦ ૫

૩૫ કાફી ભેથ રાગ-સસધજો તથા સમયાનુસાર.

દિસી મેડી માડિયું, તું પઈ મુંજણે,

આઝે અસલ તુંહીજો, તેંકે કીં નતો બણે;

હાણે કુડેની વિસાણે, તો પોત વિંજઝે પાણુજો; ૧

સચો આઝે હિકડો બિયો દિસેં સે ફૂડ;

બણે વિધરો પાણુકે તું કુલાથીએતો ઘૂડ,

હાણે સમજ સિંયાણાં મૂઢ તું વાકેફથી વાહેદજો. ૨

બનભધારા જે દિયું આંઈ કયો કીમ ઉચાર;

રાતો હીં દિલબાનમેં તેં બનીકે સંભાર;

જુકો આચ મિણીજો સાર, સમજ તેંકે સાજન ચઝે; ૩

અવલ જે આખર રઝે તેં કે બણુજ હેર,

હિય બ ખલકત તું હીસેં સે ઉન સાચરજી લહેર,

હાણુ આઝે સે બેયો કેર, તું સમજરે ન સાજન ચઝે. ૪

ફૂડી ફૂનીઆં માલ ધન, ફૂડા સલે આચાર,

ખવાખ જેડો ખ્યાલ હી, ખૂખ તપાસે ન્યાર;

કર વાહેદજો વિધાર, ત મિલજી થીંધે મહેબુબસે; ૫

તમા છડ તમામ તું સુમે ન સુખજી સેજ,

પાણુ પડે પાણુ કે તું ઝીંન ઇકાયત રેજ;

હાણુ બેયો સે કીંમ કરેજ, ત ઠરીથીને ઠારતું, ૬

૩૭ કાફી રાગ-ઈજ.

હી અવસર તું એરે વિંળયો કીં વિચાર ન આયો; હી અવસર૦ ટેક૦
 સુતી સલજમારમે જિંઘ કીં ન જગાયો; હી અવસર૦ ૧
 મુરખધ માંધા વિંજી કરે, કંધ કીં ન નમાયો; હી અવસર૦ ૨
 જાનીસેં મું જેદીઉ દિલકીં ન લગાયો; હી અવસર૦ ૩
 હાધી મુંજે હાલદાં નેઆરે સહી સુલાયો; હી અવસર૦ ૪
 કુલભાની કિરતારતાં જે સાજનકે સમજાયો; હી અવસર૦ ૫

૩૮ કાફી રાગ-ઈજ.

યશક લગાએ ગયો મુંજે જાની; મુંકે કરે મસ્તાની; યશક૦ ટેક૦
 ડુંગર આંઊ કી દોરીઆં કેડી કરિયાં હો કાની; યશક૦ ૧
 જાની જેડી જાતજી, બઈ કાં નાંએ નિસાની, યશક૦ ૨
 મહોબત તોજી મારેઓ, કીં રખાં આંઊ છાની; યશક૦ ૩
 પિરીં પરચેજ પાણુસેં આંઊ થીઆં કુલ ભાની; યશક૦ ૪
 સાજન ચએ શિરતાજકે, મુંતે કયો મહેરખાની, યશક૦ ૫

૩૯ કાફી.

(‘માં ઘર સંત અચન; આંઊ કુલભાનવિંજ’ ઈન-સેવારામજી કાફીનો રાગ.)

પ્રીતમ પ્રિયતા લાગેં અંતર ઘટમેં રેઆ

અંતર ઘટમેં રેઆ આનંદ મંગલ થેઆ, પ્રી૦ ટેક૦
 સત ચિત આનંદ સદા, જેકે ચેંતા વદા;

સે પાણુઈ પાણુમેં ગડયા, સંકલપ સમીને વેઆ; પ્રી૦ ૧
 મું પિરી કે દીઠો, મુંજે દિલમે વિઠો;

ઘણું લગે તો મીઠો, સુખ વિંજે ન થેઆ; પ્રી૦ ૨
 પાણુ સુંજાતો જદેં એકતા થઇજ તદેં;

હાણુ દુગે ન કદેં પૂરણુ થઇતાં દયા; પ્રી૦ ૩
 ઈય મું નિસ્ટે કેઓ દ્વિતીયાભાવ વેઓ,

અસલ હુવો રે રેઓ, સાજન વિસર્થા બેયા. પ્રી૦ ૪

૪૦ કાફી. ઇચ્છાચાલ.

પ્રાતમ સચો સોંચે પિરી, અખંડ આચે દિલબની
 અખંડ આચે દિલબની, તન મન ધન ફુલભાની. પી૦ ટેક
 અનાતમ થુલ હી જિકા સેતાં આચે લેલકા,
 રોંધો અસલ બેચો નકા, થીંધો ફનાચે ફાની. પી૦ ૧
 તત્ત્વ સમાસ કરે, મૂંજે દિલ તો કરે
 કેર જનમે મરે સતગુરુ કિધ એસાની. પ્રી૦ ૨
 ઇ મું કેચો વિચાર દિધ મૂંજ હરધ બ્રાંત બધ
 અંતર એકતા થિધ પાલો ધરી થયો પાની. પ્રી૦ ૩
 સાજન સમજ ઉર આણે સોંચે સરૂપ કે બાણે
 પરમાનંદ સુખ માણે, આચે તો અકથ ઇ કાની. પ્રી૦ ૪

૪૧ કાફી.

('મું મૂંજે અખીઅનસે', આચે સબનિજે વટડે બેલી' ઇતરાગણ ચાલ.)

સમજ તું સુખીઓ ન થીએં ફુલા ફૂડા ફુટિયેં ફુટ ડે બેલી;
 ફી. ૧. છડે બાણે કંચ અણા કે કાંન અચિંધે મટ ડે બેલી; સમજ૦ ટેક
 પરનિંદામે પ્રીત રખેં ફૂડી સોભત વ્યારીએં વટ ડે બેલી
 તાનાં મીણાં દોષ ચડાયેં અકલવોણા જટ ડે બેલી. સમજ૦ ૧
 માલ મિલકત ભેરી કૈયેંતો; કૈયેં ફૂડ કપટ ડે બેલી;
 સેતાં મિડે છડે વેને ઘરબાર ને હટ ડે બેલી. સમજ૦ ૨
 મિથ્યામે પેચો મથો હણે, કૈયેં મેડિયું છપર ખટ ડે બેલી.
 કાલ ભેરાવર હીંધે જપાટો તડેથી વેને ચટ ડે બેલી. સમજ૦ ૩
 મૂરખ મન તું ન્યાર વિચારે અખીએં કે ઉપટ ડે બેલી,
 સાજન ચએ દીસી પગ ભરીજે, સચો સાહેલ રટ ડે બેલી. સ૦ ૪

૪૨ કાફી. રાગ-ધંજ.

મન હઠીલા મંજરે એઓ, સતસંગમેં અચ ડે બેલી;
 મુરખે જે મેડાવે વિંછું વૃથા કીમ પસ ડે બેલી. મન૦ ટેક
 સંત બતાઇન સારીયું ગાલિયું કહી નેઆરીજ ટચ ડે બેલી;
 નિરસી સોબત કહેં ન કીજે છડ બઇ લાલચ ડે બેલી. મન૦ ૧
 ઘણા મનોરથ તું કૈયે તો ત્રશના રખેં ગચ ડે બેલી;
 અધ ગડી વિઇ શાંત ન થીયેં, બરેં ચિંધાજા મચ ડે બેલી. મન૦ ૨
 જીવપણે જનમારો ખોધએં, અકારણ મ નચડે બેલી;
 સંસાર સુખ સે નંજવે જેડા તેં મેં કીન રચ ડે બેલી. મન૦ ૩
 જનમ મરણ બાલ મિંબથી, કરે પુરૂષારથ લચ ડે બેલી;
 સાજન ચએ કુણ કન દઇને, સમજી ગિનજ સચ ડે બેલી. મન૦ ૪

૪૩ કાફી રાગ-ધંજ.

સાક્ષીરૂપ તું ન ખોજો, વિઇ ચિચાર કિજ ડે બેલી;
 ધનદારા પરિવાર પ્રવરતી ફૂડી હોક લજ ડે બેલી. સાક્ષીરૂપ૦ ટેક
 પંચભૌતિક શુભ શરીર, પ્રગટ રજ વિરજ ડે બેલી;
 તેંજો કિંચ અભેમાન કૈયેં તો, ખટવિકારી તજ ડે બેલી, સા૦ ૧
 માત પિતા સુત બંધવબાવી દેહ સંબંધી સરવજ ડે બેલી;
 અખંડ આતમ સોહં પ્રકાશી અવિનાશી તું અંજ ડે બેલી. સા૦ ૨
 માન મોહ અહંકાર તજેને, અહં પ્રહ્લ અવજે ડે બેલી;
 સાજન સમજી શાંતજ થીજે; નામને રૂપ છડજ બેલી. સા૦ ૩

૪૪ કાફી. રાગ-ધંજ.

ચિદાનંદ સ્વરૂપ તું, કુલા ભેગલીયેં તો હુખ ડે બેલી;
 ચેત અતુર કી બલુ પાંઇ કે બિન સતેજી રૂખ ડે બેલી. ચિ૦ ટેક
 અખંડ આતમ કે બૂલી, રખી મત મરેં તો બૂખ ડે બેલી;
 ભત વરણ કુલ આએ ન તોજો, હુંધ મંજે જેડે નુખ ડે બેલી ચિ૦ ૧

સુભ ન હુએ સંજ ન ભાસે, ખરે બિપોરેં લુખડે બેલી;
 શ્રુતિ સમૃતિ સંત ચએંતા, આઘએં અધિધાન સુખ ડે બેલી. ચિં ૨
 કૂડ છડે ને સચ જલીજે તડેજ થીએ સુખ ડે બેલી,
 સાજન ચએ એડી સમજ રખજે, ફિરી ન અચીજે કુખ ડે બેલી.
 ચિદાનંદ ૦ ૩

૪૫ કાફી.

(રાગ—અયણી તું કાન કરિયે, તિંજણને જો વિચાર તું ધન હરદાસજી
 કાફીજી ચાલ.)

અસલ તોજે કે ન સમજેં કેર આઘયેં વિચાર તું	અસલ ૦
સમજે ધારા સુખ ન થીધે, ઘણી ખેને માર તું	અસલ ૦ ટેક
ખોઘયેં જમારો જટનમેં વિંજી ડા કરિયેં કાર તું	
અછી ગંધી કે ધાગ લગાઘયેં થીએ તો ગેમાર તું.	અસલ ૦ ૧
પુતર પોત્રા માલ ધન બિઈ જોય મંજીયે ચાર તું;	
ઉંચા ઘરસે કમ ન ઇધે, કો ખણેં તો ભાર તું.	અસલ ૦ ૨
ભેનર ભાવર મા મંજે બેઓ મંજીયે પરિવાર તું,	
તે મિંજીથી કોઇ ન તોજે, પાણુ ઇ પાણુ સંભાર તું.	અસલ ૦ ૩
રંગ કસુંભે જેડો હીસલ વેંધો ઉખાટી ન્યાર તું,	
હક હમેશાં હુંધો કાયમ તે કે દિલમેં ધાર તું.	અસલ ૦ ૪
સંત સિયાણાં સઉ વલાઘયન, તેસેં કર કોં ખ્યાર તું,	
દોશ જો ધિધાર પશને સિગોથી હુશીઆર તું.	અસલ ૦ ૫
હાજર આએ સાંઇ તોવટ, કુલા લટકેં ખાર તું,	
સાજન ચયે રલ યાદ રખને, તડેં થીને ચાર તું.	અસલ ૦ ૬

૪૬ કાફી. રાગ—ઈજ.

વારમન કે દાર અહંપદ સત સમાગમ કર અચી,
 મિંજી આબાલેંથી તું છૂટને નેક સોહાબત કર સચી. વાર, ટેક

તમાં રખે ધન માલજી અઠપોર તે મેં રખે ધચી;
હક હરામસે કીં ન જાણે જિહાં તિહાં ભરીએ દચી. વાર. ૧
જોય જુરિચત કોએ ન તોજો, તેસે હેત કરિયેં હિચી;
જાન જોખન મિડે ખોધયેં રાતો દીતો મરેં પચી. વાર. ૨
કુડી દુનીઆં કમ ન ઇધે, રચો અઈયે તેલા નચી
કી ન રોને ફિટી વેને, મથેની મોત ઇધે મચી. વાર. ૩
પાણી જો ફડફટો જેડો તેડી હી કાયા કચી
તેં જો સે ઇતખાર કેડો ઢરી રાંનેં તું ઢચી. વાર. ૪
જે તું ચાધયે સુખ પાંઈજો, તો કામ લે સાણુરો રચી;
સાજન ચએ લા શંકચીને, લે લલાચેંથી લચી. વાર. ૫

૪૭ કાફી.

કેંપલ માણીધો કાફલો વિંજી થો મૂંમલજો મિજમાન)

કો દુખી થીયેં મેંધરા, છદ કે મુંમલશાંજી પેઆર,
મુંમલશાંજી પેઆર શોઢા કર કીં પિચાર. કો૦ ૧
ખાર ઘણી પુટરી દિસે મિંજતાં ભરીઆ આંઈ વિકાર કો૦ ૧
મુમલતી સારો લગે જઢેં સજે સાણુગાર. કો૦ ૨
સેજ પલંચ પથરાણીએં ચારી ન રખજે ચાર. કો૦ ૩
સુખ દિશી તો સનેહકેયેં, પોએ થીને તું લેભાર. કો૦ ૪
નેડો લગાધયેં શરીરશેં, રાણા તું મિડને ખોઆર. કો૦ ૫
દીધે ફલાએ વાટમેં, કેર તુંહી જો આધાર. કો૦ ૬
ફૂડી કાયા આએ કચી, સડી ભરી થીંધી છાર. કો૦ ૭
ચાહ ન કીજે ઇન જાનકે, જાની કે દિલદાર. કો૦ ૮
સાજન ચએ સુખીઓ થીંને પીંડજો પોત સંભાર. કો૦ ૯

૪૮ કાફી. રાગ-ઈજ.

આશકથી માશુક જો તડેં વો મિલધેં મહેબુબજાન;
મિલધેં મહેબુબ જાન, કીન થીજે હેવાન. આશકથી૦ ૧૦

ઉલુકળું કો અંધો થીયે દિશ ઉગો અએ ભાન.	આશકથી૦ ૧
હલીની વિંજ હાધીવટે, ગિન મુરખધણ શાન.	આશકથી૦ ૨
ચંદ ચકોરળું નેહ કીજે ખેઓ કિં ન રખજે ધ્યાન.	આશકથી૦ ૩
પૂછી સુણી વાકબ થઈ, કને વિચાર સુજાન.	આશકથી૦ ૪
કીટ ભમર ચિટકો સહે થીએ પાણુ સમાન.	આશકથી૦ ૫
સાચી સમજતા જે રખે સેજ આઈન ઇનસાન.	આશકથી૦ ૬
સાજન સમજે અમર કે ઇજ આએ ફિરમાન.	આશકથી૦ ૭

૪૯ કાફી. રાગ-ઈજ.

ન્યાર વિચાર પાણુકે, છડવો બઈ પરાઈ આસ	ન્યાર૦ ટેક
બઈ પરાઈ આસ કૂડ મિંનથી નિરાસ	ન્યાર૦ ૧
રાણા દિસણમેં જે અએ, સે પણ થીંધા નાસ.	ન્યાર૦ ૨
મોલ બગીચા રથ પાલખી, મિથ્યા સ્વર્ગ આવાસ.	ન્યાર૦ ૩
ખવાબ જેડયું ખુસ્તું સલે, દુનિયાં મૃગજલ ભાસ,	ન્યાર૦ ૪
સુખ દુખ લહેસ્ત દોજકજે મિણીકનાંથી ઉઠાસ;	ન્યાર૦ ૫
જાત અસલ કઈ મેંધરા, તેં જો તું કરકીં સમાસ.	ન્યાર૦ ૬
ખોજે દિસ દિલ જહાનમેં આએ કેંજે પ્રકાશ	ન્યાર૦ ૭
સાજન ચએ સમજી કીજે નિજ સ્વરૂપ નિવાસ.	ન્યાર૦ ૮

૫૦ કાફી—રાગ ઈજ.

સુખસરૂપજ પાણુજે તેમં વઈ કિજે વિસરામ	સુખ૦ ટેક.
વઈકિજે વિસરામ અમરધર આરામ.	સુખ૦ ૧
નામરૂપ કલ્પિત શય, કર વિરત ઉપરામ.	સુખ૦ ૨
રાણું મંજે સે ભરમના મૂમલ મિથ્યા ભામ.	સુખ૦ ૩
ચિદગગનમેં ગરકથી, અહોનિશ આઠો જામ.	સુખ૦ ૪
પરપંચથી ન્યારો ઐયેં સાક્ષીસેં નિજધામ.	સુખ૦ ૫
મુરતી સુમરતી ઈંચ ચવે તું બ્યાપક સલ ઠામ.	

કોઈ કલપના ન થટે એડો સે સ્વે આરામ.
સાજન ચએ ઇં સમજી, થીજે પૂરણકામ.

સુખ૦ ૬
સુખ૦ ૭

૫૧ કાફી-રાગ-રાણેજો.

એડી સમજ પૈયસ વો રાણું મુંજો સેજ સમાણું; અલા એડી૦ ટેક.
કામ લેજી સોખતમેં, મ્યાંઅલા મિડે વેમ વેયસ. વો રાણું૦ ૧
રાણું સોઢો આંઈ ન હુંવાં, મ્યાંઅલા, ખોજે ખખર થૈવસ. વો રાણું૦ ૨
જાત અસલજી સેજ સચી, મ્યાંઅલા, મુર્ષદ સેન કૈયસ. વો રાણું૦ ૩
ચિત ચૈતનમેં ગરકથેયો, મ્યાંલા, કીન જીધાઈ રૈયસ. વો રાણું૦ ૪
સાજન ચએ વાસલ હક થયો, મ્યાંલા, વહો ભાગ ભુર્યાસ. વો રાણું૦ ૫

૫૨ કાફી રાગ-ઈજ.

મિથ્યા હી તન ધન વો સરત્યું, પિંડ જો પાણુ સુજાણો. અલા
મિથ્યા૦ ટેક.

ખાલાપણુ ંયો ખેલમેં, મ્યાંઅલા, વિષયે વિંજયો જોખન. વો સરત્યું૦૧
વૃદ્ધપણું મેં દુખધણાં, મ્યાંઅલા, દોષે ઇન્દ્રિયું થકન વો સરત્યું૦૨
ઠાઠ ખન્યો હી ન રોંધો, મ્યાંઅલા, જીં પિપરજી પન વો સરત્યું૦૩
કૂડ મિંજાથી દૂર ચિધ, મ્યાંઅલા, વેધ વિચાર્યો વતન, વો સરત્યું૦૪
જાની આએ જાનમેં; મ્યાંઅલા, જોડી જે તંમે મન, વો સરત્યું૦૫
હાજર આએ મિણી વટે, મ્યાંઅલા, સેજ ચએતો સાજન, વો સરત્યું૦૬

૫૩ કાફી રાગ-ઈજ.

પિંડ જે સરૂપજો સુખવો જેડયું વારંવાર વિચાર્યો અલા, પિંડજો ટેક.
મે.જમજા હી જે દીશો, મ્યાંઅલા સેતાં મૃગજલ લુખ, વો જેડયું૦૧
દેહ મૂમલસે આંઈ ન હુંવો, મ્યાંઅલા, ઇઅસત જડ દુખ; વો જેડયું૦૨
મુર્ષદ કામલકે પુછી, મ્યાંઅલા, સમજી ગિનજો રૂખ, વો જેડયું૦૩
દત ઉપાધિકે છટે, મ્યાંઅલા, ક જે જ્ઞાનકે સુખ. વો જેડયું૦૪
સાજનચે સમજી સ્વે ધિયો, મ્યાંઅલા, વરી ન અચજો કુખ. વો જેડયું૦

૫૪ કાફી રાગ-ધન.

ચિદ ગગનમેં ગરક પો જેડયું પિંડ જે સ્વરૂપ સમાણ્યું અલા.

ચિદ ગગનમેં ટેક૦

તમ અજ્ઞાન સે મિડે બ્યો, મ્યાંઅલા, ઉચ્યો જ્ઞાન અરક, વો જે૦૧
અસલ હુઓ જે સેજ રેઓ, મ્યાંઅલા, મિટેઆ બેઆ તરક, વો જે૦૨
થઈ હિકડાઈ હકસેં, મ્યાંઅલા, રેઓ કીં ન ફરક, વો જે૦૩
અખેરસ આનંદ ઘાગું. મ્યાંઅલા, થયું તેં મેં લરક, વો જે૦૪
સાજન ચચે સુખ ચે ન સગાં, મ્યાંઅલા, એડો આચે ધરક, વો જે૦૫

૫૫ કાફી.

(પદ રાગ, 'નિરંજન નામ નિરાકારે જપે મેં ન અચે ' ઇન ભીમસીંગે
પદ જે રાગ)

અહો નિશ જ્ઞાન વિચારે સિયાણા કીજે; ટેક૦
કાલ જે કોરીઓ જાણુ કાયાકે વલા, ભૂત ભૌતિક અસારે,
સિયાણા૦ ૧
સંતેજે સંગમેં નિત નિત વેજે વલા; ખ્યો છડે આરપંપારે,
સિયાણા૦ ૨
અમૃતરૂપી વચન સાધેજા વલા, સમજી ગિનજે તેંજો સારે,
સિયાણા૦ ૩
જન્મ મરણ જા સંકટ વેધે વલા, મહા સુખ થીંધે અપારે. સિયાણા૦ ૪
દ્વૈત દૃષ્ટિ કે ફૂર કરે ને વલા, શુદ્ધ દૃષ્ટિસેં ન્યારે. સિયાણા૦ ૫
સાજન ચચે દેહલાવ છદે ને વલા, કર વૃત્તિ બ્રહ્માકારે. સિયાણા૦ ૬

૫૬ કાફી.

(' પલિયાં પત્ર ન રોંધી પ્યારા. દિલડી તો ધારા ' ઇન ભિલંધણ
કાફી જે રાગ.)

ગુફઅરણ સુખકરણ તેંજો સરણ ગિમન ચાર તું ગુફ૦ ટેક.

હી ત્રિલોક તેમે થોક ઇશિય ફોક કો ખોયે
સુરતરૂ છદે ખાવર થદે ઇતધર અદે તો મોયે;

પિંડ કે મંજે ને હુશિયાર તું. ગુરૂં ૧

જગજા કાર સખાહી અસાર હી ઘરખાર સે કૂડા
મનજા મૂઠ વનજા ભૂંઠ સે ઇન કીચમે મૂડા;

તેમે કો થીયે તૈયાર તું. ગુરૂં ૨

પિંડ કે લખે ચિદરસચખે તનતે મખે ને રોજે
નિત સતસંગ સહિત ઉમંગ ઇન જલ ગંગમે પોજે;

ગુરૂ ઉપદેશ તેં કર ખ્યાર તું. ગુરૂં ૩

પાણુ સુખાણુ છડ બઈ તાણુ, ઘર ગુરૂ વાણુ, હાણુ હિયે,
લવલય મિટે પીડા ફિટે, ઓસડ ઘટે ઇ જપીએ

અખીયેં કે ઉઘાડે ન્યાર તું. ગુરૂં ૪

સાજન સમજ પેરેં નમજ દુખડા ખમજ જે ઇનમેં

આનંદરૂપ તુંજ અનૂપ થીને ભૂપ તનહિનમે.

મૃગપતિ મંજ અયેં ન સિયાર તું. ગુરૂં

૨ મુજરાતિ કાવ્યો.

૧ પદ—રાગ-સમયાનુસાર.

('અનુભવી આનંદમાં અભરસના ભોગીરે;' એ મુદ્ગદાસનાં પદનો ઢાળ.)

જીવન તારૂં જાડ છે; દેહ નાશ થાશેરે
પાણી પૂર જેમ વહી જાયે, એમ અવસર જાશેરે જીવન૦ ટેક
લજનને ભૂલી કરી, તનમાં કુલાયોરે
પ્રપંચમાં પચી કરી, માનખો ગમાયોરે. જીવન૦ ૧
વિવેક તો ઉપજ્યો નહિ, વૈરાગ્ય ન જાણેરે,
સાધુસંગે ખેસે નહિ, વિષય સુખ માણેરે. જીવન૦ ૨
તારૂં મારૂં કરતો ફિરે, તુંને શાન્તિ ન આવેરે;
સતગુરૂનાં ચરણે આવી, શીશ નમાવેરે. જીવન૦ ૩
દારા સુત પરિવારમાં, લોભે લોભાણુંરે.
કહે સાજન તું સમજ્યો નહિ, મુરખા ઘંઘાણુંરે. જીવન૦ ૪

૨ પદ રાગ-એજ.

વારેવારે તને શું કહું, તું સમજ સારેરે,
સતગુરૂ સમજાવી કહેતે, સાંભળ કાનેરે. વારે૦ ટેક.
દાસપણું ને દીનતા, તને ધીરજ ન આવેરે,
આઠ પહોર વિશ્લેષ કરે, રયો ધનને ધ્યાવેરે. વારે૦ ૧
હર્ષ શોક લાલ હાણિમાં, તે ચિત્તડો પ્રોયોરે
કાચમણિને કારણે મુરખ, હીરો ખોયોરે, વારે૦ ૨
તારો સરૂપ તું જોઈ લે, તું ક્યાંથી આંવોયોરે
હું મારૂં માની લીધું, તારે જીવ કહાવોયોરે. વારે૦ ૩
આદિ અંત મધ્ય એક છે, એવું સમજ રહીએરે,
કહે સાજન હુંપદ મૂકી કરી, મહામુખ તો લહીએરે. વારે૦ ૪

('રાગ—હરિભજનવિના દુઃખદરિયા સંસારનો પાર ન આવે.')

હાંરે હરિ ભજતો નથી, સુદર દેહ પામ્યો તે અકારથ જાય છે;
મિથ્યા પરપંચ, સુપનાવત સંસારમાં શું ભરમાય છે? ટેકું
સંત હેત કરી સમજાવી કહે, તું મુરખ શાને ભાર વહે ?
લવમાં ભટકે બહુ કષ્ટ સહે, હરિ—૧
એવો માનખો જન્મ પામ્યો પ્રાણી, તેં હરિભગતિ કાંઈ નવ જાણી
સંત સેવ્યા નહિ આનંદ આણી. હરિ—૨
સતસંગતમાં નિત નિત જોઈએ, ત્યાં જ્ઞાનસ્વરૂપી ગંગ નાઈએ;
એમાં નહાતાં પાવન થાઈએ. હરિ—૩
સંત વચન કહે તે ઉરમાં ધરિએ, બીજી વિષયવાસના પરહરિએ;
એક આતમપદ નિશ્ચય કરીએ, હરિ—૪
એવું સમજે તારે સુખ થાશે, તારાં જનમ મરણનાં દુખ જાશે;
સાજન સઉમાં સરખું ભાસે. હરિ—૫

૪ પદ રાગ—એજ.

એવું સમજી લે, મુદ્ધ વિચારે જોને, સમલે શ્રીહરિ;
બીજો નથીરે કાય, કેવલ બ્રહ્મ રહ્યો છે પૂર્ણ સભરા ભરી. ડેક.
હરિ ત્રિગુણ થકી વિસ્તાર કર્યો, કરી નવ પંદર પોતે પ્રસર્યો;
એણે અનેક પ્રકારે રૂપ ધર્યો. એવું—૧
એતો ઘટઘટ રાસ રમેવાલો, આણું ઠામ નહિ એ વિણું ઠાલો;
વૃદ્ધ યૌવન ક્યાં દીશે બાલો. એવું—૨
જ્યાં જેવો ત્યાં તેવો દીશે, હય ગજ નરસિંહ કીહાં કીશે;
એવું નિચે કર વિશવા વિશે. એવું—૩
જેમ કંચનથી બહુ ઘાટ થયા, કંચનથી લિજ્જ ન જાય કયા;
ઘાટ છોતે પણ કંચનમાં રયા. એવું—૪
જેમ લહર સમુદ્ર તે લિજ્જ નાંહી, તેમ ભાંડ અનેક તે મૃતિકાહી;
સાજન સહુ વસ્તે બ્રહ્મમાંહી. એવું—૫

૫ પદ રાગ—મલાર.

ભાઈરે, નિજ સ્વરૂપ ભૂલી કરી, શાને રયો અથડાયે;
વાક્ય ભલના શબ્દમાં, મૂરખ રયો ભરમાયે. નિજં ટેક.

ભાઈરે સ્વર્ગાદિક સુખ જાણીયે, જેવું જાંજવાં પાણી
તે સુખ શ્રવણે સુણી કરી, કર્મ કરે હેત આણી. નિજં ૧

ભાઈરે, કાશી કેદાર દ્વારામતિ, યમુનાતટ જાએ
અંતરતાપ ટલે નહિ, જો તીરથમાં નાએ. નિજં ૨

ભાઈરે, જપ તપ વ્રત બહુધા કરે, કષ્ટ સહે અતિભારી;
તોએ શાન્તિ ન ઉપજે, જો હોય દેહ અહંકારો. નિજં ૩

ભાઈરે સંત સમાગમે સુખ બહુ, હૃદે શાંતજ થાએ
જ્ઞાન યથારથ ઉપજે, આનંદ ઉર ન સમાએ. નિજં ૪

ભાઈરે, ઉલટ ફિરીજોને આપને, મૂલ જીવન તાંડે,
સાજન સ્વરૂપ વિચારતાં, નથી હું ને માંડે. નિજં ૫

૬ પદ રાગ—એજ.

ભાઈરે, સ્વે વિલસી રયો આતમા, જો આપોયું ખોઈ
ચાંદ લોક વૈકુંઠ લગે, ખીજો દીશે ન કોઈ. સ્વેં ટેક.

ભાઈરે, અનંત પ્રકારે પરવર્યો, જેમ કંચનનારે ઘાટ;
તંતુથી પટ નીપજે, એમ રચ્યો વિરાટ. સ્વેં ૧

ભાઈરે, એક માટીનારે જાણીએ જેમ ભાંઠ અનેક
વસ્તુવિનારે વિશ્વ નહિ, સમજી લેને વિવેક. સ્વેં ૨

ભાઈરે, સમ્યક દષ્ટિ કરી જોઈ લે, નથી વાલાને વેરી,
રૂપ સર્વ છે રામનાં, જેમ સમુદ્રે લહેરી. સ્વેં ૩

ભાઈરે, નિર્ગુણ પ્રહ્લ સગુણરૂપે, દીસે જાતિને વર્ણ
સાજન સમુજે સંશયટણે મટી જાય સંસર્ણ. સ્વેં ૪

૭ પદ રાગ—ધનાશ્રી.

(આજની ઘડીરે ધન આજની ઘડી—એ ઢાળ.)

આનંદ થયોરે મારે આનંદ થયો, પરમાનંદ ભયો;
હવે અખંડ ઓળખ્યો આપ, મારે આનંદ થયો. ટેક૦

જનમ મરણ જાળમાં હું દુઃખ ઘણું સહ્યો
સતગુરુ કૃપા કરી ત્યારે, લક્ષ એ લહ્યો— હવે૦ ૧

ચરાચર હરિ વ્યાપક એક, સમજાવી કહ્યો
જ્ઞાનઅર્ક ઉદય થયો ત્યારે તિમિર ટળી ગયો— હવે૦ ૨

પરિબ્રહ્મ પરમાત્મા તે, પોતે પ્રગટ્યો,
જીવ શિવ વિચારતાં, એક કેવળ રહ્યો— હવે૦ ૩

આદિ અંત મધ્ય ચિદાનંદ રૂપ, દ્વૈતપાણું વયો,
સાજન સર્વે સ્વરૂપ આપ, જીતું નહિ નયો— હવે૦ ૪

૮ પદ રાગ—એજ.

સમજ પડીરે એવી સમજ પડી;

એક સ્વયં બ્રહ્મસાક્ષાત એવી સમજ પડી— ટેક૦

થાવર જંગમ જીજીઆ, એવી નાખી છે અડી
વસ્તુગતે પરમાત્મા તે કોઈક શકે કળી— એક૦ ૧

જીવપણું અનાતમ દેહ વાસના ગળી
બ્રહ્મઅગ્નિમાં કર્મ કાષ્ટ ગીયાં છે બળી. એક૦ ૨

સર્પતણો ભાવ ગળ્યો, જાણી જેવરી
ત્વંતતનો લક્ષરૂપ, વસ્તુ તે મળી— એક૦ ૩

અનંતરૂપે આપ ભાસ્યો, ભિન્નતા ટળી;
સાજન સર્વો સ્વસ્વરૂપ, જાણ્યો તે ઘડી. એક૦ ૪

(' જન કોઈ જોધને કરે સમાગમ સંતનો ' એ વેરાગીના પદનો ઢાળ.)

જનશાને લે શિરભાર, કોએ નહિ તાફેરે
તાફે મૂલસ્વરૂપ વિચાર મૂકી દે હું માફેરે—ટેક.
પંચભૂત નહિ તું પ્રાણુ તું ન હોએરે
નહિ મન બુદ્ધિ ચિત અહંકાર ઉપાધિ ન કોએરે—જન૦ ૧
ઇન્દ્રિય મનાદિ કરે વ્યાપાર સત્તા તારી એનેરે
તું ચેતન સાક્ષી સ્વરૂપ, માની લીધું દેહનેરે—જન૦ ૨
જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિમાંએ અનુસ્યુત પોતેરે
એવો જ્ઞાન સ્વરૂપ તું આપ, બીજો શું જોતેરે—જન૦ ૩
યુલ સૂક્ષ્મ કારણ દેહ, તે નહિ તારેરે,
નહિ સાજન એક અદ્વૈત ચિદાનંદ સારેરે.—જન૦ ૪

૧૦ પદ રાગ-એજ.

ગુરૂ પદ રજનો મહિમાએ શું કહું વિસ્તારીરે
ગુણાતીત ગોવિંદ સ્વરૂપ, સદા સુખકારીરે. ટેક૦
શું વાણીએ કરીએ ઉચ્ચાર, કહ્યામાં ન આવેરે,
સતગુરૂ પરમારથ રૂપ શ્રુતિસંગ ગાવેરે— ગુરૂ૦ ૧
દીધો જ્ઞાનતણો ઉપદેશ અજ્ઞાન મટાવ્યોરે
નિજ આતમ પ્રહ્લસ્વરૂપ, એવો સમજાવ્યોરે— ગુરૂ૦ ૨
નામરૂપ પદારથ જેહ, તે સર્વ વિનાશીરે
તું ચેતન ચિદાનંદ સ્વયં પરકાશીરે, ગુરૂ૦ ૩
હવે પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ યથારથ જાણ્યોરે
નહિ સાજન જેમનું તેમ, અનુલબ આણ્યોરે— ગુરૂ૦ ૪

૧૧ પદ રાગ-એજ.

જન સમજી લેને સિદ્ધાંત; વૃથા શું ભટકેરે
ચેતી લેને અતુર સુખાણ, મિથ્યામાં શું અટકેરે; જન૦ ટેક.

નથો ઉપનો પહારથ કોઈ ભરમે આ ભાસ્થુરે,
તેમાં મોહી રહ્યોરે અબાણુ મોહસપેં આસ્થુરે. જન૦ ૧.

નિજ છાયામાં કલ્પી વેતાલ, જેમ બાલ ડરે છેરે,
આ મૃગજલ જેવો સંસાર, શું ભરમી મરે છેરે. જન૦ ૨

પ્રત્યક ચૈતન પ્રહ્લ સ્વરૂપ, તે દીધું વિસારીરે,
અસ્થિ માંસ મળળને રૂધીર, અહં માન્યો વિકારીરે, જન૦ ૩

મૂકી દે અનાતમ ભાવ, પરિપ્રહ્લ પોતેરે
થાશે દ્વૈતવૃત્તિનું નાશ, યથારથ જોતેરે. જન૦ ૪

ખયુખ્ય તે કહેવા માત્ર નથી તે મનમાંરે,
તેમ સાજન નામને રૂપ નહિ આતમમાંરે. જન૦ ૫

૧૨ ૫૬ કાફી.

અહંપ્રહ્લ કેનેરે, મૂરખ માન કહ્યો
ધ્યેયનથી બીજોરે, ધ્યાતા શું માની રહ્યો.— અહં'૦ ટેક.

કોટિજનમ દેહભાવ ધરીનેરે ભરમે ભટકયો ભૂર;
શુદ્ધ વિચારે જોને તપાસીરે, આતમનેરે ન દૂર.
બાહિર દષ્ટેરે શું અધ અંધ થયો. અહં'૦ ૧

અસ્તિ ભાતિ પ્રિય અખંડ પોતેરે, નાગરૂપ કલ્પિત
અક્ષરાતીત અચલ અવિનાશીરે, અનુભવરૂપ અદ્વૈત.
શ્રુતિ એમ કહે છેરે, બ્યાપક એક છયો. અહં'૦ ૨

લેહ ભર્મના દૂર કરીને, પ્રહ્લઆતમ એક જોય,
નેતિ નેતિ એમ વેદ કહે છે, શેષ બીજો નહિ કોય
સમજી રેનેરે છો જીનું ન નયો.— અહં'૦ ૩

કારણ કારજ દ્વૈત કલ્પના, મિથ્યા માયા ભાસ,
સાજન લક્ષ વિચારી જોતાં, નહિ સ્વામી નહિ દાસ;
જ્ઞાન રવિ પ્રગટયોરે તમ અજ્ઞાન વયો.—અહં'૦ ૪

૧૩ ૫૬ રાગ-માલકે'શનીજાયા.

(લાલન આંખે લાડકો, એ લાળ.)

શ્યાણા એતી લે મન માનવી, તને વેઢવાણી એમ કહે,

તને વેઢવાણી એમ કહે—શ્યાણા૦ ટેક.

વિષય વિકારમે' શુંદે લોભાણો, છિન ઘટિકા છે;

વાદળ છાયા થઈને જાશે, મિથ્યા મૂકી દે—શ્યાણા૦ ૧

સંકલ્પજ તારા નષ્ટજ થાશે, સંતસમાગમેરે

શ્રોત્રી નિંહી ગુફને શરણે જાતાં દ્વેતનો થાશે ક્ષે—શ્યાણા૦ ૨

સત મિથ્યાનું કરી વિવેચન, લક્ષ ગ્રહીને લે;

મૂક મનોરથ બ્રહ્મ છો પોતે, એમાં નથી સંદે—શ્યાણા૦ ૩

ઉપનિષદનાં વચન :સાચાં, અંતર ધારિયે તે;

ચિદાનંદ રૂપ છે તારું, સમજતાં તનમે'—શ્યાણા૦ ૪

બંધને મોક્ષ નહિ કાંઈ તારે, શાને રાખે લે,

સાજન શુદ્ધ સ્વરૂપ વિચારતાં આનંદ થાય અક્ષે—શ્યાણા૦ ૫

૧૪ ૫૬ રાગ-એજ.

ઘેલા અંતે તારો કોણ છે, કરી લેને વિચાર;

કરી જોને વિચાર—ઘેલા૦ ટેક૦

ધંધો કરતાં કૈંયે ન થાકો, માથે ઉપાડી ભાર;

ખોટા ખેલમાં માનખો ખોયો, પછે ખાશો પેનાર,—ઘેલા૦ ૧

મારું મારું કરી તું મુંજાણો, મુકે દે અહંકાર;

ધનદારા સુત ધામ ન તારું, મિથ્યા છે સંસાર.—ઘેલા૦ ૨

પરાક્રમ પાપ કરી ધન કીધું, ભરી મેલ્યા ભંડાર

તે સરવેને મૂકી જાશે, ઘણા લેશે અવતાર.—ઘેલા ૩

તારું કર્યું તુંજ લોગવશે, લક્ષ ચોરાશીવાર,

તે માટે તું માનને મૂરખ, લક્ષ સ્વરૂપ સંભાર—ઘેલા૦ ૪

દેહ અનાતમભાવ તજીને, અય આતમાધાર

સાજન કહે શું જૂલી ગયો છે ઉલુક! આંખ ઉઘાડ.—ઘેલા૦ ૫

૧૫ પદ.

‘હરિએ મારે શું લખ્યું છે’—એ લાગ.

અભાગી નર કાં થયો બ્યભિચારીરે, સ્વરૂપ વિસારી દીધુરે—અભાગી૦
જ્ઞાન સુધારસ મૂકી કરીને, વિષય વિષ લઈ પીધુરે—અભાગી૦ ૧
પતિવ્રતા ધરનાર તણને, ગણિકાશું મન રીધુરે—અભાગી૦ ૨
મઈ મૂકીને નીર વહોવ્યું, એ શું અવડું કીધુરે—અભાગી૦ ૩
બ્રહ્મ વિત ગુરૂનું શરણું ગ્રહીનેરે, તત્ત્વ ન સમજી લીધુરે—અભાગી૦ ૪
સાજન કહે દેહ આતમ માન્યોરે, તેણે ન કારજ સીધુરે—અ૦ ૫

૧૬ પદ રાગ—એજ.

વિચારી જોને કોણ સ્વરૂપ છે તારું, મૂરખ મન શું ભરમાણુરે.
વિચારી. ટેક૦
દેહ અધ્યાસે ભૂલો પડીનેરે, જન્મો જન્મ ભટકાણુરે. વિચારી૦ ૧
તન ધનદારા સુત ધામ ન તારુંરે, લોભે શું લલચાણુરે વિચારી૦ ૨
નિશ્ચલ ચિત્ત કરી કૈયે ન બેઠોરે, તૃષ્ણા માંહે તણાણુરે—વિચારી૦ ૩
સંતસમાગમ મૂકો કરીનેરે, મિથ્યામાંય મુંબાણુરે—વિચારી૦ ૪
શ્રુતિ સ્મૃતિ સંત કહે છેરે, સમજેઆનું આ ટાણુરે—વિચારી૦ ૫
સાજન કહે જો નિજરૂપ ન જાણુરે, તો પછે થાઈશ પાણુરે.—વિચારી. ૬

૧૭ પદ રાગ—એજ.

ચિદાનંદ એક અદ્વૈત તું આપે, ભરમણા મુકી દેનેરે—ચિદાનંદ૦ ટેક૦
અંતર આતમ સ્વયં પ્રકાશીરે, બીજો ધ્યાવે શેનેરે.—ચિદાનંદ૦ ૧
ઉત્પત્તિ નાશ કલ્પના ઠેવીરે, નભવત બ્યાપક તેનેરે.—ચિદાનંદ૦ ૨
જીવ ઇશ બે માયા કરોતિરે, સાર સમજી રહેનેરે—ચિદાનંદ૦ ૩
ભાગ ત્યાગ લક્ષણ એ કરીનેરે, લક્ષ ગ્રહીને તું લેનેરે.—ચિદાનંદ૦ ૪
મનવાણી જ્યાં કોએ ન પોચેરે, કાયકલેશ ન જેનેરે.—ચિદાનંદ૦ ૫
સાજન કહે નિજરૂપ જાણીનેરે, નિઃશંક અહં બ્રહ્મ કહેનેરે—ચિદાનંદ૦ ૬

૧૮ ૫૬ રાગ—પીલુનીછામા.

‘ રંગીલી રાધે હરિ સાથે કહેવો અભિમાન ’—એ ઢાળ.

મિથ્યાનો કેહવો અભિમાન, ટળીને જાશેહારે,—

કાલે ક્ષય થાશે—મિથ્યા૦ ટેક.

રજ વીરજનું શરીર બંધાણું દીસે છે પ્રગટ પરમાન.—મિથ્યા૦ ૧
ખટ વિકારી અત્યંત મલિન છે, તેનું શું કરીએ ગુમાન.—મિથ્યા૦ ૨
તન ધન યૌવન ઉડી જવાનાં, શુંદરે થયો ગુલતાન—મિથ્યા૦ ૩
નામરૂપ તે કલ્પિત કહીએ, ભરમે થયો છે ભાન—મિથ્યા૦ ૪
તું નહિ કોનો કોઈ નહિ તારું, સમજી લેને એવા શાન.—મિથ્યા૦ ૫
સાજન કહે આતમ ભજી લે, ચેતી લેને સુજન—મિથ્યા૦ ૬

૧૯ ૫૬ રાગ—એજ.

કરવો એવો નિરધાર, પરિબ્રહ્મ પોતે હારે, વિચારી જોને કરવો. ટેક.
સ્થુલ સૂક્ષ્મ કારણ દેહથી, ન્યારો યોલણહાર—કરવો૦ ૧
દેહ ઇન્દ્રિય પ્રાણ, અંતઃકરણનો સાક્ષી સર્વ પ્રકાર.—કરવો૦ ૨
સર્વાતીત સર્વમાં વ્યાપકરે, એક અદ્વૈત અપાર—કરવો૦ ૩
શુદ્ધ નિત્ય મુક્ત અસંગ અનાદિ, અધિષ્ઠાન આધાર—કરવો૦ ૪
સત ચિત આનંદ અજઅવિનાશી, રહિત અવસ્થા ચાર?—કરવો૦ ૫
સાજન કહે નિજરૂપ સનાતન, બીજો સર્વ અસાર—કરવો૦ ૬

૨૦ ૫૬.

‘ અગમબેદ અનલનો મારગ ’ એ અખાનાં પદનો ઢાળ.

પ્રત્યક ચેતન લક્ષને બૂલી, માની લીધુંદે સંસારી,
કર્તા ભોક્તા આપ થઈને, આતમ લીધું વિસારી.—પ્રત્યક૦ ટેક.
દેહ અનાતમ ભાવ કરીને અંધ થયોરે અભાગી,
અવિદ્યાએ આવરાણો ત્યારે, વિષયવાસના જાગી—પ્રત્યક૦ ૧

૧ જાગૃત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ, તૃપ્તિ એ ચાર અવસ્થાથી ૫૨ છે આત્મા.

હું કારો હું ગોરો બાલક, હું ચૈવલ મહમત્તે,
 શક્તિહીન વૃદ્ધ હું દુર્બલ, કૃશ થયો કુમલાતો.—પ્રત્યક ૨
 મરણહાર હવે હું મરી જાઈશ, શી ગતિ મારી થાશે,
 ધર્મરાય મારાં લેખાં લેશે, કેમ જવાળે અપાશે.—પ્રત્યક ૩
 હું અપરાધીને કોણ મુકાવે, અનર્થનો છેહ ન આવે,
 જીવ થઈ જાજી પડીઓ, જન્મ મરણ દુઃખ પાવે—પ્રત્યક ૪
 એમ અજ્ઞાન અંધારે ભટકે, જેવો અંતર આશે,
 સાજન કહે ત્યારે શાન્તિ થાશે, જ્ઞાન રવિ પરકાશે.—પ્રત્યક ૫

૨૧ કાફી.

‘સેર આંકે સારીઆં સજડો દી’ એ ગોસ્ત મહમદની કાફીનો ઢાલ.

કરવું અખંડ સતસંગ, સમજ મન કરવું અખંડ સતસંગ;
 સરવે સંશેનો થાશે ભંગ—સમજ ૦ ટેક.
 ઓત્રી નિબી ગુફને શરણે ભતાં આનંદ ઉપજે અંગ—સમજ ૦ ૧
 સંત સમાગમે નિત નિત જાઈએ, નાઈએ જ્ઞાન સ્વરૂપી અંગ.

સમજ ૦ ૨

સંત વચન જ્ઞાનામૃત લાખે, અદ્વૈત ચાલે પ્રસંગ—સમજ ૩
 આતમ અનુભવ નિશ્ચય થાશે, નિજ આનંદ ઉમંગ—સમજ ૪
 રૂપ અરૂપી આપહી ભાસે, ભૂમારૂપ સલંગ—સમજ ૫
 હરિ ગુફ સંત પ્રતાપે સાજન કહે, સ્વયંઅવિનાશી અભંગ—સમજ ૬

૨૨ કાફી. રાગ-એજ.

કોઈ શું ન કરીએ પ્રીત, વેલીરે બેની, કોઈશું ન કરીએ પ્રીત,
 તારો સ્વરૂપ છે સર્વાતીત—વેલીરે બેની. ટેક.

સ્થાવર જંગમ દૃષ્ટ્યહારમ, નામરૂપ કલ્પિત—વેલી ૦ ૧
 મન ચિતારે ચિત્રજ કાઢ્યાં, નાનારૂપ રંગિત—વેલી ૦ ૨
 સ્વપ્ન સરીખો સંસાર છે બુઠો, દીપશીખાની રીત—વેલી ૦ ૩

નભનીલતા શીખમાંહે રૂપો, જેમ ભરમે થાય પરતીત-વેલી૦ ૪
સ્વર્ગાદિક સુખ ભાંજવાં પાણી, મિચ્યા છેરે અતીત-વેલી૦ ૫
સાજન સ્વે અવિનાશી આતમ, સમજી રહેને અદ્વીત-વેલી૦ ૬

૨૩ કાફી.

‘નેણુલે મારી છું.’ એ ગોસ્ત મહમદની કાફીનો તાળ.

સંતે સાન કહીરે બેનો બીજો કોઈ નહિ.—ટેક.
જલથલમાં બ્યાપી રહ્યો, સર્વે સૃષ્ટિ મધ, રે બેનો—૧
સચરાચર વિલસી રહ્યો, સાણુ કોણુક લઈ, રે બેનો—૨
પાર એનો કોઈ નવ લહે, ગોતી થાકા કહિ રે બેનો—૩
ગુરૂ કૃપા થકી જાણીએ, લક્ષ આપે સહી રે બેનો—૪
હરિ ગુરૂસંત કૃપા કરી, સાજન નિશ્ચેરે ગ્રહી રે બેનો—૫

૨૪ કાફી. રાગ-ધન્ય.

પરમાનન્દ લયો, રે બેનો, સોએં પદ નિશ્ચે થયો.—ટેક.
હું બલેહારી ગુરૂદેવની, સમજવીને કયો રે બેનો—૧
શું કહીએ કહેવાય નહિ, લક્ષ એવો લયો રે બેનો—૨
હું નહિ, તું નહિ, તે નહિ, બાકી છે તે રયો રે બેનો—૩
સાજન સ્વરૂપ વિચારતાં સંશય સર્વે ગયો રે બેનો—૪

૨૫ પદ. રાગ—સોરઠ સામેરી.

જેને વિચારી તું કયાં થકી આવે ઝો, જાતે સમાઈશ શેમાંરે,
મૂલ સ્વરૂપ વિસારી કરીને, વળગી રયો છો વિષેમાંરે. જેને૦ ટેક,
આઠ પહોરમાં વિષય સુખનો, ચિંતવન કરતે ન ચુક્યોરે;
સંતસમાગમ કડવું લાગે, ભૂર થઈને ભૂક્યોરે.—જેને૦ ૧

દેહ અહંકારી થઈને મૂરખ, સુત વિતદ્વારાયે મોહોદે,
 બાલક યૌવન વૃદ્ધ માની પોતાને, તત્ત્વ તપાસી ન જોયો દે જોને૦ ૨
 સરવર કાંઠે ઉભો રઈ, કોઈ પુરૂષે જલમાં જોયુંદે,
 અવદ્ય પોતાને નિશ્ચે કરીને, શીશ કુટી કુટી રાયુંદે જોને૦ ૩
 ક્રુધા પિપાસા ધર્મ પ્રાણના, હર્ષ શોક તે મનનાદે
 લારવાઈ શું લાર વહે છે, જરા મૃત્યુ તે તનનાદે. જોને૦ ૪
 બ્રાન્તિ લરમના મૂકી કરીને, અહં આત્મ દૃઢ કીજે દે,
 સામાજન કહે સતગુરૂ પરતાપે, પરમ સુધારસ પીજેદે જોને૦ ૫

૩ હિંદી કાવ્યો.

દોહા.

હમરી સખ સજ્જનનિકું, વિજ્ઞાપન હે એહ
કુપિત નહોવહુ દોષ લખિ, કરીં સુતપિતુષત નેહ—૧
સજ્જનકી યહ રીતિ હે ગુનહી અહન કરિં લેત
જયું મરાળ તણ નીરકું ક્ષીર નિકાસત શ્વેત.—૨
કનકોપલકું શોધી કે, લિન્ન કરત સોનાર
ત્યું સખ દોષ નિકાશી કે, સજ્જન લેહુ સુધાર.—૩
ચઢન મેરૂ ગિરિશિખરપર, વ્યર્થ ચીટિકી ચાહ
ત્યું કવિત્વ પદ કહનકો, રંચનેં મુહિ ઉત્સાહ.—૪
જ્ઞાન પાય ગુરૂદેવતં, સોઈ પ્રગટ કરી દીન્હ
જૈસો ખાયો નાજ તસ, ઉગ્ગારહિ બૈં ચિન્હ.—૫
આઘ મૂલ જીવન જી ગુરૂ જીવન મૂલ સુ આહિ
મૂઢાવસ્થાતેં તરૂહી જીવન તુલ્ય સદાહિ.—૬
દેવ કરણુ બે દુતિય ગુરૂ, દેવ કરણુ લય મોર
દેવકરણુ ઉપદેશ દે દેવકરણુ શિર મોર—૭

કવિત.

તનકુંન પૈયે યહ જૂતનકો, હૈયે જૈયે,
ફિટિ કાલ પાય રૈયે આરખલ બલલો;
નાઉ સુનિ ગુનીજન ભાઉ ન ડિંગાઉ મન,
નાઉ અરૂ રૂપ સો તૌ માયિક અકલલો;
ક્રિયા સુની હૈયા ફિટિભાત બે પૈ તૈસી હોવે,
અક્રિયમેં ક્રિયામતિ કહી ચિત્તમલ લોં;
સજ્જનકું સાજન કહત મન ભાવ ધરી;
દોષ કર જોરી કરિ નમન અસલ લોં—૧

અવિત.

દેહ એહ ખોળા ને કહૈ સો કછુ ખોળા નાંહિ
 દેહ એહ ખોળા ને કહૈ સો કછુ ખોળા હૈ
 નામ યહ સાજન કહૈ સો નહિ સાજન હૈ,
 સાજન સો સજજન સમુદ્રહુકો મોળા હૈ;
 નામ અરૂ રૂપ સો હૈ સખ ભ્રમકૂપ તાકો
 અકલ અનુપ સાછી બ્રહ્મધંક સોળા હૈ
 તાકે ને હૈ જ્ઞાની સો ન કાહુકે હૈ અભિમાની
 નાંહિ એકાદશી અરૂ નાંહિ તાંહિ રોળા હૈ—૧

૧ પદ રાગ—કનરા.

ધિકરે મૂઠ નર તેં જન્મ ગમાયો, વિષય સુખ માંહિ ભૂલી ગયો હૈ,
 ઉમંગ ભરી તેં હરિગુણ નહિ ગાયો, ધિકરે મૂઠ નર—ટેક.

સાધુકી સેવા ન ભક્તિ હરિકી, કામ ક્રોધ લોભ મોહ બઢાયો,
 અનર્થ કરતે કબહુ ન થાયો, શુદ્ધ વિચાર તેરે હૃદયે ન આયો.

ધિકરે૦ ૧

સંતસમાગમ કબુ ન કિયો હૈ હરિજનકો નહિ શીશ નમાયો,
 એસિ કઠિન બુદ્ધિ કહાંસુ લઈ તેરી, કાયકું જનની તેરી તોંકોં બાયો;

ધિકરે૦ ૨

ઇતની આયુષ્ય તેરી એસે ખીતી, લોકલાજ કુલમાંહી ફસાયો,
 મનુષ જન્મ તેરો વ્યર્થ ગયો હૈ, સાધુસંગસુખ કબહુ ન પાયો.

ધિકરે૦ ૩

પરગારથ પરકારજ ન કીનો, મિથ્યા સુખ મહિં ચિત્તરે લગાયા,
 સાજન કહૈ નિજરૂપ ન જાન્યો, દેહભાવ કરકૈ તેં આપ ભુલાયો.

ધિકરે૦ ૪

૨ પદ રાગ-યહી.

લજન લિના ધિક જીવન ભાઈ, અપનો સ્વરૂપ ભૂલી કરી કે,
 મૂઝ મરોડે દિખાવે લુગાઈ, લજન લિના ધિક જીવન ભાઈ. ટેક૦
 જીસેં જ્ઞાન ફિરે હૈં ઘરઘર ઉદર ભરનં કે હેત સદાઈ,
 તૈસેં ભટકત ફિરત હૈં મૂરખ, વિષયા સુખમેં ચિત્ત લગાઈ લજન. ૧
 હરિયશ કાન ન શુન્યોરે કબહુ, અહં મમતામેં રહ્યો ઘેરાઈ,
 જન્મ ધરીકે કહારે કીનો, ભાર મારી તેં અપની માઈ, લજન૦ ૨
 માનુષ જન્મ પદારથ પાયો, મૂરખ મૂઢ તું સમજ્યો ન કાંઈ
 હૃદય હેત તૈં કિયો ન હરિસોં, અમૃત છાંડી વિષકો ખાઈ.

લજન૦ ૩

સખ સંતન મિલ જૈસેં કહૈં હૈં, સમુજે ખિના નહિ સુખદાઈ,
 સાજન કહૈં તૈં આપ ન જાન્યો, હૈં ચેતન રહ્યો તન સોંખધાઈ.

લજન૦ ૪

૩ પદ—રાગ-સમયાનુસાર.

કાહેકો જન્મ લીયો તૈં મૂરખ, હરિ ન લિયો ઉરધારીરી,
 તેરો રૂપ તૈં જાન્યો નાંહી, હો રહ્યો તન અહંકારીરી, કાહેકો૦ ટેક.
 ખાલાપન તૈં ખ્યાલ ખીતાયો, યૌવન કામિની ખ્યારીરી
 વૃદ્ધ લયો પૈ ચેત્યો નાંહી આયુ ગયો તું હારીરી. કાહેકો૦ ૧
 સાધુ સંગ તૈં કબહુ ન કીનો, પ્રપંચકોં પરિહારીરી
 દોઝલાજ કુલમાંહી ખંધાયો, તૃષ્ણા તૈં નહિ ટારીરી. કાહેકો૦ ૨
 દારા સુત વિત હેત કરીકે, નિશદિન ભટકયા ભારીરીરી,
 ભૂલી ગયો વિષયા સુખમાંહી, અમૂલ મીલાયો છારીરી. કાહેકો૦ ૩
 સચ્ચિદઆનંદ રૂપ તિહારો, તાકો ક્યાં ખિસારીરી,
 સાજન કહૈં તૈં આપ ન જાન્યો, કહાં ગઈ બુદ્ધિ તિહારીરી,
 કાહેકો૦ ૪

४ पद-राग-यही.

ऐसें निश्चय कर ले जानी, हूँ प्रह्व सर्वहि वाशीरी
आही अंत मध्य आप भिराजै, अजर अमर अविनाशीरी.
ऐसे० टेक.

येतन रूप अरायर पूरन, सतयिह आनंद सोधरी
मैं नहि तुं नहिं ते नहिं सो हूँ अक :अनेक न होधरी. ऐसे० १
आप अरूपी रूप अन्यो हूँ, आपही सेवक स्वामीरी,
आपही देवी देवता कहीये आपही हूँ अहु नाभीरी. ऐसे० २
आहरी लीतर व्यापक वस्तु उंच नीच नहि कोधरी,
विश्वरूप आपही बिलस्यो, श्यामसुंदर सभ सोधरी. ऐसे० ३
ज्यों आलुगर जेल रखावै, त्यां जेलैं सभमांहीरी,
अति अगाध अकलित गतिवाकी, साजन समर्थ सांहीरी. ऐसे० ४

५ पद-राग-भिलावल.

(' भजनपिन जवन पशु के समान '—छस लैकी बाल.)

अमुज संतनकी सान मुरभ मन, समुज संतनकी सान, टेक. १
संत छितकारी ताके शब्द सुनावत, कछु न धरत हूँ कान. मुरभ० २
विवेक बिराग ताके उपजत नांहीं, मिथ्या करत अलिमान.
मुरभ० ३

कृपा करीके अलख लभावत, आत्म अनुभव ज्ञान. मुरभ० ४
साजन निज स्वरूपके जानी ले, हुनो लागवत भान. मुरभ० ५

६ पद राग-यही.

रह्यो छय सकल घट व्याप स्वरूप तेरो, रह्यो सकल घट व्याप
टेक. १

शेष सहस्रमुभ निशदिन गावत, जके जपत हूँ जप. स्वरूप० २

અક્ષરાતીત અપાર જો કહાવત, બાકો નહિ તીન માપ. સ્વરૂપ૦ ૩
 નેતિ નેતિ કહી નિગમ પુકારત, અજર અમર અમાપ. સ્વરૂપ૦ ૪
 સાજન સમુજ મગત નહે રહિયે, સત ચિત આનંદ આપ. સ્વરૂપ૦ ૫

૭ પદ.

(રાગ—‘લગન લગીરે મૂરત મધુરીસે’—પ/સલયકી ચાલ.)

હમ અપરાધીયર પ્રભુ કૃપા કીજે, પ્રભુ કૃપા તુમ કીજે,
 મેરી અરજ સુની જે—હમ૦ ટેક.
 ગરૂડ છાંડી કે પ્રભુ ગજકોં છોડાઈ લીનો, પતિત પાવન મોંકો
 દર્શન લીજે. હમ૦ ૧
 ગણિકા ઉદ્ધારી પ્રભુ તાહીકો કલ્યાન કીનો, હમપર મયા કરો
 આપ ઓગળીજે. હમ૦ ૨
 આપહી પ્રેરક નહે સ્વે સમુજાવો મોહો, જીવ કૌન શિવ કેસે સોઈ
 સમુજીજે. હમ૦ ૩
 અધમ ઉદ્ધારણ પ્રભુ તુમ કહાવત, સાજન સરનકી ખાંહ ગ્રહી લીજે.
 હમ૦ ૪

૮ પદ રાગ—યહી.

શરણાંગત પ્રભુ આએ હૈં તુમારી, ઐસી વિનતિ હમારી—ટેક૦
 કીનો ન વિચાર કહુ ઐસે બુદ્ધિહીન હમ, અમૃત છાંડી કરી લીનો
 વિષ આહારી. શરણાંગત૦ ૧
 લજન હરિકો ભૂલી અહંમમ માની રહ્યો, ગજકો છોડીકે કરી ખરકી
 સવારી. શરણાંગત૦ ૨
 કામ ક્રોધ ઘેરી મોંકો ચિત મેરો હેરી લીનો, અંધ કૂપ બઈ પડ્યો
 જ્ઞાનકો બિસારી શરણાંગત૦ ૩
 સરણ આવેકી લાજ તુમહીં સુધારો કાજ, સાજન તુમપર નય
 બલિહારી. શરણાંગત૦ ૪

૯ પદ રાગ-યહી.

અખતો સર્વ મોહે એક બ્રહ્મ ભાસ્યો, એક બ્રહ્મ ભાસ્યો,
સ્વયં બ્રહ્મ ભાસ્યો-અખતો ૦ ટેક.

શતગુરૂ દીન જાની મુજપેં દયા કરી, ખૂડત ભવસાગરમેં;
અહીકે નિકાસ્યો-અખતો ૦ ૧

મનવશ હોઈ કરી નિજરૂપ જાન્યો નાંહી, મનમિટિ ગયો
નિજપદ સો ઉભાસ્યો-અખતો ૦ ૨

જિતહી નિહારો તિત રામ ખિના ઔર નાંહી, તિમિર મિટિ ગયો
રવિજયું પ્રકાશ્યો-અખતો ૦ ૩

જાનનહારો આપ, ઇન ખિના જાને કૈસે, લિજ્જ લિજ્જ
ભાવકો સો ભર્મહી-અખતો ૦ ૪

સાજન હૈ નાંહી નિશ્ચય કીનો આપમાંહી, સચ્ચિદાનંદ
સો સર્વહી વિલાસ્યો-અખતો ૦ ૫

૧૦ પદ રાગ-યહી.

આપહી ખિલારી ખેલ, આપ સોએ જાને, આપ સોએ જાને.
આપ ૦ ટેક.

સુંદર રૂપ ધરી ગાવત મધુર સ્વર, આપહી બનીકે આપો
આપ રિજાને.-આપ ૦ ૧

પંડિત હોઈ કરી શાસ્ત્રપુરાન પઢેં, કાલરૂપ હોઈ કરી પઢત
કુરાને.-આપ ૦ ૨

ગુરૂરૂપ હોઈ કરી જ્ઞાન સુનાવત, શિષ્યભાવ ધરિ કરી સુનત
સોકાને.-આપ ૦ ૩

આપ હૈ અરૂપી રૂપ સર્વમેં વકાપી રહ્યો, અચરજ ખેલહે,
સો કોઈ કૈસે હિ પ્રમાને.-આપ ૦ ૪

સાજન સમસ્ત પરિબ્રહ્મ પૂરન, અધિક ન્યૂનતા નાંહી સમુજાવે
કાને.-આપ ૦ ૫

૧૧ પદ.

(રાગ—‘ધક સુખ રામકૃષ્ણ રામકૃષ્ણ બજરે’ ધસ ખેરાજીકે
પદકે લૈકી ચાલ.)

જમ અવિઘકરૂપ કર્મ કાયકો કરે !
જલમે નાંહી; કેસો જો ઠરે.—જગત ૦ ટેક.
વેદપૂરવ કાંડ યજ્ઞાદિક ઉચ્ચરધ,
સો તાત્પર્ય જાનધ નાંહિ બ્રમોકે મરધ.—જગ ૦ ૧
સ્વર્ગાદિક સુખ સોજન વધ્યા સુત સરે,
ધનમે તો કછુ સાર નાંહી તાહિતે ગિરે.—જગ ૦ ૨
કર્મ કે અનુસાર જીવ અધ ઉર્ધ્વ ફિરધ
આપ કે અજ્ઞાનસે મોહજાળમે પરધ.—જગ ૦ ૩
સાધુ સંગ શુદ્ધ ખિચાર જખડીં જો કરે;
સાજન અખંડ સો સ્વરૂપમે ભિરે.—જગ ૦ ૪

૧૨ પદ.

(‘નાચ્યો બહુત ગોપાલ’ ધનસુરદાસકે પદકે લૈકી ચાલ.)

ગુરૂ જ્ઞાનકલા દીની મોએ, જ્ઞાનકલા દીની મોએ—ટેક.
કૃપા કરી નિજરૂપ લિખાયો; ફિરી જન્મ નહિ હોએ.—ગુરૂ ૦ ૧
તમ અજ્ઞાન સો દૂરી લયો હું આતમ અર્ક ઉઘોએ.—ગુરૂ ૦ ૨
મહાવાક્યકો અર્થ લહ્યો હું ચિત ચિકૂપ લયોએ.—ગુરૂ ૦ ૩
ભિનભિન લાવ કછુ નાંહિ ભાસત, એક અદ્વૈત છયોએ.—ગુરૂ ૦ ૪
નામરૂપ સાજન તું નાંહી; સતચિતઆનંદ સોએ.—ગુરૂ ૦ ૫

૧૩ પદ કાફી—હોળીકી ચાલ.

ચેત ચેતરે મૂઢ અજાની, એસી તો ન કીજે નાદાની ચેત ૦ ટેક.
કામકોધ મદ લોભ ગર્વમે અનર્થ કરત અજાની,
પાપ જીવમે લાગી રહ્યો હું પરત નરકકી ખાની;
ધિક ધિક દેહ અભિમાની.—ચેત ૦ ૧

પરમારથકી ખાત ન જાને, કૂડ કપટ ઉર આની
 વિષયની સુખમેં અધ લયો હે, નીતિ અનીતિ ન જાની,
 એસો તું હોત ગુમાની—ચેત૦ ૨

માયા મદમેં જૂલી ગયો હું અકબક ઐલત ખાની
 તુચ્છાનંદમેં મગ્ન લયો હું કુદયો ફિરત જીવાની,
 કાલતો કરેજો કાની—ચેત૦ ૩

નિર્મલચિત્ત નહૈ કબહુ ન બઠઠો, શીલ સંતોષકી હાની
 દયા લાભ કો નામ ન જાનેં જીહી કરત અખાની
 તાહિતૈં હોત હધરાની—ચેત૦ ૪

અધસો અવસર આયો અચાનક, કયેં ખોબત ધુલધાની,
 સમુજ શિયાને સાન ગુફકી, સાજન દેત ચેતાની,
 છોડ સખ કુલકી કાની—ચેત૦ ૫

૧૪ પદ રાગ-યહી.

સતગુરુ સ્વયં સ્વરૂપ બતાયો; સોઈ હમ હૃદઈ લાયો, સત૦ ટેક.
 પ્રપંચ ભૌતિક કારજ ને હય, સો સખ મિથ્યા જનાયો,
 જીવ ઇશકી તણ ઉપાધિ, એક અદ્વૈત લખાયો

સ્વતંત્ર હૈં સખ છાયો.—સતગુરુ ૧

જગૃત સ્વપ્ન સુષોપતિમેં તૂં સાક્ષીરૂપ સદાયો,
 મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકારસેં ન્યારો, પરાપર દર્શાયો;

સોહં સ્વરૂપહી પાયો.—સતગુરુ ૨

સ્થુલ સૂક્ષ્મ કારણ તું નહી હૈં નિર્ગુણરૂપ અથાયો,
 દંદાવીત અદ્વૈત એકરસ, અનુભવરૂપ એકાયો,

અધસો મોહિ નિશ્ચય કરવાયો.—સતગુરુ ૩

મહાવાક્યકો અર્થ લહ્યો હય, ભાગ ત્યાગ સમુજાયો,
 જનમ મરણ કલ્પના ત્યાગી દૈત ગુલાલ ઉઠાયો.

સંશય સર્વ મિટાયો—સતગુરુ ૪

આનંદરૂપ અકલ અવિનાશી, પરમ પીયુષ પીવાયો,
સાજન સોમૈં નામરૂપ બિનું જ્યોત્કો ત્યોહી રહાયો.

જઈસે ગુંગે ગુડ ખાયો.—સતગુરૂં ૫

૧૫ પદ રાગ—યહી ચાલ ભીમ.

હૈં બ્રહ્મ સચરાચારીરી, સચ્ચિદાનંદ સારો, હૈં બ્રહ્મ ટેક.
એક અદ્વૈત વ્યાપક પૂરન જ્યાં નલ ભીતર ખારોરી. સં ૧
ફરન તરંગ પરપોટા બહુવિધિ એકહી જલકો પસારોરી. સં ૨
કારન કારજ હય કછુ નાંહિ, દ્વૈત બુદ્ધિકો નિવારોરી. સં ૩
નામ રૂપ સો કલ્પિત જાનો, અસ્તિ ભાતિ પ્રિય ધારોરી. સં ૪
સાજન હય નહિ આપ બિરાજઈ નિરંજન નિરાકારોરી. સં ૫

૧૬ પદ.—સાખી સમયાનુસાર.

ચલિ જઈ હૈં જહાં હરિકથા, સુનિયૈં અમૃત બંધન
સાજન દર્શન સાધુ કે સુખ પાવઈ બહુ નંધન.—૧
હૃદય સુનિર્મલ હોત હૈં, ઉપજત જ્ઞાન વિચાર,
સાજન આપહી લખતહી, બ્રહ્મરૂપ નિરધાર—૨
સાજન આદિ કહાં હુતો, અંત હિતઉ નહિ હોઈ
પ્રગટ ભયો યહ મધ્યમે જ્ઞાન વિચાર હિ ભોઈ.—૩
સાજન શાન્તિ ન ઉપજઈ, કરત વિષયકી આસ;
આશ નિરાશા હોય જખ, તબહી બ્રહ્મમે વાસ.—૪
સાજન હુંઠત કયા ફિરો, દર્શન હૈં તુમ પાસ;
જ્યોં કસ્તુરી મૃગમે તહુ ભૂલ્યો સુંઘત ઘાસ.—૫
સાજન આપહી ભૂલી કે માન્યો દ્વૈત પ્રપંચ
મિથ્યા જન્મ ગમાઈઓ, જ્ઞાન ન ઉપજ્યો રંચ.—૬
સાધુ સંગ દુર્લભ અતિ, જિનહિ મિલ્યો હય આય,
સાજન સો નર ધન્ય હૈં નિજ પદ માંહી સમાય.—૭

સાજન સમથા સંતકી ઉરમે ધારી લેહ,
સ્વયં નિરંજન આતમા, નિશ્ચય કીજે એહ.—૮

૧૭ પદ રાગ-ધનાશ્રી.

સચરાચર હૈં ભર્યો કેવલબ્રહ્મ સચારાચર હૈં ભર્યો કેવલ૦ ટેક.
ખેલ બનાયકે ખેલત હય ખિલારી, વિશ્વરૂપે વિસ્તર્યો. કેવલ૦ ૧
વસ્તુ વિના કોઈ અવર ન દિશૈં, હરિ હરિ હરિ હૈં હર્યો. કેવલ૦ ૨
જહાં દેખોં તહાં પરિબ્રહ્મ પૂરન, અચિદ્બ જોલ કર્યો. કેવલ૦ ૩
ઉંચ નીચ અખ કિનકો કહીયે, સર્વમેં યહી ઠર્યો. કેવલ૦ ૪
આદિ અંત મધ્ય સતચિતઆનંદ સાજન સોહં કુર્યો. કેવલ૦ ૫

૧૮ પદ. રાગ-યહી.

હૈં અકલગતિ કઇસે તેરી, જાની જો પરે,, હઈ અકલ૦ ટેક.
રત્ન સિંહાસન આપ ખિરાજત, દુર્બલહીન ફિરઈ. હઈ અકલ૦ ૧
સુંદર સ્વાંગ ધરી મુખ શોભિત, ચંચલ ચાલ કરઈ હઈ અકલ૦ ૨
નિર્ગુણ બ્રહ્મ સગુણરૂપ બંધ કરો, લિન્ન લિન્ન લેખ ધરઈ હઈ અ૦ ૩
ખાહરી ભીતર બ્યાપક હય 'બ્રહ્મ, કઉન જન્મેરૂ મરે. હઈ અકલ૦ ૪
સાજન કહે પ્રભુ કયા કહોં તોરી, બુદ્ધિ તઉ ઠરી ન ઠરઈ. હઈ ૦ ૫

૧૯ ઈંદ્રિયછાંદ

નિંદત અઉ પરદ્રોહ કરઈ સઠ કામરૂ કોધ પ્રભૃત્તિ બઢાવૈ
કર્મ વિકર્મ કરઈ વયુકે હિત,, જુઠ પ્રપંચહી ચિત્ત લગાવઈ,
હે અતિ મૂઢ વિષે સુખલાંપટ કેતિ કહું તુહિ લાજન આવે
સાજન આપ સ્વરૂપ નજાનત ધિક્ષ્ણ અલાગી તું જન્મ ગમાવે-૧
સંત પોકારી કહઈ નિશિવાસર ને કહું કાન ધરે નહિ અંધે,
પ્રાક્રમ પાપ કરી ધન જોરત બઉત પ્રકાર કરઈ ઇત ધંધે;
જ્ઞાન બિચાર કછુ નહિ રાખત,કેહઈ મતિહીન લલાટહી મંધે,
સાજન સાર બ્રહ્માનંદ છાંડિજી હાખ સમુદ્ર પડયો લવ ક્રંમે.-૨

માતપિતા યુવતિ સુત બ્રાત કુટુંબિનયે' અતિહી હિત ઠાનૈ,
 યે મમદેહ રૂ ગેહ સખૈ કછુ ભૂલી કરી સખ આપનું માનૈ
 આઠહુ બામ પ્રપંચ કરૈ શઠ શુદ્ધ વિચાર હૃદય નહિ આનધ
 સાજન રવે બની કે અભિમાની જી આપ સ્વરૂપ તું કયું નહિ
 બાનધ—અંધેરો ૩

ભૂલી ગયો નિજ રૂપહી મુરખ વાદ વૃથા ભટકઈ બહુ તેરો
 હૈ સુપનેવત દૃષ્ટપદારથ મૂરખ માનત હૈ તિહિં મેરો
 યે જડ દેહ રૂ આતમચેતન તાહિ વિવેક ન આનત મેરો
 હોત સ્વરૂપ પ્રકાશ પ્રભાકર નાસત સર્વ અજ્ઞાન—અંધેરો ૪

૨૦ પદ.

રાગ—' અશર ઉનીજયું' ધાલયું મુજે હિયડેમે' હુટકે'—ધસલયકી ચાલ.

જીવો વિચારી આતમા શઠ, ભરમત કાહિ ફિરૈ ?

ભરમત કાહિ ફિરૈ, પ્રદ્ધારવયં ભેદ બુદ્ધિકૌ દૂર કરૈ. જીવો ૦ ટેક.
 બાહરી ભટકે કાજ નસરહી, અંતર ઉલટી પાર પરો—જીવો ૧
 નિશિદ્ધિન સોહં ચિતવન કરિયે, દ્વજબાત ન કાન ધરો—જીવો ૨
 નિત્ય અનિત્ય કો નિષ્કૃય કરિકે, દ્વધ ગૃહી જલ પરિહરો—જીવો ૩
 મહાવાક્યકો અર્થ ગ્રહી કે, અક્ષયાનંદરસ પીગિં નરો—જીવો ૪
 સાજન કહે દેહભાવ તજીકે, વર્તે જીવ-મુક્ત ખરો—જીવો ૫

૨૧ પદ. રાગ—યહી.

સતગુરૂ સંત પ્રતાપસેં, મેરો લક્ષસ્વરૂપ લહ્યો,
 લક્ષ સ્વરૂપ લહ્યો આલી અખ. સખ અનર્થકો મૂલ ગયો.—સખ ૦ ટેક.
 સ્થુલ સૂક્ષ્મ કારણ દેહ નહિ, રવે ચૈતન સમુબધ કહ્યો—સખ ૧
 ભગૂત સ્વમ રૂ સુષોપતિમેં, અનુસ્યૂત ઇકરસ આપ છહ્યો.—સખ ૨
 ત્વંપદ તત્પદ વાચ્ય ત્યાગિકે, અસિપદ અચળ અખંડ રહ્યો—સખ ૩

પરમાત્મ સત પારબ્રહ્મ સોઈ, પ્રત્યકાભિન્ન અલેહ થયો.—સખ૦ ૪
દ્વંદ્વાતીત અકલ અવિનાશી, સાજન સો નિજરૂપ લયો.—સખ૦ ૫

૨૨ પદ રાગ-નટ.

કાહેકું જન્મ ગુમાવે મૂરખ તું કાહેકું જનમ ગુમાવે ?
મનુષ્ય દેહ દેવનકું દુર્લભ, ભાગ બડે તે પાવે.—મૂરખ૦ ટેક.
તૃષ્ણા કરી કે દહુ દિશિ ભટકઈ, ઇકપલ ચિત્ત ન ઠહસવઈ
—મૂરખ૦ ૧

પ્રીતિ કરત તિયસું રંગ લાગો, નખ શિખતાંહિ સરાવઈ
કામ અંધ કછુ જાનત નાંહિ પછી બહુ પછીતાવઈ—મૂરખ૦ ૨
પ્રથંચમે દિન રચન જાતહય સાધુ સંગ નહિ ભાવે,
હિંસા કપટ કરત પરનિંદા, પાપકી કરનો કમાવઈ.—મૂરખ૦ ૩
અખતો ચેત ભજન કર ભાઈ, અવગર ફેર ન આવે;
સાજન કહે ગુરૂસરને જાવે તખ સો પાર લગાવે— મૂરખ૦ ૪

૨૩ પદ રાગ-યહી.

સાધ સંગ કર ભાઈ, સમજ મન સાધ સંગ કર ભાઈ,
સાધસંગતે આનંદ ઉપજઈ, જનમ મરન લય જાઈ,—સાધ૦ ટેક.
વિવેક વૈરાગ્ય ષટ્સંપત્તિ ચતુર્થ મોક્ષ ઇચ્છાઈ,
સાધન ચાર સંપન્ન જખ હોવે, તખ મલ રહે ન કાંઈ—સાધ૦ ૧
સંત સમાગમ નિત નિત કીજે અંતઃકરણ શુદ્ધ દાઈ,
સ્વચ્છ દર્પનમે પ્રતિબિંબ દીશે ત્યો આતમ દર્શાઈ,—સાધ૦ ૨
અમૃત રૂપી વચન ગુરૂ કે, ધારણ કરિ ઉર માંઈ,
શ્રવણ મનન નિદિધ્યાસ પરિપક તખ હોવે મુખદાઈ.—સાધ૦ ૩
ત્વંપદ તત્પદ શોધન કીજઈ, સાક્ષાત્કાર લખાઈ,
સાજન દેહ અનુભવ જખ હોવઈ, તખ કછુ કરતવ નાંઈ, સાધ૦ ૫

૨૪ પદ રાગ-યહી.

સમુજ સ્વરૂપહિ રામરે ખ્યારે, સમુજ સ્વરૂપહિ રામ.
 અખંડ આતમ ચિંતવન કીજે તખ પાવે વિશ્રામ.-રે ખ્યારે૦ ટેક.
 સખકે માંહી સર્વ તેં ન્યારો, બહુ વિધ રૂપ રૂ નામ
 દેશકાલ વસ્તુમેં અનુગત સખઘટ સુંદર રયામરે,-રે ખ્યારે૦ ૧
 એક અખંડિત વ્યાપક પૂરન, ચેતનકો સુખકો ધામ,
 બાહ્યાભ્યંતર આપ બિરાજઈ નભવત હૈ સખ ઠામ,-રે ખ્યારે૦ ૨
 કિરિયા રહિત નહિ કછુ કરતવ, નિસ્પૃહઅરૂ નિષ્કામ,
 જઈસે જલમેં કમલ રહત હૈ નિલેપહી ઉપનામ.-રે ખ્યારે૦ ૩
 ચિદ્વિલાસ પરપંચ સકલહૈ, સોઈ પુરૂષ સોઈ બામ,
 સાજન ઐસેં સમુજી રહિયે, અનુભવરૂપ આરામ.-રે ખ્યારે૦ ૪

૨૫ પદ-રાગ-આસા.

અવસર કયું ખોવત હૈ ભાઈ, સાધુ સંગ કીજે હેત લગાઈ,
 અવસર કયું ખોવત૦ ટેક.
 કયુંરે અંધ તું હોત અજ્ઞાની, મેં મેરો કરી ભૂલ્યો,
 પ્રપંચ કરતે આયુ ગઈ સખ, મિથ્યા તનમેં કુલ્યો-અવસર૦ ૧
 તન ધન સંખંધી ઐસે મિલે હૈ જઈસી બાદર છાયા,
 લોક લગ્ન કુલકી મર્યાદા, તામેં કયું ભરમાયા-અવસર૦ ૨
 સ્વપન સમાન એ સકલ પસારા, દુઃખ સુખ કલ્પિત કહિયે,
 મૃગજલતેં કછુ ખ્યાસ નખૂજે, ઐસે સમુજી રહિયે.-અવસર૦ ૩
 આંખ ખોલિકે વિચારી દેખે, એક અદ્વૈત હી ભાસે,
 સાજન કહે સતગુરૂ પ્રતાપે, અનુભવ જ્ઞાન પ્રકાસે-અવસર૦ ૪

૨૬ પદ-રાગ-સારંગ.

કછુ તો વિચાર કીજઈ અરે હો નાદાનરે,—કછુતો૦ ટેક૦
 જીવ હિંસા પરનિંદા કરત મુરખ જન, કેતો તેરો મદ અરમાનરે.
 કછુ તો૦ ૧.

દિન ગયો બિશેષમેં રાત તો સોવત ગઈ, સુજત ન કાલ બલવાનરે
 કછુ તો ૦ ૨
 જાકું તું જાનત મેરે સંગ નહિ આવેતેરે, જખ છુટી જાયગા પ્રાનરે
 કછુ તો ૦ ૩
 અનર્થ કરતહિ આયુ ગયો સખ, કીનો નહિ સુમરન ધ્યાનરે.
 કછુ તો ૦ ૪
 પરમ સુધારસ સોઈ તો ભાવત નાંહી, કરત વિષય રસપાનરે.
 કછુ તો ૦ ૫
 ઐઈસો દેહ તોકું વારેવાર આવઈ નહિ, સમુજલે સતગુરૂ સાનરે.
 કછુ તો ૦ ૬
 સાજન કહૈ નિજ જ્ઞાન વિના નર, દુઃખી હી ફિરેગોં ચારઉ ખાનરે.
 કછુ તો ૦ ૭

૨૭ પદ. રાગ-યહી.

સત ચિત આનન્દ અખંડ અવિનાશરે. સત ૦ ટેક ૦
 મિથ્યા દેહભાવ કરી, ભેદ બુદ્ધિ ભઈ તેરી, વૃથાહિ ખોવત હઈ
 શ્વાસરે—સત ૦ ૧
 નંહિકું હુંઠત ફિરે, અનેક ઉપાય કરે, સોઈ તો સ્વરૂપતેરે પાસરે.
 સત ૦ ૨
 જાગૃત સ્વપ્ન સુષુપ્તિમાંહી અનુસ્યુત, સાક્ષી સ્વયં પ્રકાશરે.—સત ૦ ૩
 ઘટ મઠ ઉપાધિ તેં લિખ કરી દેખિયે, સર્વ વ્યાપક આકાશરે.
 સત ૦ ૪
 જીવ ઇશ ભાગ ત્યાગી શુદ્ધ લક્ષ કીજઈ, અસિ હઈ કહઈ વેદ
 જાસરે.—સત ૦ ૫
 સાજન આતમ પ્રક્ષ અસેદ હય, નહિ સ્વામી નહિ દાસરે.
 સત ૦ ૬

૨૮ ૫૬ રાગ-ઉરદુજખાં ગઝલ.

(રાગ-મેરે પાસ કહોરે કાજખાં, કેસા તુમારા કામ હે.)

ખ્યારા સમજ દિલદારકું, ઉનકા સબૈય દીદાર હય;
 સોહં ભરા સખ ઠૌરમેં, સોહં ગુલે ગુલબાર હય,—ટેક.
 હવા સોહં આતસ સોહં સોહં પાની સો ખાક જો.
 સોહં ખેલારી ખેલતે, સોહં અઘે આધાર હય. ખ્યારા૦ ૧
 દોનું જહાં સોહં સદા, સોહં સદા દરમ્યાનમેં
 સોહંશા, સોહં બાદશા, સોહં રિબવન હાર હય, ખ્યારા૦ ૨
 અવલ સોહં આખર સોહં, સોહં સરવ કુલ જહાનમેં,
 બહેર સોહં ખાતન સોહં, સોહં શહેરે બાબરરે. ખ્યારા૦ ૩
 સાજન સોહં તું જાન લે, કહેના નહિ ચુપ હો રહો,
 કિસકું કહય દુખ નહિ, સોહં સોઈ નિરધાર હય. ખ્યારા૦ ૪

૨૯ ૫૬ રાગ-મઝલ.

(તેરે દરદ મુજકું જાની, યું ખેખખર કીયા હૈ-ઇસલયકી ચાલ)

હક ઇસ્ક મેરે દિલકું, યું સમજ સો દિયા હૈ—હક૦ ટેક.
 દુનિયા એ હય સો કેસે, ફરજખ જયોં વિધ્યાકે
 મિરગ પશુ કે જયું પાની, યું સફેદી શિયા હૈ—હક૦ ૧
 દેખે સુનેમેં આવૈ. સો નહિ હુવા ન હૈ કુછ
 એક લાહિલા ઇલા હૈ નહિ ઉન કછુ કિયાહે.—હક૦ ૨
 કોઈ નિંદમેં સોયાજો, ઉન ખવાબમેં દિખા સખ,
 જાગે હુએકું કુછ નહિ, સુખ દુઃખ લિયા દિયા હૈ—હક૦ ૩
 કયા કહું મેં કિસકે આગે, કહેનેમેં સો નહિ આતા,
 ચલતે થકે જહાં ખાની, પૂર નૂર સો પિયા હૈ—હક૦ ૪
 તુકતા એ મારફતકા, જિસકે સુ દિલમેં આયા,
 સો લામકામેં દાખલ, હુઆ સો જી જીયા હૈ—હક૦ ૫

કુનસું હુઆ બે કાએકુન, ઉસ કહેનેવાલા સો હૈ,
સાજન સમુજ કે રહિયે, કહેનેકા નહિ ધ્યાં હૈ.—કાં ૬

૩૦ ગઝલ રાગ-બેરવી.

(' ઇરકને મુજકું કયા કયા સિતમ દીખા દીયા. ' ઇસલયકી ચાત્ર)

કયા કહું દિલ તુજકું અખમૈં, કુછ નહિ રખતા સંભાલ,
ભાત અપની ભૂલ કરકે, કયૂં હો ફરતા હૈ બે હાલ.—કયાં ૦ ટેક.
ભાનતા હૈ આપકું, સેં બડા સખસેં આકલ.
હોકે તસ્કર છુટતા હૈ, બખિત રખતા હય તું છલ.—કયાં ૧
બાહેરસેં ઉલમા બતાવૈ ભીતરે યુગળે ભરા,
બોલતે મીઠી જબાં સું, ચાતા હય જરકું પરા.—કયાં ૨
જુઠસું કયું ખ્યાર રખતા, હૈ દિવાના બેસમજ
હોયગી રસવાઈ તેરી હકકી દરગામેં નિર્લજ.—કયાં ૩
છોડદે ખસલત પુરી, નેકી બદીકા તોલ કર;
ફાયદા હોવૈ જિસીમેં તાહીમેં કીજઈ અસર—કયાં ૪
સાજન કહે દુક ખાત સુન, અખ તો ભલા હક ચાદ કર,
નહિતો બિન ફાએદે, હોગા દુખી બેઅકલ નર.—કયાં ૫

૩૧ ગઝલ-રેખતા.

(રાગ- ' બે ખુદાકું દુંદતા સો હૈ ખુદા તેરે પાસ ' ઇન હરિદાસકે રેખ
લયકી ચાલ.

દિલ કોઈનાંહિ અપના, હક બિના નહિ કોએ રઈ,
દેખે સુને બાનીમેં આવૈ, નાંહિ નાંહિ સોએરે—સમજ ૦ ૧
ખ્યાલ કર દુનિયાં યે કયા હૈ, જૈસે મૃગજલ ભાસરે,
તિનકે ખાતર કયાજતન એ, કબહુ ન ખૂડે ખ્યાસરે—સમજ ૦ ૨
છોટે બડે બે નજર આવૈ, જૈસે બાદર છાંહિરે,
હોઇ રહીકે બિલાઇ ભવૈ, પલક સો ચિરતાંહિરે,—સમજ ૦ ૩

બેળકા ફના ને હો બાપે તિનકી કંઈસી અ.સરે,
બકાસુ' નિત ખ્યાર કરિયે અમર ને અવિનાસરે.—સમજ૦ ૪
અવલ ને આખર રહે, તાહિકું અખમનરે;
સોઈ અસલ સાજન હય તેરા, તુંઈ તુંઈ પીછાનરે.—સમજ૦ ૫

૩૨ ગઝલ રાગ-યહા.

બે સમજ કુછ સમજ રખના, જાત અપની જાનરે,
સાચ કયા અર જુઠ કયા હૈ, તાહિકું પેછાનરે.—બે૦ ટેક.
જિસમ એ આગે ન હોતા, પીછે રહેવે નાંહિરે,
તિનસેં કયા તુમ દિલ લગાતા, ને ફના હો બાહિરે,—બે૦ ૧
તું ને અપનાં જાનતા હૈ તું ન તેરા કોઈરે
ખતક યે સખ ખ્યાખ જઈસી, જુઠ કહીયે સોઈરે.—બે૦ ૨
સખ જગો ભરપુર ને હૈ સાચ બાહરિમાંહિરે,
જોધ સખ જાનતા હય, સોઈ સખમેં સાંઈરે—બે૦ ૩
સાજન રખ નુકતાએ દિલમેં, રહો સદા સુખ ચેનરે,
ઔર દ્વખ કોઈ નાંહી, ચેહિ મુરખદ સેનરે.—બે૦ ૪

અગાઉથી થએલા ગ્રાહકોનાં મુખ્યારક નામ.

	નામ.	ગ્રામ	નકલ.
૧	શેઠ મુરારજભાઈ દાતુ.	મુંદરા.	૧૦૦
૨	શેઠ ઈમળ શિવજી	"	૨૫
૩	શેઠ ભાણુજી રામજી	"	૨૫
૪	શેઠ ભાણુજી રામજી	કોચીન.	૨૫
૫	ખોળધરિમાધલી આમાખાન,લાયખેરી.મુંદરા.		૨
૬	વૈધ નારાયણદાસ મેધજી મહેતા	"	૧
૭	રા. વિસનજી ભાણુજી મહેતા	"	૧
૮	રા. ડૉક્ટર સાહેબ મુળજીભાઈ જેઠું	"	૧૦
૯	શેઠ રેમતલા હાજી હમીર	"	૧
૧૦	શેઠ લઘાભાઈ વલી	"	૧
૧૧	શેઠ અબ્દુલા હાજી હમીર	"	૧
૧૨	શેઠ હાજીખમીસા દામજી	"	૧
૧૩	શેઠ મોલેદના મામદ	"	૧
૧૪	શેઠ લઘા રેમતલા દાસમ	"	૧
૧૫	શેઠ ઇસ્માલ વલી ગાંગજી	"	૧
૧૬	શેઠ મામદભાઈ અમરસી માસ્તર	"	૧
૧૭	શેઠ શામજી લક્ષ્મીદાસ	"	૧
૧૮	ડૉ. વલ્લભજીભાઈ હંસરાજ	અંબર	૧
૧૯	શેઠ ધોસમામદ નથુ ગાંગજી	કેરા	૧
૨૦	શા. ભયુ લાધા સેક્રેટરિ જૈનગાન ભંડાર કપાયા.		૨
૨૧	શા. હીરજી રાજપાર સેક્રેટરિ જૈન ગાનભંડાર વાંકા.		૨
૨૨	શા. પાસવીર હંસરાજ	પત્રી.	૨
૨૩	શા. ધારસી માણેક	લાખાપર.	૨
૨૪	શા. વાધજી વેરસી	ભુજપર.	૨
૨૫	શા. તેજસી ભીમશી	કાંડાગરા.	૨
૨૬	શા. આસુ ભારમલ	તહાવાણા.	૨
૨૭	શા. ધેલા હીરા	નાગદપર	૨
૨૮	સંધવી તેજસી ચાંપસી	ગોધરા.	૨
૨૯	શા. ડાહ્યા ચાંપસી	ભોળપ.	૨
૩૦	શા. કચરા માલસી	ખેરાળ.	૧

૩૧	મેતા ધારસી હીરાચંદ	રામપર.	૨
૩૨	શેઠ જીવણદાસ ધર્મસી બીમાણી	અકોના.	૧
૩૩	શેઠ બીમસી ગોવિંદજી દોશી	મુંબઈ.	૧
૩૪	શેઠ સુંદરદાસ દામોદર મુંદરાઈ	કટક.	૧
૩૫	શેઠ હરગોવિંદ દેવજી બણશાળી	માંડવી.	૧
૩૬	શેઠ જ્ઞાનમામદ પ્રેમજી	મુંદરા.	૧
૩૭	રા. પોપટલાલ કેવળચંદ શાહ	અમદાવાદ.	૧
૩૮	રા. કરમચંદી રહીમ નાનજીઆણી	કેરા.	૨
૩૯	શેઠ હાસમબાઈ જેરાજ	કેરા.	૧
૪૦	શેઠ ચતુર્ભુજ હરિદાસ ગોકળદાસ	ક્લકતા.	૪
૪૧	ડૉ. દલપતરામ મકનજી એચ. એલ. એમ. એન્ડ એસ. માંડવી.		૧
૪૨	શ્રીચુત નંથુભાઈ નેમીદાસ પારેખ	માંડવી.	૧
૪૩	મિ. વી. વલીમામદ	કોલંગા.	૫
૪૪	મેસર્સ અલીબાઈ વાગલા	"	૨
૪૫	મેસર્સ વી. નાનજી કા.	"	૨
૪૬	મિ. જકરીઆ એસ્કવાયર	"	૨
૪૭	શેઠ નુરમામદ ચતુર	"	૨
૪૮	શેઠ ગુલામહુસેન મોલેદના	મુંબાઈ	૫
૪૯	શેઠ રામદાસ મુરારજી	કોચીન.	૫
૫૦	શેઠ રામદાસ રણછોડદાસ	"	૫
૫૧	શેઠ ગોવિંદજીભાઈ જાદવજી	"	૫
૫૨	શેઠ શિવજીભાઈ મેધજી	"	૫
૫૩	રા. રેવાશંકરભાઈ તુલસી	"	૩
૫૪	શેઠ પ્રેમચંદભાઈ ઝવેરચંદ	"	૩
૫૫	શેઠ હાસમબાઈ મામદભાઈ	એડન.	૫
૫૬	શેઠ અબ્દુલશરીફ	"	૩
૫૭	શેઠ ખોજા રેમતલા લાલજી	"	૨
૫૮	માસ્તર લવજીભાઈ વીઝરામ	"	૧
૫૯	મુળજી જીવરાજ લાયએરી	મુંબઈ.	૧
૬૦	કાસમ કરમાલી કા.	"	૨
૬૧	રા. ધનજી વાલજી	બુજ.	૧

